



Döyülən, Damğalanan və Barmaqılıqlar
arxasında saxlanılan
Azərbaycanda İfadə Azadlığı
Məkanının Yox Olması

Copyright © 2010 Human Rights Watch
All rights reserved.
Printed in the United States of America
ISBN: 1-56432-703-5
Cover design by Rafael Jimenez

Human Rights Watch
350 Fifth Avenue, 34th floor
New York, NY 10118-3299 USA
Tel: +1 212 290 4700, Fax: +1 212 736 1300
hrwnyc@hrw.org

Poststraße 4-5
10178 Berlin, Germany
Tel: +49 30 2593 06-10, Fax: +49 30 2593 0629
berlin@hrw.org

Avenue des Gaulois, 7
1040 Brussels, Belgium
Tel: + 32 (2) 732 2009, Fax: + 32 (2) 732 0471
hrwbe@hrw.org

64-66 Rue de Lausanne
1202 Geneva, Switzerland
Tel: +41 22 738 0481, Fax: +41 22 738 1791
hrwgva@hrw.org

2-12 Pentonville Road, 2nd Floor
London N1 9HF, UK
Tel: +44 20 7713 1995, Fax: +44 20 7713 1800
hrwuk@hrw.org

27 Rue de Lisbonne
75008 Paris, France
Tel: +33 (1) 43 59 55 35, Fax: +33 (1) 43 59 55 22
paris@hrw.org

1630 Connecticut Avenue, N.W., Suite 500
Washington, DC 20009 USA
Tel: +1 202 612 4321, Fax: +1 202 612 4333
hrwdc@hrw.org

Web Site Address: <http://www.hrw.org>



OKTYABR 2010

ISBN: 1-56432-703-5

Döyülən, Damğalanan və Barmaqıqlar arxasında saxlanılan: Azərbaycanda İfadə Azadlığı Məkanının Yox Olması

I. Xülasə & Əsas Təvsiyələr.....	1
II. Metodologiya.....	6
III. Ümumi Məlumat	8
Azərbaycanda siyasi vəziyyət	8
Azərbaycanda mətbuat	10
<i>Televiziya və radio</i>	<i>10</i>
<i>Çap mediası</i>	<i>12</i>
<i>Onlayn media.....</i>	<i>12</i>
IV. Jurnalistlərin Və Hüquq Müdafiəçilərinin Məhkəmə Yolu ilə Təqibi	14
4.1 Jurnalistlərə, hüquq müdafiəçilərinə və digər hökumət tənqidçilərinə qarşı qaldırılan cinayət və mülki defamasiya iddiaları	14
<i>Azərbaycanın müvafiq qanunvericiliyi</i>	<i>15</i>
<i>Azərbaycan Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən qaldırılan iddialar</i>	<i>17</i>
<i>Digər rəsmilər tərəfindən irəli sürülən defamasiya iddiaları</i>	<i>19</i>
4.2 Jurnalistlərə qarşı digər cinayət işləri.....	22
<i>Eynulla Fətullayevə qarşı defamasiya iddiası və digər ittihamlar</i>	<i>22</i>
<i>Novruzəli Məmmədovun mühakiməsi və həbsxanada vəfatı.....</i>	<i>25</i>
<i>Jurnalistlərə qarşı saxta xuliqanlıq ittihamları</i>	<i>27</i>
4.3 Beynəlxalq hüquqda ifadə azadlığı və cinayət defamasiyası.....	30
<i>Cinayət Defamasiyası üzrə beynəlxalq standartlar</i>	<i>31</i>
<i>Cinayət defamasiyasının alternativləri.....</i>	<i>37</i>
V. Jurnalistlərə qarşı zorakılıq	39
5.1. Jurnalistlərə qarşı zorakılıq və əsaslı təhqiqatların aparılmaması.	39
<i>Əfqan Muxtarlıya qarşı zorakılıq.....</i>	<i>40</i>
<i>Səbəylil Rayon 22 sayılı Polis İdarəsindən kənarda jurnalistlərə edilən zorakılıq</i>	<i>41</i>

<i>İdrak Abbasova qarşı kobud rəftar</i>	43
<i>Aqil Xəlilin bıçaqlanması</i>	43
<i>Emin Hüseynovun həbs edilməsi və ona qarşı kobud rəftar.....</i>	44
<i>Seymur Həziyevin həbs edilməsi və ona qarşı kobud rəftar.....</i>	45
<i>Elmin Bədəlova edilən hücumlar</i>	47
5.2 Mənfi fəsadlar	47
VI. Mətbuat Azadlığı Üzrə Qanunverici və Digər Məhdudiyyətlər	50
6.1. Məlumat Azadlığını Məhdudlaşdıran Konstitusiyə Düzəlişi	50
<i>Dəyişikliklərin mənfi təsirləri.....</i>	51
6.2. Xarici Radio Yayımına Qadağa.....	52
6.3. Mətbuat Şurası və qəzetlərin qara siyahısı.....	53
<i>Qara siyahı və onun təsiri</i>	55
VII. Azərbaycanda Söz Azadlığına Qarşı Təzyiqlərə Beynəlxalq Reaksiyalar	58
<i>Avropa Şurası (CoE)</i>	58
<i>Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (OSCE).....</i>	60
<i>Avropa Birliyi (AB)</i>	62
<i>Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ)</i>	64
VIII. Ətraflı Təvsiyələr.....	66
<i>Azərbaycan Prezidentinə və Hökumətinə:</i>	66
<i>Daxili İşlər Nazirliyi və Baş Prokurorluğa:</i>	67
<i>Azərbaycan Parlamentinə:</i>	68
<i>Azərbaycan Məhkəmələrinə:</i>	68
<i>Milli Televiziya və Radio Şurasına:</i>	69
<i>Azərbaycan Mətbuat Şurasına:</i>	69
<i>ABŞ, Avropa Birliyi və digər tərəfdaş ölkələrin hökumətlərinə:</i>	69
<i>Avropa Birliyinə:</i>	69
<i>Avropa Şurasına:</i>	70
<i>Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına (ATƏT):.....</i>	70
<i>Birləşmiş Millətlər Təşkilatına:</i>	71
IX. Təşəkkürlər.....	72
X. Azərbaycanın hökumət rəsmiləri ilə yazışmalar	73

I. Xülasə & Əsas Təvsiyyələr

Azərbaycan hökuməti ölkədə ifadə azadlığını məhdudlaşdırmaq üçün bütün mümkün səylərdən istifadə edir. Yüksək çinli məmurlar hökuməti tənqid edən jurnalist və hüquq müdafiəçilərinə qarşı böhtan və təhqirə görə cinayət təqibi (defamasiya) və digər ittihamlardan tez-tez istifadə edirlər. Çoxlu sayda jurnalistə qarşı məhkəmə işləri başlanmış və onların bəziləri həbs olunmuş və ya cərimələnmişdir. Polis cəzasızlıq mühitində jurnalistlərə qarşı fiziki zorakılıqdan istifadə edərək jurnalistlərin ictimai maraq kəsb edən bir sıra məsələlərlə bağlı apardıqları araşdırmalara qəsdən müdaxilə edir.

Azərbaycanda qarşıdan gələn 7 Noyabr seçkiləri ərəfəsində bu cür halların mövcudluğu çox narahatedicidir, çünki azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsi üçün işlək ictimai müzakirə çox vacib meyardır. Azərbaycan hökuməti ənənəvi olaraq həmişə seçkilərdən əvvəl ifadə azadlığını məhdudlaşdırmışdır və ümumilikdə bu seçkilər heç vaxt beynəlxalq standartlara cavab verməmişdir.

Hökumətin mətbuata qarşı apardığı bu kampaniya medianın bütün formalarını, o cümlədən yayım, yazılı və elektron formalarını əhatə edib. Jurnalistlərin qorxudulması ilə yanaşı, təqib və polis zorakılığı ilə yanaşı, 2009-cu ildə qəbul olunan hüquqi dəyişikliklərə görə şəxsin icazəsi və xəbəri olmadan, hətta ictimai tədbirlərdə də, jurnalist tərəfindən onun video, fotoçəkilişinin və ya səsinin yazılması məhdudlaşdırılmışdır. 2009-cu ilin əvvəlindən başlayaraq hökumət FM dalğasında yayınlanan xarici radioların yayımına da qadağa qoymuşdur.

Mətbuat azadlığı həm də media üçün peşəkar assosiasiya və özünü-tənzimləyən orqan kimi fəaliyyət göstərməli olan Mətbuat Şurası tərəfindən məhdudlaşdırılmışdır. Bu qurum mütəmadi olaraq qəzetlərin "qara siyahısı"nı çap edir ki, bu da özlüyündə qəzetlərin işguzar fəaliyyətinin və informasiya almasının məhdudlaşdırılmasına xidmət etmiş olur.

Human Rights Watch təşkilatı Azərbaycanda uzun illərdən bəri ifadə azadlığının məhdudlaşdırılmasını müşahidə etmişdir. Təşkilatın apardığı tədqiqatlar ölkədə jurnalistlərə və hökuməti açıq tənqid edənlərə və ya hüquq pozucularını ifşa edənlərə qarşı düşmən münasibətin artdığını müəyyən etmişdir. Bu hesabat hazırlanması üçün, Human Rights Watch təşkilatı Azərbaycanda 37-dən çox yazılı mətbuat və radio nümayəndələri, redaktorlar, bir radio stansiyasının rəhbəri, eləcə də hüquqşünaslar, digər ekspertlər və hökumət nümayəndələri ilə görüşlər keçirtmişdir.

Azərbaycanda müstəqil və müxalif mətbuata qarşı dövlətin düşmənçiliyi artıq bir neçə il ildir ki, ciddi bir problemə çevrilmişdir. 2007-cil ilin sonunda 10 jurnalist həbsxanaya salınmışdı.

Baxmayaraq ki, hazırda 3 jurnalist həbsxanada barmaqlıqlar arxasındadır, amma bu hal heç də mətbuatın vəziyyətinin yaxşılaşması demək deyil. Hökuməti tənqid edən məqalələrə görə cinayət təqibi və digər arzuolunmaz hallarla qarşılaşmamaq üçün bir çox jurnalistlər və redaktorlar mütəmadi olaraq özünü-senzuraya variantına üstünlük verir.

Son illərdə ən azı 9 jurnalist öz həyatlarının təhlükəsizliyini təmin edə bilmədiklərinə görə Azərbaycanı tərk etmişdir. Baxmayaraq ki, bir istisna hal kimi bu hesabatda toxunulan hüquq pozuntuları Bakıda yerləşən jurnalistləri əhatə edir, amma araşdırmalar göstərir ki, əyalətlərdə jurnalistlərin qorxudulması halları daha da kəskinləşmiş və bunun yerli mətbuata təsiri kimi özünü-senzura metodu total hal almışdır.

Ölkədə böhtan və təhqirə görə mülki və cinayət təqibi (kriminal defamasiya) ittihamları qeyri-zorakı tənqidi və müxalif fikri susdurmaq üçün geniş şəkildə istifadə olunur. Kriminal defamasiya ittihamları bir çox hallarda jurnalistlərin azadlıqdan məhrum edilməsi və ya böyük məbləğdə cərimələnməsi ilə nəticələnmişdir. Azərbaycanda media hüquqları ilə məşğul olan yerli qeyri hökumət təşkilatı Media Hüquqları İnstitutunun tədqiqatlarına əsasən 2010-cu ilin birinci yarısında hökumət nümayəndələri tərəfindən 26 cinayət işi qaldırılmış və məhkəmələr 14 cinayət sanksiyası vermişdir. Bundan əlavə, qaldırılan 36 mülki defamasiya iddiasından 30-u həyata keçmişdir.

Hökumət nümayəndələri böhtana və təhqirə görə cinayət təqibi ittihamlarını jurnalistlərlə yanaşı, həm də hökuməti açıq tənqid edən vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinə, o cümlədən hüquq müdafiəçilərinə, müxalifət fəallarına və ziyalılara qarşı onları susdurmaq üçün istifadə edir. Daxili İşlər Nazirliyi defamasiya ittihamlarından ən çox istifadə edən orqandır. Bu nazirliyin qaldırdığı ən ümumi iddia odur ki, qarşı tərəf polis tərəfindən edilən pis rəftar, işgəncə və rüşvət halları ilə bağlı müsahibələr verərkən nazirliyin işgüzar imicinə mənəvi ziyan vurur.

Bir sıra hallarda, hökumət məmurları jurnalistləri susdurmaq üçün digər cinayət ittihamlarından da istifadə edir. Məsələn, hökumətin tənqidçisi və ölkənin iki məşhur qəzetinin baş redaktoru və qurucusu olan Eynulla Fətullayev terrorçuluq, irqi, milli və dini nifaq yaratmaq və vergidən yayınma ittihamları ilə 2007-ci ildə günahlandırılaraq ümumilikdə 8 il yarım azadlıqdan məhrum edilmişdir. Digər iki ayrı epizodda isə hökumətin tənqidçisi Qənimət Zahidov və sosial media vasitəsi ilə hökumətin siyasətini tənqid edən gənc fəallar Emin Milli və Adnan Hacızadə xüsusi quraşdırılmış bir hücumdan sonra qondarma xuliqanlıq ittihamlarında günahlandırılaraq həbs olunmuşdur.

Hökuməti tənqid edərkən jurnalistlər, hüquq müdafiəçiləri və digərləri zorakılıq, təhdid və təzyiq riski ilə qarşılaşırlar. Bu hesabatda əks olunan bütün zorakılıq faktlarında, jurnalistlər öz peşə öhdəliklərini yerinə yetirərkən, iş başında hücumla məruzə qalmışlar.

Jurnalistlər ictimai nümayişlər zamanı polislərin davranışlarının müşahidəsini apardıkları zaman, polislər tərəfindən onların saxlanması, video, foto və digər materiallarının əllərindən alınıb silinməsi və müsadirə olunması halları tez-tez baş verən hadisələrdəndir. Bu hesabatda toxunulan zorakılıq halları ilə bağlı jurnalistlər şikayət etsələr də, bu hüquq pozuntularının indiyədək tərəfsiz və bütöv araşdırılması aparılmamış və zorakılığı törədənlər məsuliyyətə cəlb olunmamışlar.

Cəzasızlıq mühitində jurnalistlərə qarşı zorakılıq halları və onların təqibə məruz qalmalarının jurnalist və redaktorların fəaliyyətinə çox mənfi təsiri vardır. Onlar etiraf edirlər ki, hökuməti tənqid edən məqalələr yazdıqlarına görə qarşılaşa biləcəkləri hüquqi və fiziki cəzadan qorxduqları üçün mütəmadi olaraq özünü-senzura variantına üstünlük verirlər. Bu səbəbdən, çoxlu sayda jurnalist və redaktorlar bəzi mövzulara, xüsusilə hökumətlə bağlı məsələlərə, toxunmaqdan ümumilikdə ya çəkinir, ya da o mövzularla bağlı araşdırma yazılarını məhdudlaşdırırlar. Bunun nəticəsi olaraq da, Azərbaycan vətəndaşının məlumat almaq azadlığının qarşısı alınmış olur.

Hüquqi və fiziki təzyiqlərlə yanaşı, qəbul olunan bir sıra hüquqi dəyişikliklər və icra qərarları ifadə azadlığını daha da məhdudlaşdırmışdır. Bura 2009-cu ilin martında keçirilən referendumla konstitusiyaya edilən dəyişiklik və əlavələr nəticəsində şəxsin icazəsi və xəbəri olmadan, hətta ictimai tədbirlərdə də, jurnalist tərəfindən onun video, fotoçəkilişinin və ya səsinin yazılması məhdudlaşdırılmışdır. 2009-cu ilin əvvəlindən xarici radiostansiyaların – Azadlıq radiosu, BBC və Amerikanın Səsi radiolarının FM dalğalarında yayımına qadağa qoyularaq, bir çox radio dinləyicilərini əhəmiyyətli məlumat qaynağından məhrum etmişdir. Hökumət Milli Radio və Televiziya Şurasının (MTRŞ) üzvlərini özü birbaşa təyin etməklə bütün yayım tezliklərində total nəzarəti həyata keçirir.

Guya üzvlük və özünü-tənzimləmə əsasında fəaliyyət göstərən Mətbuat Şurası jurnalistikanın etik standartlarını pozduğu guman edilən qəzetlər cəzalandırmaq məqsədiylə mütəmadi olaraq “Reket qəzetlərin qara siyahısı”nı açıqlayır. Hazırda bu siyahıda 80 qəzetin adı var və siyahıdakı ən azından bəzi “qara damğalama” hallarının siyasi motivli olduğu görünür. Baxmayaraq ki, Mətbuat Şurasının formal icraetmə mexanizmi yoxdur, amma dövlət və qeyri-dövlət müəssisələri, o cümlədən nəşriyyat şirkətləri də bu “qara damğalanmış” qəzetlərlə nə işguzar əlaqə qurur, nə də informasiya ilə təmin edir. Bəzi hallarda, “qara damğalama” mətbuat orqanlarının bağlanması ilə nəticələnmişdir.

Beynəlxalq hüquqa görə və Azərbaycanın tərəfdaş olduğu İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyası və Siyasi və Mülki Hüquqlar üzrə Beynəlxalq Xartiyaya görə ölkədə ifadə azadlığını təmin etmək üçün Azərbaycan hökumətinin üzərinə götürdüyü spesifik hüquqi

öhdəliklər vardır. Beynəlxalq insan hüquqları qanununa görə ifadə azadlığı həm fərdin layəqətinin, həm də demokratik cəmiyyətin səmərəli funksiyası üçün vacib olan fundamental hüquqdur.

Beynəlxalq insan hüquqları qanunu başqalarının şərəf və layəqətini qorumaq məqsədilə ifadə azadlığını məhdudlaşdırmaya icazə versə də, bu tip məhdudlaşdırmalar dar çərçivədə yalnız qanuni məqsədə xidmət etməli və buna demokratik cəmiyyətdə ehtiyac ola bilər.

Avropa İnsan Hüquqları Məhəməsinin kazus qanununda (presedent hüququ) deyilir ki, böhtana görə, xüsusilə bu ictimai əhəmiyyət daşıyan və ya ictimai şəxslərlə bağlı olan məsələləri əhatə etdiyində, təyin olunan defamasiya ittihamı hökumət tərəfindən verilən qeyri-mütənasib, qeyri-adekvat cavabdır. Beynəlxalq insan hüquqları qanununda da vurğulandığı kimi, siyasətçilər və digər ictimai xadimlər adi vətəndaşlardan fərqli olaraq tənqiddə daha dözümlü olmalı və öz davranışlarına daha ciddi nəzarət etməlidir. Azərbaycan uzun illərdən bəri, xüsusilə 2000-ci ildə Avropa Şurasına üzv olduqdan sonra, ifadə azadlığı öhdəliyini yerinə yetirmək üçün çoxtərəfli və ikitərəfli donorlardan beynəlxalq yardımlar almaqdadır. Ölkə Avropa Şurasına üzv olarkən fundamental hüquq və azadlıqları qorumaq, o cümlədən "ifadə azadlığını təmin etmək və mətbuatın müstəqilliyini və jurnalistləri qorumaq" öhdəliklərini üzərinə götürmüşdür.

Azərbaycanın beynəlxalq tərəfdaşları rəsmi Bakının bu öhdəlikləri yerinə yetirmə söylərini tənqid etmişdir, lakin bu tənqid onların Azərbaycanla qarşılıqlı əlaqələrinə çox cüzi təsir etmişdir. Əgər beynəlxalq ictimaiyyət rəsmi Bakının üzərinə götürdüyü ifadə azadlığı öhdəliklərinə hörmət etməsinə müvəffəq olmaq istəyirsə, Azərbaycanın beynəlxalq tərəfdaşları insan hüquqları pozuntularının qarşısını almaq və yaxşılaşdırmaq üçün ciddi nəzarət mexanizmləri təyin etməlidir.

Azərbaycan hökuməti təcili addımlar ataraq böhtan və təhqirə görə cinayət təqibini (kriminal defamasiya) ləğv etməli və müvafiq hüquqi dəyişikliklər etməklə defamasiya müddəalarını Cinayət Məcəlləsindən mülki qanuna keçirtməlidir. Mülki defamasiya işlərində zərərə görə məbləğə əqlabatən yuxarı hədd qoymaq üçün Mülki Məcəlləyə əlavələr edilməlidir.

Hökumət orqanları jurnalist və hüquq müdafiəçilərinə qarşı cəzasızlıq mühitində törədilən zorakılıq və təhdidlərə son qoymaq üçün dəqiq, çevik və qərəzsiz tədqiqatlar aparmalıdır. Azərbaycanın üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərində tələb olunduğu kimi, bu istintaq tədqiqatları hadisəni törədənlərin məsuliyyətə cəlb olunmasına qədər davam etdirilməlidir.

Hakimiyyət həm də media vasitələrinin müxtəlifliyini təmin etməli, informasiyaya çatımda və peşəkar jurnalist praktikasında lazımsız məhdudiyyətləri ortadan qaldırmalı və xarici medianın ölkədə yayımına icazə verməlidir. Hökumət “reket qəzetlərin qara siyahısı”nı açıqlayıb paylaşılmasını ortadan qaldırmalı və jurnalistlər üçün etik standartların inkişafına dəstək verməlidir.

Hökumət təcili tədbirlər görərək Azərbaycanda qarşıdan gələn 7 Noyabr seçkiləri ərəfəsində jurnalist və hüquq müdafiəçilərinin azad şəkildə öz fikirlərini bildirmək və informasiya yaymaq imkanlarını təmin etməlidir. Bu, Azərbaycanda əvvəlki illərdə azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsinə maneə olan ciddi qüsurların bəzilərinin təkrarlanmasının qarşısını almaq üçün mühüm addım olardı.

II. Metodologiya

Human Rights Watch Azərbaycanda ifadə azadlığı sahəsində uzun illər tədqiqatlar aparıb. Bu hesabat ilk növbədə 2010-cu ilin iyununda Azərbaycanda Human Rights Watch nümayəndələrinin apardığı ətraflı müsahibələr əsasında hazırlanıb. Tədqiqatçılar 2010-cu ilin oktyabrında telefon vasitəsi ilə yeni müsahibələr aparıb, eləcə də toplanmış materialın tədqiqatı ilə məşğul olublar. Human Rights Watch 40-dan çox çap və radio jurnalistindən, redaktorlardan və bir radiostansiya idarəçisindən müsahibələr alıb. Tədqiqatçılar eyni zamanda hüquq müdafiəçiləri, media və ifadə azadlığı sahəsində çalışan hüquqşünaslar və mütəxəssislər, hökumət məmurları və siyasi partiya fəalları ilə söhbət aparıblar.

Human Rights Watch pozuntu hallarının qurbanları və şahidlərini Azərbaycanın qeyri-hökumət təşkilatlarının yardımı və ya mətbuat vasitəsi ilə müəyyən edib. Bəzi hallarda jurnalistlər öz həmkarlarının əlaqə məlumatlarını Human Rights Watch nümayəndələrinə veriblər.

Müsahibələr Human Rights Watch tədqiqatçıları tərəfindən ingilis və rus dillərində aparılıb və tədqiqatçılar bu dillərdə səlis danışirlar. Bəzi müsahibələr Azərbaycan dilində aparılıb və ana dili Azərbaycan dili olan Human Rights Watch tərcüməçisi həmin müsahibələri ingilis və ya rus dilinə tərcümə edib. Bir neçə halda müsahiblərin adları onların öz xahişi və ya onların təhlükəsizliyi məqsədi ilə gizlədilib.

Bir hal istisna olmaqla hesabatda əksini tapan pozuntular Bakıda fəaliyyət göstərən jurnalistlərlə bağlı olsa da, bəzi sübutlar onu deməyə imkan verir ki, əyalət jurnalistlərinin üzləşdiyi təzyiqlər daha kəskin və yerlərdəki mətbuat daha sərt özünü-senzura şəraitində fəaliyyət göstərir.

Bu hesabata qədər də Human Rights Watch uzun illər ərzində Azərbaycanda mətbuat azadlığının pisləşməsinə qeydə alıb və bu hadisə və insidentlərə qurban və şahidlərlə, hüquqşünaslar və hüquq müdafiəçiləri ilə telefon söhbətləri vasitəsi ilə reaksiya verib. Biz dəfələrlə mətbuata müraciətlər etmişik, Prezident İlham Əliyev və onun nazirlərinə məktublar yazaraq jurnalistlərə qarşı zorakılığın araşdırılmasına, defamasiya və digər saxta ittihamlar ilə mühakimə olunanların məhkəməsinin ədalətli keçirilməsinə, eləcə də defamasiyaya görə cinayət məsuliyyətinin ləğvinə çağırmışıq¹.

¹Azərbaycanla bağlı Human Rights Watch təşkilatının məktublarını, mətbuata müraciətlərini və digər sənədlərini oxumaq üçün bu keçidi ziyarət edin <http://www.hrw.org/en/europecentral-asia/azerbaijan>.

2007-ci ilin iyulunda Human Rights Watch təşkilatının İcraçı Direktoru Kennet Rot Azərbaycana səfər edib, daxili işlər, ədliyyə və xarici işlər nazirləri, baş prokuror və prezident administrasiyasının rəhbəri də daxil olmaqla, hökumət məmurları ilə yüksək səviyyəli görüşlər keçirərək həbsdə olan jurnalistləri azad etməyə və Azərbaycanı üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərə cavab verəcək səviyyəyə gətirmək üçün təcili addımlar atmağa çağırıb.

2010-cu ilin avqustunda Human Rights Watch Azərbaycanın daxili işlər və ədliyyə nazirlərinə, baş prokurora və prezident administrasiyasının rəhbərinə məktublar göndərərək bu hesabatda əksini tapmış məsələlərə aydınlıq gətirməyə, eləcə də defamasiyaya görə cinayət məsuliyyəti halları haqqında statistik və digər məlumatlar əldə etməyə, eləcə də ölkədə media azadlıqlarının pisləşməsinin qarşısını almağa yönəlmiş hansı addımların atılması barədə cavab almağa çalışıb.

Human Rights Watch Daxili İşlər Nazirliyi və Baş Prokurorluqdan cavab məktubları alıb. Human Rights Watch tərəfindən göndərilən məktublar və hökumətin onlara cavabları bu hesabata əlavə edilib.

III. Ümumi Məlumat

Azərbaycanda siyasi vəziyyət

Azərbaycan Cənubi Qafqazda yerləşən neftlə zəngin ölkədir və əhalisi 8,3 milyon nəfərdir.² Azərbaycan öz müstəqilliyini 1991-ci ildə Sovet İttifaqından qazansa da, mətbuatda rəsmi dövlət senzurasını ancaq 1998-ci ildə ləğv edib. Senzuranın ləğvindən sonra yaşanan nisbətən azad jurnalistika illərindən sonra hökumət mətbuat və ifadə azadlığını məhdudlaşdırmaq üçün digər, məsələn təqiblər, nizamnamələr, məlumat əldə edilməsinə məhdudiyyətlər kimi yollara əl atıblar. Mütəmadi siyasi proseslər, xüsusən də seçkilər, adətən daha böyük məhdudiyyətlərlə müşayiət olunur, hökumət tənqidlərə qarşı daha az dözümlülük nümayiş etdirir. 2010-cu ilin 7 noyabr parlament seçkiləri yaxınlaşdıqca mətbuat və ifadə azadlığına olan məhdudiyyətlər artmağa davam edərsə, seçkilərin azad və ədalətli keçirilməsinə mənfi təsir göstərə bilər.

Çoxları inanırdı ki, 2003-cü ilin oktyabrında İlham Əliyev prezident postuna seçilsə atası Heydər Əliyev bu postu az qala müstəqillikdən bəri tuturdu) ölkədə demokratiya və insan haqlarına hörmət sahəsində yeni mərhələ başlayacaq.³ Lakin 2003-cü il prezident seçkiləri və 2005-ci ilin parlament seçkiləri bu gözləntilərin yanlış olduğunu göstərdi. Seçki saxtakarlığı, seçkilərdən öncə və sonra baş verən zorakılıqlar, müxalifət tərəfdarlarının təqib olunması hər iki seçkiyə möhürünü vurdu.⁴

2008-ci ilin oktyabrında Prezident İlham Əliyev müxalifətin boykot etdiyi və Azərbaycanın beynəlxalq öhdəliklərinə cavab verməyən seçkidə yeni müddətə prezident seçildi⁵. Əliyev tərəfindən təşəbbüs göstərilən 2009-cu ilin fevral referendumu konstitusiyaya düzəliş edərək iki dəfədən artıq prezident seçilməyə qadağanı aradan qaldırdı. Bir çox yerli və

² "Azerbaijan," CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html> (baxılıb 17 avqust, 2010).

³ "Crushing Dissent: Repression, Violence and Azerbaijan's Elections," Human Rights Watch report, January 2004, Vol. 16, No.1(D), <http://www.hrw.org/en/reports/2004/01/22/crushing-dissent> (baxılıb 17 avqust, 2010).

⁴ "Azerbaijan: Presidential Elections 2003," Human Rights Watch Briefing Paper, October 13, 2003, <http://www.hrw.org/en/reports/2003/10/13/azerbaijan-presidential-elections-2003> (baxılıb 17 avqust, 2010); "Azerbaijan Elections and After," Human Rights Watch Briefing Paper, November 18, 2005, <http://www.hrw.org/legacy/background/eca/azerbaijan1105/index.htm>, (baxılıb 17 avqust, 2010).

⁵ Organization for Security and Co-operation in Europe, Office for Democratic Institutions and Human Rights, Statement of Preliminary Findings and Conclusions Presidential Election Azerbaijan, October 2008, http://www.osce.org/documents/odihr/2008/10/34414_en.pdf, pg 1 (baxılıb 16 oktyabr, 2010).

beynəlxalq müşahidəçilər hesab edir ki, bu referendum sadəcə olaraq Prezident Əliyevin müddətsiz olaraq vəzifədə qalması üçün yol açmış oldu.⁶

Nə parlament, nə də ki, məhkəmələr Azərbaycanın dominant prezidentlik institutuna müvazinət qüvvəsi təşkil etmir. Məhkəmə sistemi icra hakimiyyətindən asılıdır və fundamental hüquqların pozulmasına qarşı effektiv resurs rolunu oynaya bilmir.⁷ Hakim Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) onsuz da məhdud səlahiyyətləri olan parlamentdə çoxluğa malikdir və parlament əsasən hökumətin irəli sürdüyü qanun layihələrini qəbel etməklə məşğuldur.⁸ Muxalifət 125 nəfərlik parlamentdə cüzi deputat sayına malikdir.⁹

Müstəqillikdən bəri ölkədəki seçkilər beynəlxalq standartlardan olduqca uzaq keçirilib. Xüsusən də seçkiöncəsi şərtlərin elektrorata seçkilərdə azad və tam məlumatlı seçim etməyə imkan vermədiyi 2010-cu ildə də bu halın davam edəcəyi gözlənilir. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT) 2010-cu il noyabr seçkiləri barəsində verdiyi ilkin dəyərləndirmə hesabatı texniki təşkilat baxımından bəzi irəliləyişlər görsə də, aşağıdakı qənaətə gəlib: “toplaşma azadlığı təcrübədə məhdud olaraq qalır, partiyalar davamlı olaraq toplaşmaq üçün, xüsusi olaraq Bakının mərkəzində, icazə ala bilmirlər. Saxlanmalar, defamasiya iddiaları və jurnalistlər üzərinə digər təzyiqlər Azərbaycanda media azadlığını məhdudlaşdırır və demokratik seçki prosesinin ayrılmaz tərkib hissəsi olan, ideyaların azad ifadəsi atmosferinin yaranmasına mane olur.”¹⁰

⁶ Human Rights Watch World Report 2010, 2009-cu ilin hadisələrini icmal edən hissə, Azərbaycan fəslə, <http://www.hrw.org/en/world-report-2010/azerbaijan> (baxılıb 17 avqust, 2010).

⁷ Freedom House, “Nations in Transit 2010,” Azərbaycan fəslə, <http://www.freedomhouse.org/images/File/nit/2010/NIT2010Azerbaijanfinal1.pdf> (baxılıb 17 avqust, 2010).

⁸ Uzun illər toplaşmaq azadlığına qoyulan məhdudiyyətlər, siyasi fiqurların təqibi, hakim partiya üzvlərinin institusional resurslardan sui-istifadəsi, eləcə də seçkilər zamanı baş verən digər zorakılıq aktları nəticəsində Azərbaycan muxalifət bu gün marginallaşdırılıb. 2005-ci ilin parlament seçkilərində üç muxalifət partiyası - AXCP, Müsavat və Azərbaycan Demokrat Partiyası ilk dəfə bir araya gələrək Azadlıq blokunu yaratdılar, lakin onların kampaniya aparmaq imkanlarına qoyulan məhdudiyyətlər, seçkilər günü baş verən zorakılıq və saxtakarlıq səbəbindən blok qənaətbəxş nəticələr əldə edə bilmədi. Bax “Azerbaijan Elections and After,” Human Rights Watch Briefing Paper, November 18, 2005, <http://www.hrw.org/legacy/backgrounder/eca/azerbaijan1105/index.htm>, (accessed August 17, 2010).

⁹ Nominal müstəqil deputatlar da var ki, onların əslində hökumətlə sıx əlaqələri olduğuna inanılır. “Nations in Transit,” p. 87.

¹⁰ OSCE/ODHIR, “Republic of Azerbaijan Parliamentary Elections, 7 November 2010,” Needs Assessment Mission Report, June 21-24, 2010, p.1., http://www.osce.org/documents/odihr/2010/07/45274_en.pdf (baxılıb 17 avqust, 2010).

Azərbaycanda mətbuat

Azərbaycanda mətbuat sahəsində plüralizm yoxdur və o, olduqca siyasiləşib.¹¹ Televiziya yayımı ölkədə ən böyük media sektoru olsa da, bir çox televiziya kanalları ya hökumətə, ya da hökumətə yaxın insanlara məxsusdur. Televiziya yayımından fərqli olaraq çap mediası bazara məhdudiyyətsiz çıxışa sahibdir, ancaq əksər mətbu orqanların tirajı məhduddur. Son illərdə onlayn mətbuat canlı məlumat mənbəyinə çevrilsə də Bakıdan kənarda insanların onlara çıxışı məhdud olaraq qalır. Onlayn mətbuat hökumətin senzurasından əsasən azad olsa da, rəsmi orqanlar onun tənzimlənməsi istəklərini dilə gətiriblər.¹²

Televiziya və radio

Televiziya Azərbaycanın ən böyük media sektorudur və ən geniş auditoriyaya çıxışa malikdir.¹³ Hökumət yayım üçün lisenziyaların verilməsi prosesinə Milli televiziya və Radio Şurası (MTRŞ) vasitəsi ilə tam nəzarət etdiyindən, televiziya və radioların lisenziyalandırılması olduqca siyasi xarakter daşıyır.¹⁴ MTRŞ prezident tərəfindən təyin olunan doqquz üzvdən ibarətdir və tamamilə dövlət büdcəsindən maliyyələşir.¹⁵ MTRŞ-nin müstəqilliyinin heç bir hüquqi zəmanətləri yoxdur.¹⁶

¹¹ European Journalism Center, "Media Landscape – Azerbaijan,"

http://www.ejc.net/media_landscapes/article/azerbaijan/ (baxılıb 19 avqust, 2010). For general background see also, Reporters Without Borders, "Press Freedom Index," 2009, <http://en.rsf.org/report-azerbaijan,91.html> (baxılıb 19 avqust, 2010).

¹² Mina Muradova, "Azerbaijani Government Pondering Ways to Control the Web," EurasiaNet, March 13, 2010, <http://www.eurasianet.org/node/61060> (baxılıb 17 avqust, 2010).

¹³ REX, "Media Sustainability Index 2010: the Development of Sustainable Independent Media in Europe and Eurasia," http://www.irex.org/programs/MSI_EUR/2010/EE_MSI_2010_Azerbaijan.pdf (baxılıb 17 avqust, 2010), p. 128.

¹⁴ MTRŞ medianın tənzimlənməsi üzrə məsuliyyətləri digər icra hakimiyyəti orqanları, o cümlədən Nazirlər Kabineti, İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi və Radiotezliklər üzrə Dövlət Komissiyası ilə bölüşür.

¹⁵ MTRŞ-in bütün üzvlərinin prezident tərəfindən birbaşa təyin edilməsi və təyinat prosesində ictimaiyyətin iştirakının olmaması Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin qəbul etdiyi və tənzimləyici qurumların müstəqilliyi haqqında tövsiyələrə uyğun deyil. Bu tövsiyələr üzv dövlətlərin "televiziya və radio sahəsində tənzimləyici orqanların həqiqi müstəqilliyini" təmin etməsi məqsədi ilə qəbul edilib. Televiziya və radio sahəsində tənzimləyici qurumların müstəqilliyini təmin edəcək tədbirlər sırasında bir tövsiyə xüsusi olaraq qeyd edir ki, onlara üzvlüyün qaydaları həmin üzvləri siyasi güc və ya iqtisadi maraq vasitəsi ilə istənilən müdaxilədən müdafiə edəcək şəkildə müəyyən edilməlidir. Bu tövsiyə tənzimləyici qurumların siyasi güclərin təsiri altında olmaması və üzvlərin demokratik və şəffaf qaydada təyin edilməsi üçün spesifik zəmanətlər tələb edir.. Committee of Ministers Recommendation Rec(2000)23 On The Independence and Functions of Regulatory Authorities for the Broadcasting Sector, adopted by the Committee of Ministers on December 20, 2000, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=393649&Lang=en> (baxılıb 23 avqust, 2010).

¹⁶ Media Rights Institute, "Legal Challenges to Mass Media, Annual Report 2008," Baku, January 2009, <http://www.mediariights.az/index.php?id=20&lngs=eng> (baxılıb 19 avqust, 2010).

Ölkədə səkkiz milli, on dörd regional və on üç kabel televiziya fəaliyyət göstərir.¹⁷ Tənzimləyici qurumun formalaşdırılması vasitəsi ilə hökumətin lisenziyalama prosesinə tam nəzarəti ona gətirib çıxarıb ki, ANS istisna olmaqla əksər kanallar hökumətə yaxınlığı ilə seçilir və bu yaxınlıq yayımın məzmununun təbiətini müəyyən edir.¹⁸ Avropa Komissiyası tərəfindən dəstəklənən “Azad Dalğalar” iyirmi aylıq tədqiqat müəyyən etmişdir ki, Azərbaycanın televiziya kanallarında xəbərlər Prezident Əliyev, onun hökuməti və hakim partiya haqqındadır. Məsələn, dövlət kanalı olan AzTV özünün siyasi məzmununun 98%-ini onları müsbət işıqlandırmağa ayırıb.¹⁹

Azərbaycanın ən populyar və ən uzunmüddətli müstəqil televiziya kanalı ANS keçmişdə lisenziya ilə bağlı problemlərlə üzləşib. 2006-cı ilin noyabrında MTRŞ heç bir səbəb göstərmədən kanalın yayım lisenziyasını uzatmaqdan imtina etdi. Bunun ardınca hökumət ANS-in avadanlığını müsadirə etdi və bütün jurnalistlərinin akkreditasiyasını ləğv etdi.²⁰ 2007-ci ilin aprelində beynəlxalq təzyiqlər altında ANS-in lisenziyası altı illik uzadıldı. Lakin bütün bu lisenziya problemlərindən sonra ANS-in məzmunu özünüsensuraya məruz qalıb.²¹

Azərbaycanda 16 radiostansiya var²² və 2009-cu ildə hökumətin BBC, Azadlıq Radiosu və Amerikanın səsi radiolarının yayımına qadağasından sonra,²³ bu sahədə plüralizm kəskin şəkildə azalıb. Sözügedən qadağa haqqına bu hesabatda ətraflı söhbət açılacaq.

¹⁷ A. Huseynbala, “NTRC chairman: Claims for non-allocation of free TV and radio frequencies groundless,” Trend News Agency, April 6, 2010, <http://en.trend.az/news/society/media/1664042.html> (baxılıb 19 avqust, 2010). Bütün ölkədə yayımlanan televiziya kanalları: AzTV, ITV, ANS, Space, Lider, ATV, Xəzər və İdman Azərbaycan. Media Rights Institute, “Legal Status of Mass Media in Azerbaijan: Half-year Report January-June 2010,” http://www.mediarights.az/docs/half_year_report_2010_Azerbaijan_MRI.pdf (baxılıb 17 avqust, 2010), p. 13.

¹⁸ IREX, “Media Sustainability Index 2010,” p. 130.

¹⁹ US State Department, Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, “2009 Human Rights Report: Azerbaijan,” March 11, 2010, <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/eur/136020.htm> (baxılıb 17 avqust, 2010).

²⁰ ANS-in bağlanmasıdan öncə kanal bir illik vergi yoxlamasına məruz qalmışdı və iddia olunan vergidən yayınma hallarına görə 500 min dollar məbləğində cərimələnmişdi. Human Rights Watch tərəfindən Prezident Əliyevə məktub, 8 fevral, 2007, <http://www.hrw.org/en/news/2007/02/08/letter-human-rights-watch-president-aliev>.

²¹ Human Rights Watch, World Report 2008, 2007-ci ilin hadisələrini icmal edən hissə, Azərbaycan fəslə, <http://www.hrw.org/englishwr2k8/docs/2008/01/31/azerba17742.htm>. Azərbaycanlı ekspertlər Human Rights Watch nümayəndələrinə bildiriblər ki, ANS-in xəbər və debat məzmunu daha az tənqidi olan və özünüsensuraya məruz qalır. Human Rights Watch müsahibələri, Bakı, 2-5 iyun, 2010.

²² Media Rights Institute, “Half-year Report January-June 2010,” p. 13.

²³ US State Department, “2009 Human Rights Report: Azerbaijan,” March 11, 2010.

Çap mediası

Azərbaycanda çap mediasını hökumətin və ya müxalifətin mətbu orqanları olaraq əsasən iki qrupa ayırmaq olar. Tərəfsiz və müstəqil qəzetlərin sayı çox cüzdür.²⁴ Televiziya və radiodan fərqli olaraq çap mediası nəzəriyyədə məhdudiyyətsiz olaraq bazara çıxışa malikdir, lakin davamlı nəşr üçün yetərinə gəlir əldə etmək müstəqil və müxalifət qəzetləri üçün daha böyük problemdir.²⁵ Müstəqil və müxalifət qəzetlərinin böyük əksəriyyəti reklamdan daha çox, abunə və fərdi donorlardan əldə etdikləri vəsait hesabına yaşayır.²⁶ Özəl biznes hökumətin atacağı mümkün cavab addımlarından çəkinərək müstəqil və müxalifət mətbuatına reklam verməkdən ehtiyat edir.²⁷ 2010-cu ilin iyunundan başlayaraq hökumət küçələrdə qəzetlərin səyyar satışına məhdudiyyətlər qoyub. Xüsusən də estetik və sanitariya səbəbləri əsas gətirərək şəhərin mərkəzində qəzet satışına qadağa qoyulması onların gəlir və tirajını daha da məhdudlaşdırıb.²⁸

Bir çox hökumətyönlü qəzetlər dövlət idarələrində tətbiq olunan məcburi abunəlik sistemindən faydalanırlar.²⁹ Bunun nəticəsində rəsmi və hökumətyönlü qəzetlər çap mediası strukturunda olduqca böyük faiz təşkil edir. Bununla belə, gündəlik 12 min nüsxə satan müstəqil müxalifət qəzeti olan Yeni Musavat ən böyük tirajlardan birinə malikdir.³⁰

Onlayn media

Azərbaycanda müstəqil mətbuat orqanlarının çatışmazlığı İnterneti olduqca vacib informasiya mənbəyinə çevirib. Beynəlxalq Telekommunikasiya İttifaqının 2010-cu il

²⁴ Ölkənin əsas qəzeti Azərbaycan Milli Məclis tərəfindən nəşr olunan rəsmi dövlət orqanıdır. Digər əsas hökumətyönlü qəzetlər sırasına Xalq qəzeti (Prezident Administrasiyasının orqanı), Yeni Azərbaycan (hakim partiyanın orqanı), Respublika və Mülkiyyət daxildir. Bundan əlavə, Azərbaycanın bütün 80 rayonunda dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən yerli qəzetlər var. Müxalifət qəzetlərinə Azadlıq (AXCP tərəfindən yaradılıb), Yeni Musavat (Musavat partiyası tərəfindən yaradılıb), Bakı-Zaman, Bizim Yol və digərlərini aid etmək olar. Eyni zamanda bir neçə müstəqil qəzetlər də mövcuddur, məsələn, Ayna-Zerkalo və Exo. European Journalism Center, "Media Landscape – Azerbaijan."

²⁵ Azərbaycan qanunvericiliyi imkan verir ki, qeydiyyat sənədlərini Vergilər Nazirliyinə və məram məktubunu Ədliyyə Nazirliyinə təqdim etdikdən beş gün sonra qəzetlər əməliyyata başlasınlar. Reallıqda isə Ədliyyə Nazirliyinin qeydiyyat vərəqəsi verməsi üç həftəyə qədər çəkir, bu vərəqə qəzetin nəşri və yayımı üçün vavib şərtidir. IREX, "Media Sustainability Index 2010," p. 131.

²⁶ IREX, "Media Sustainability Index 2010," p. 136.

²⁷ Yenə orada. Bir diqqətə layiq istisna Azercell şirkətidir – bu nəhəng mobil operatoru bəzi müxalifət qəzetlərinə reklam verir.

²⁸ Reportyorların Azadlığı və Təhlükəsizliyi İnstitutu hesab edir ki, səyyar küçə satıcıları qanun çərçivəsində fəaliyyət göstərirdi və müvafiq lisenziyalara sahib idilər. IRFS, "Street Newspaper Vending Banned in Central Streets," June, 10, 2010.

²⁹ IREX, "Media Sustainability Index 2010," p. 137.

³⁰ Yenə orada, səhifə 128; Human Rights Watch nümayəndələrinin Yeni Musavat qəzetinin baş redaktoru Rauf Arifoğlu ilə müsahibəsi. Yayım firmalarına əsasən, Yeni Musavat yeganə qəzetdir ki, reklamsız fəaliyyət göstərəcək dərəcədə gəlirlə işləyir. IREX, "Media Sustainability Index 2010," p. 136.

üçün statistikasına əsasən Azərbaycan sakinlərinin təqribən 44 faizi İnternetdən istifadə edir.³¹ Gənclər, xüsusən də xəbər əldə etmək üçün Facebook və Twitter kimi sosial şəbəkələrə üz tuturlar.³² Bununla belə, Bakıdan kənarda İnternetə çıxış daha məhduddur, qoşulmanın sürəti zəif, qiyməti isə bahadır.³³

Azərbaycanda çap olunan bir çox mətbu orqanların onlayn versiyaları da mövcuddur. Populyar onlayn xəbər saytlarına Turan, APA və Day.az xəbər agentliklərini misal göstərmək olar³⁴. Azərbaycan Dövlət Teleqraf Agentliyi rəsmi onlayn xəbər qurumudur³⁵. Bloqçular və digər İnternet mediası Azərbaycanda inkişafa davam etsə də, onlar ənənəvi media mənbələrinə hələ ki, tam alternativ kimi qəbul olunmurlar³⁶.

Aşağıda haqqında danışacağımız bloqçular Emin Milli və Adnan Hacızadənin həbsini bir çoxları tənqidi materiallar yayarkən üzləşək nəticələr barədə onlayn mediaya xəbərdarlıq signalı kimi qəbul edib. İnterneti tənzimləmək üçün hökumətin qanunlar qəbul etmək barədə təklifləri bu xəbərdarlığı daha da gücləndirmiş olub. MTRŞ-in hüquqşünasə Tohid Əliyevin sözlərinə görə "heç şübhə yoxdur ki, elektronik media nəzarət altına alınmalıdır."³⁷

³¹ International Telecommunications Union, <http://www.internetworldstats.com/asia/az.htm> (baxılıb 17 avqust, 2010).

³² Xüsusilə bir nümunədə, vətəndaş jurnalistləri Emin Milli (Abdullayev) və Adnan Hacızadənin məhkəməsi haqqında iclas zalından canlı olaraq işıqlandırıldılar, onların göndərdiyi xəbərlər daha ənənəvi medianı tamamilə geridə qoyurdu. Bu barədə daha ətraflı bax Luke Alnutt, "Azerbaijan's Donkey Bloggers Are Just the Beginning," RFE/RL, July 8, 2010, http://www.rferl.org/content/Azerbaijans_Donkey_Bloggers_Are_Just_The_Beginning/2094553.html (Baxılıb 17 avqust, 2010).

³³ Azərbaycan İnternet Forumuna əsasən Azərbaycanın İnternet istifadəçilərinin 95 faizi hələ də dial-up vasitəsi ilə İnternetə qoşulur, ancaq 5 faiz istifadəçi ADSL xidmətindən yararlanır. IREX, "Media Sustainability Index 2010," p. 135.

³⁴ www.turan.az, <http://az.apa.az>, www.day.az.

³⁵ www.azertag.com.

³⁶ IREX, "Media Sustainability Index 2010," p. 134.

³⁷ Mina Muradova, "Azerbaijani Government Pondering Ways to Control the Web," March 13, 2010, <http://www.eurasianet.org/node/61060> (baxılıb 17 avqust, 2010).

IV. Jurnalistlərin Və Hüquq Müdafiəçilərinin Məhkəmə Yolu ilə Təqibi

Azərbaycan hakimiyyəti, o cümlədən yuxarı vəzifəli hökumət məmurları jurnalistlərə və bəzi hallarda hökuməti tənqid edən hüquq müdafiəçilərinə qarşı mütəmadi olaraq defamasiya ilə bağlı mülki və cinayət iddiaları qaldırırlar. Human Rights Watch tənqidi jurnalist və redaktorlara qarşı qaldırılan terrorçuluq, irqi, milli və dini ayrı-seçkiliyə çağırış kimi digər iddiaların qaldırıldığı işlərin də şahidi olub. Təəccüblü şəkildə oxşar olan iki halda naməlum şəxslər jurnalistlərlə savaşağa başlayıblar ki, bu da həmin jurnalistlərə qarşı saxta xuliqanlıq ittihamları üçün əsas yaratmaq məqsədi daşıyıb. Defamasiya ilə bağlı cinayət işləri və digər ittihamlar adətən jurnalistlərin həbsi və ya əhəmiyyətli məbləğdə cərimələrlə nəticələnir.

4.1 Jurnalistlərə, hüquq müdafiəçilərinə və digər hökumət tənqidçilərinə qarşı qaldırılan cinayət və mülki defamasiya iddiaları

Son bir neçə il ərzində dövlət rəsmiləri jurnalistlərə, hüquq müdafiəçilərinə və digər hökumət tənqidçilərinə qarşı çoxsaylı defamasiya iddiaları qaldırıblar. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatı Media Hüquqları İnstitutuna əsasən 2010-cu ilin birinci yarısında hökumət rəsmiləri defamasiya ilə bağlı 26 cinayət iddiası qaldırıblar və bunların 14-də məhkəmə cinayət sanksiyaları tətbiq edib. Əlavə olaraq, 36 mülki defamasiya iddiası qaldırılıb və bunlardan 30-u iddiaçılar üçün uğurla nəticələnib.³⁸

İnsan haqlarının pozulması hallarını ictimaiyyətin diqqətinə çatdıran və ya Azərbaycanda insan haqlarının pozulmasına görə məsuliyyət daşınmasına çalışan jurnalist və hüquq müdafiəçilərini susdurmaq üçün Azərbaycan hökuməti defamasiya ilə bağlı cinayət məsuliyyəti yaradan maddələrdən istifadə edir. İctimai maraq kəsb edən məsələləri işıqlandıran və ya yayımlayan şəxslərə qarşı məhkəmə təqibləri, xüsusilə də cinayət iddialarının qaldırılması hökumətin senzura tətbiq etmək cəhdləridir. Defamasiya görə cinayət məsuliyyəti yaradan maddələrin bu formada tətbiqi Azərbaycanın ifadə azadlığı ilə bağlı götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərin pozulmasıdır. Bu barədə bir qədər aşağıda daha ətraflı danışılacaq.

³⁸ Media Rights Institute (MRI), "Half Year Report: January-June 2010." 2009-cu ildə xüsusi ittiham qaydasında 32 cinayət işi qaldırılıb ki, bu da 10 jurnalistin mühakimə olunmasına yol açıb. Bundan əlavə, 39 mülki iddiaya baxılıb ki, bunlardan da 31-i qismən təmin olunub. MRI, "Legal Status of Mass Media in Azerbaijan, Annual Report – 2009", <http://www.mediarights.az/docs/MRI-Annual%20Report%20on%20Status%20of%20Mass%20Media%20Azerbaijan%20-%202009.pdf> (Baxılıb 21 sentyabr, 2010). 2008-ci ildə Azərbaycan məhkəmələri defamasiya ilə bağlı 63 cinayət və mülki işə baxıb. bu işlərdən 49-unu dövlət rəsmilərinin şikayəti əsasında açıblar. MRI, "Legal Challenges to Mass Media, annual Report – 2008", http://www.mediarights.az/docs/Annual_report_%202008.pdf (accessed September 21, 2010.)

Jurnalistlər, redaktorlar və hüquq müdafiəçilərinə qarşı defamasiyaya görə cinayət iddialarının qaldırılmasında xüsusi olaraq Daxili İşlər Nazirliyi fəallıq edir. Qarşı tərəfin işgəncə, zorakılıq və korrupsiya hallarının polislə bağlamasının nazirliyin işgüzar nüfuzuna xələl gətirməsi barədə iddia ən çox rast gəlinəndir.

Azərbaycan hökuməti defamasiyaya görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edən normaların ləğvinə doğru dərhal addımlar atmalı və rəsmilərə və məmurlara göstəriş verməlidir ki, ictimai vəzifə sahibi kimi, ya da təmsil etdikləri qurumlar adından defamasiya iddiaları qaldırmaqdan çəkinsinlər. Hökumət eyni zamanda saxta ittihamlarla həbsdə yatan jurnalist və aktivistlərin azadlığa buraxılmasını təmin etməlidir.

Azərbaycanın müvafiq qanunvericiliyi

Azərbaycan Konstitusiyasına görə ifadə azadlığı

Azərbaycanın konstitusiyası fikir və söz azadlığını və kütləvi informasiya vasitələrinin azadlıqlarını müdafiə edir. 47-ci maddədə deyilir ki,

- I. Hər kəsin fikir və söz azadlığı vardır.
- II. Heç kəs öz fikir və əqidəsini açıqlamağa və ya fikir və əqidəsindən dönməyə məcbur edilə bilməz.
- III. İrqi, milli, dini, sosial ədavət və düşmənçilik oyadan təşviqat və təbliğata yol verilmir.

50-ci maddə hər kəsin qanuni yolla istədiyi məlumatı axtarmaq, əldə etmək, ötürmək, hazırlamaq və yaymaq azadlığı nı, kütləvi informasiyanın azadlığına təminat verildiyini, kütləvi informasiya vasitələrində, o cümlədən mətbuatda dövlət senzurasının qadağan olunmasını təsbit edir.³⁹

Defamasiyaya görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edən normalar

Fərdləri onların reputasiyalarına əsassız hücumlardan müdafiə etmək üçün hər bir dövlət bu və ya digər formada defamasiya haqqında qanun qəbul edir. Bəzi dövlətlərdə bu mülki defamasiya qanunlarıdır. Yəni təhqir olunduğunu düşünən fərd öz təşəbbüsü əsasında, şəxsi qaydada məhkəmə həll yollarına müraciət edə bilər.⁴⁰ Mülki qaydada defamasiyada təqsirli bilinən şəxs təhqir olunan tərəfə kompensasiya verməyə, ya da

³⁹ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul olunub, 47 və 50-ci maddələr.

⁴⁰ Bu ölkələrə Birləşmiş Krallıq, Yeni Zelandiya, Papua Yeni Qvineya, Maldiv, Ukrayna, Gürcüstan, Rumıniya, Kipr, Qana və Lesoto daxildir. Daha ətraflı bax, Article 19, Defamation Mapping Tool, <http://www.article19.org/advocacy/defamationmap/map/> (baxılıb 15 oktyabr, 2010)

digər tədbirlərə (məsələn, təkzib vermək) məcbur edilə bilər. Bəzi dövlətlər, o cümlədən Azərbaycanı defamasiyaya görə mülki normalarla yanaşı, cinayət normaları da var.

Azərbaycanın Cinayət Məcəlləsinin 147-ci maddəsi defamasiyaya qarşı cinayət məsuliyyəti müəyyən edir ki, bu da altı aya qədər həbsdə cəza növləri ilə nəticələne bilər:

Böhtan, yəni yalan olduğunu bilə-bilə hər hansı şəxsin şərəf və ləyaqətini ləkələyən və ya onu nüfuzdan salan məlumatları kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində yayma - yüz manatdan beş yüz manatadək miqdarda cərimə ilə və ya iki yüz qırx saatadək müddətə ictimai işlər və ya bir ilədək müddətə islah işləri və ya altı ayadək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.⁴¹

Həmin maddənin ikinci hissəsi isə ağır və ya xüsusilə ağır cinayətdə ittiham etməklə böhtan atmaya görə üç ilə qədər həbs nəzərdə tutur.⁴²

148-ci maddə təhqir cinayətini "kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində şəxsiyyətin şərəf və ləyaqətini nələliq formada qəsdən alçaltma" kimi göstərir və ona görə altı aya qədər həbs cəzası nəzərdə tutur.⁴³ Cinayət Məcəlləsində Prezidentin şərəf və ləyaqətini müdafiə edən xüsusi maddə də var. Human Rights Watch bu maddə əsasında qaldırılan cinayət işlərinə rast gəlməyib.⁴⁴

Azərbaycanda defamasiyaya görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edən maddələrin bir əlavə xüsusiyyəti odur ki, fərdi şəxslər polis və prokurorluğun iştirakı olmadan xüsusi ittihamçı qismində məhkəməyə müraciət edərək böhtan və təhqirə görə məhkəmədə iddia qaldıra və müvafiq cinayət məsuliyyəti, o cümlədən həbs cəzası tələb edə bilər.⁴⁵ Human Rights Watch tərəfindən araşdırılan bütün hallarda defamasiyaya görə cinayət idiası xüsusi ittiham qismində qaldırılıb.

⁴¹ Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, 147-ci maddə.

⁴² Yəni orada.

⁴³ Yəni orada, maddə 148.

⁴⁴ Cinayət məəcəlləsinin 323-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin şərəf və ləyaqətini kütləvi çıxışda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində ləkələmə və ya alçaltma iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, maddə 323, 1-ci hissə. Eyni əməllər ağır və ya xüsusilə ağır cinayətdə ittiham etməklə törədildikdə beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, maddə 323, 2-ci hissə.

⁴⁵ Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi, 14 iyul, 2000, № 907-IG, maddə 12.2 və 88.

Defamasiyaya görə mülki məsuliyyət müəyyən edən normalar

Azərbaycanın Mülki Məcəlləsi fərdlərə imkan yaradır ki, onların şərəfini, ləyaqətini və ya işgüzar nüfuzunu ləkələyən məlumatlar yayılmış fiziki şəxsin vurduğu zərərin əvəzinin ödənilməsinə tələb etsin.⁴⁶ Azərbaycan Konstitusiyası Məhkəməsi özünün 2002-ci il may qərarında heç bir maliyyə parametrləri göstərmədən bir daha zərərin əvəzinin müəyyən edilməsini hakimlərin ixtiyarına buraxdı. Bununla belə, həmin qərarla deyilir ki, hakimlər mənəvi və fiziki zərbinin xarakter və dərəcəsini, cavabdehin maliyyə vəziyyətini və digər vacib məsələləri nəzərə almalıdırlar.⁴⁷ Təcrübədə isə jurnalist və digərlərinə qarşı qaldırılan mülki iddialar adətən çox yüksək məbləğdə cərimələrlə nəticələnir və bu cərimələr bəzən cavabdehin aylıq məvacibinin olduqca böyük mislinə bərabər olur.

Azərbaycan Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən qaldırılan iddialar

Bu hesabat son üç ildə Daxili İşlər Nazirliyi rəsmilərinin jurnalist və hüquq müdafiəçilərinə qarşı qaldırdıqları altı işə nəzər salır. Bu işlərin üçündə iddiaçı qismində Daxili İşlər Naziri Ramil Usubov özü çıxış edirdi.

Leyla Yunusa qarşı cinayət işi

2009-cu ilin əvvəlində Daxili İşlər Naziri Ramil Usubov Bakıda yerləşən qeyri-hökumət təşkilatı olan Sülh və Demokratiya İnstitutunun rəhbəri Leyla Yunusa qarşı cinayət iddiası qaldırdı.

Yunus 2005-ci ildə iki gənc bacının oğurlanmasında ittiham olunan şəxslərin məhkəməsi prosesinin monitorinqini həyata keçirirdi. İttiham olunanlardan biri cinayəti etiraf edərək yerli polis rəisinin də bu işdə əli olduğunu bildirmişdi. Məhkəmədə həmin şəxs verdiyi ifadəsində bildirdi ki, polis rəisinin cinayətdə iştirakı barədə məlumatı gizlətməsi üçün polis tərəfindən işgəncələrə məruz qalıb.

2008-ci ilin dekabrında Day.az saytında gedən müsahibəsində Yunus bildirmişdi ki, məhkəmə cinayətdə iştirakda ittiham olunan polis rəsmisini prosesə çağırmağı təxirə salır və ittiham olunanların saxlanma zamanı işgəncəyə məruz qaldıqları barədə iddialarına məhəl qoymur. O, vəziyyəti Meksika və Nigeriyada Daxili İşlər Nazirliyi rəsmilərinin fəaliyyəti ilə müqayisə etmiş və bir qədər öncə ifşa olunmuş və insan oğurluğuna görə mühakimə edilərək uzun müddətə həbs cəzası alan və işərisində Daxili İşlər Nazirliyinin yüksək rütbəli məmurları da olan qrupu misal çəkmişdi.

⁴⁶ Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 23.4 maddəsində deyilir: “Şərəfini, ləyaqətini və ya işgüzar nüfuzunu ləkələyən məlumatlar yayılmış fiziki şəxsin həmin məlumatların təkzibi ilə yanaşı, onların yayılması nəticəsində vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsinə tələb etmək hüququ vardır. ”

⁴⁷ Yəni orada.

Usubovun Yunusa qarşı iddiası Daxili İşlər Nazirliyinin adından qaldırılmışdı. İddiada qeyd edilirdi ki, Yunus heç bir əsas olmadan Nazirliyi təhqir edib, onun ölkə polisini Meksika və Nigeriya polisi ilə müqayisə etməsi rəsmi mənbələrlə təsdiqlənmir və Azərbaycan polisinin işgüzar nüfuzuna mənəvi zərər vurub.⁴⁸ Daxili İşlər Nazirliyi 2009-cu ilin fevralında iddiasından çox ehtimal ki, güclü beynəlxalq təzyiq nəticəsində əl çəkdi.

Əyyub Kərimova qarşı cinayət işi

2009-cu ilin oktyabrında Daxili İşlər Naziri Usubov hüquqşünas və Femida 007 qəzetinin baş redaktoru Əyyub Kərimova qarşı təhqirlə bağlı iddia qaldırdı. Kərimov Azadlıq qəzetinə müsahibəsində Daxili İşlər Nazirliyinin cinayətkar yuvasına çevrilməsi barədə fikir bildirmişdi.⁴⁹ 2010-cu ilin fevralında Yasamal Rayon məhkəməsi Kərimovu təhqirdə günahkar bildi. Məhkəmə Kərimova 18 ay ərzində öz maaşının 15%-i həcmində cərimə, eləcə də hüquqi xərcləri ödəmək barədə göstəriş verdi. Kərimovun Human Rights Watch nümayəndələrinə dediklərindən:

İddia 147-ci maddənin ikinci hissəsi – ağır və ya xüsusilə ağır cinayətdə ittiham etməklə böhtan atma ittihamı əsasında qaldırılmışdı. Azadlıq qəzetinə şərhimdə mən heç kəsin adını çəkməmişdim. Bu, nazirə qarşı şəxsi təhqir də deyildi. ... Daxili İşlər Nazirliyində fəaliyyət göstərən bir qrup cani və insan oğrusu həbs edildikdən sonra mən bu məsələyə öz rəyimi bildirmişdim. Arqumentləri varsa gətirsinlər və əgər səhv olduğum sübut olunsaysa məndən təkzib tələb etsinlər. Ancaq həbs istəmək sadəcə qisasdır.⁵⁰

Həm Kərimov, həm də Daxili İşlər Naziri Usubov məhkəmənin qərarından şikayət vermişdi. Usubov aşağı instansiya məhkəməsinin daha sərt cəza təyin etməsini istəyirdi.⁵¹ Oktyabrda Apelyasiya Məhkəməsi qərarı qüvvədə saxladı.⁵²

Sərdar Əlibəyli və Fərəməz Novruzoğluya qarşı cinayət işləri

Nota qəzetinin baş redaktoru Sərdar Əlibəyli və əməkdaşı Fərəməz Novruzoğlu defamasiyaya görə iki dəfə məhkum olunublar və bu cinayət işlərindən biri 2006-cı ildə Daxili İşlər Naziri Usubovun təşəbbüsü ilə qaldırılıb. Usubov bildirirdi ki, Novruzoğlu tərəfindən yazılan və Daxili İşlər Nazirliyində iddia olunan korrupsiya ilə bağlı silsilə

⁴⁸ Human Rights Watch təşkilatında xanım Yunusa qarşı cinayət işinin rus dilinə qeyri-rəsmi tərcüməsi var.

⁴⁹ Human Rights Watch nümayəndələrinin Əyyub Kərimovla müsahibəsi, 2 iyun, 2010.

⁵⁰ Human Rights Watch nümayəndələrinin Əyyub Kərimovla müsahibəsi, 2 iyun, 2010.

⁵¹ Yenə orada.

⁵² Human Rights Watch nümayəndələrinin Əyyub Kərimovla telefonla müsahibəsi, 18 oktyabr, 2010.

məqalələr şəxsən ona qarşı böhtan və təhqir xarakteri daşıyıb. Məhkəmə 2007-ci ilin yanvarında Novruzoğlu və Əlibəyli böhtan və təhqirdə günahkar bildi və Novruzoğluya iki il və yarım həbs cəzası verdi. Əlibəyli isə 18 ay ərzində öz gəlirinin 20%-ini cərimə qismində ödəməli idi. Öz məhkumluğunun 12 ayını həbsxanada keçirəndən sonra 2007-ci ilin 28 dekabrında Novruzoğlu prezidentin əfv fərmanı ilə azadlığa buraxıldı. Əlibəyli isə əhv olunana qədər doqquz ay cərimə ödədi. Əlibəyli Human Rights Watch nümayəndələrinə bildirib ki, cərimə onun maddi vəziyyətinə və əlil övladı daxil olmaqla ailəsini saxlamağa ciddi problem yaradırdı.⁵³

2009-cu ildə Azadlıq Hərəkətçiləri qeyri-hökumət təşkilatının rəhbəri Nota qəzetində çıxan, hərəkəti və rəhbərini hökumətin adamı olmaqda ittiham edən altı məqalədə təhqir olunduğunu iddia edərək Novruzoğlu və Əlibəyliyə qarşı cinayət işinin qaldırılmasına nail oldu. 2009-cu ilin iyulunda məhkəmə Novruzoğlu və Əlibəyli üç aylıq həbs cəzasına məhkum etdi. 2009-cu ilin oktyabrında Apelyasiya məhkəməsi qərarı qüvvədə saxladı.⁵⁴ Əlibəyli və Novruzoğlu həbs müddətini tam başa vurdular.

Müzəffər Baxışova qarşı cinayət işi

Daxili İşlər Nazirliyinin digər rəsmiləri də tənqidçilərə qarşı cinayət ittihamlarının təşəbbüskarı olublar. Məsələn, 2010-cu ilin 19 mayında Daxili İşlər Nazirliyinin Mütəşəkkil Cinayətkarlığa qarşı Mübarizə İdarəsinin rəhbəri Mircəfər Seyidov ATƏT-in məhkəmə monitorinqçisi və hüquqşünas Müzəffər Baxışova qarşı cinayət işinin qaldırılmasına nail oldu. Baxışov öz müsahibəsində Azərbaycanda məhkəmələrin monitorinqi təcrübəsinə əsaslanaraq demişdi ki, Mütəşəkkil Cinayətkarlığa qarşı Mübarizə İdarəsində saxlanılanlara işgəncə verirlər.⁵⁵ İş Yasamal Rayon Məhkəməsindədir. Baxışov Human Rights Watch nümayəndələrinə deyib ki, bu ittihamları özünün hüquq müdafiəçisi və hüquqşünas kimi fəaliyyəti ilə əlaqələndirir: “Mən öz müsahibələrimdə hökuməti tez-tez tənqid edirəm. Düşünürəm ki, mənim də vaxtım artıq çatıb və onlar mənim həbsim üçün zəmin hazırlayırlar.”⁵⁶

Digər rəsmilər tərəfindən irəli sürülən defamasiya iddiaları

Human Rights Watch iddiaçı qismində Prezident Administrasiyasının rəhbəri Ramiz Mehdiyevin, Təhsil Nazirliyi rəsmilərinin və hakim partiyadan millət vəkili Cəlal Əliyevin

⁵³ Human Rights Watch nümayəndələrinin Sərdar Əlibəyli ilə müsahibəsi, 5 iyun, 2010.

⁵⁴ Yəne orada.

⁵⁵ Bu məqalə 2010-cu ilin 14 mayında Azadlıq qəzetində dərc olunub. Human Rights Watch nümayəndələrinin Müzəffər Baxışovla müsahibəsi, 4 iyun, 2010.

⁵⁶ Yəne orada.

çıxış etdiyi daha dörd defamasiya işini qeydə alıb. Bu işlər jurnalistlərə və konkret bir halda Təhsil Nazirliyini tənqid edən riyaziyyat müəlliminə qarşı qaldırılıb.

Xural qəzetinə qarşı mülki iddialar

2010-cu ilin iyununda Prezident Administrasiyasının rəhbəri Ramiz Mehdiyev şərəf və ləyaqətini müdafiə etmək və mənəvi zərərin əvəzini almaq məqsədilə müstəqil həftəlik qəzet Xurala qarşı mülki iddia qaldırdı. Mehdiyev 2010-cu ilin 23 mayında dərc olunmuş və onun məşhur şair Bəxtiyar Vahabzadənin deputat seçilməsinə mane olmasını iddia edən məqalə barəsində şikayət etmişdi.⁵⁷

2010-cu ilin 2 iyulunda məhkəmə Xural qəzetinin Mehdiyevin şərəf və ləyaqətinə toxunduqları üçün üzrxahlıq dərc etməsi və Mehdiyevin xahişi ilə 10 min AZN dəyərində cəriməni Bakıdakı bir uşaq evinə ödəməsi barədə hökm çıxardı.⁵⁸ Xuralın baş redaktoru hökmdən apelyasiya şikayəti vermişdi⁵⁹ və Apelyasiya məhkəməsi sentyabr ayında hökmü qüvvədə saxladı.

2010-cu ilin iyulunda Vüqar Səfərli, KİV-lərin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun İcraçı Direktoru da Xural qəzetinə qarşı mülki defamasiya iddiası qaldırdı.⁶⁰ Səfərli iddia edirdi ki, 2010-cu ilin iyulunda qəzetdə çıxmış bir məqalə onu “mətbuatın qəssabı” adlandırmaqla şərəf və ləyaqətinə toxunub. O, təkzib və 10 min AZN dəyərində kompensasiya tələb edirdi.⁶¹ Xuralın baş redaktoru növbəti cərimənin tətbiqi nəticəsində qəzetin bağlanacağından ehtiyat etdiyini bildirmişdi.⁶² Oktyabr ayında məhkəmə Xural qəzetinin təkzib dərc etməsi və 500 AZN məbləğində cərimə ödəməsi barədə hökm çıxardı.

Cəlal Əliyev tərəfindən qaldırılan cinayət iddiaları

Milli Məclisdə hakim partiyanın deputatı və Prezident İlham Əliyevin əmisi Cəlal Əliyev də jurnalistlərə qarşı bir neçə dəfə defamasiya ilə bağlı məhkəmə iddiaları qaldırıb. 2007-ci ilin mayında Yasamal rayon məhkəməsi “Müxalifət” qəzetinin baş redaktoru Rövşən Mahmudov (Kəbirli) və qəzetin jurnalisti Yaşar Ağazadəni böhtan və təhqirə

⁵⁷ Məqalənin adı: “Ramiz Mehdiyevin Bəxtiyar Vahabzadəni bitimək planı: Prezident Administrasiyasının rəhbəri nə üçün Şəki camaatını və Şəki İcra Hakimiyyətini cəzalandırdı?” Xural qəzetini məhkəmədə təmsil edən Media Hüququ İnstitutu ilə elektron poçt yazışmaları, 12 və 13 avqust, 2010.

⁵⁸ Yenə orada.

⁵⁹ “Khural Newspaper Editor-in-chief Files Appeal,” IRFS report, August 5, 2010.

⁶⁰ Fond prezident fərmanı ilə 2009-cu ilin 3 aprelində yaradılıb.

⁶¹ “Alert: Lawsuits Against ‘Khural’ Newspaper Could Result in its Closure,” IRFS/IFEX, August 4, 2010, http://www.ifex.org/azerbaijan/2010/08/04/khural_newspaper_lawsuits/ (Baxılıb 18 avqust, 2010).

⁶² Yenə orada.

görə iki il altı ay müddətinə həbs cəzasına məhkum etdi. Məhkəmə işinə səbəb 2007-ci ilin 27 fevralında dərc olunmuş və Cəlal Əliyevi korrupsiyada ittiham edən məqalə idi.⁶³ Mahmudov və Ağazadə 2007-ci ilin dekabrında prezidentin fərmanı ilə əhv olunub.

2003-cü ildə də yerli məhkəmə Mahmudov və Ağazadəni Cəlal Əliyevin qaldırdığı defamasiya iddiasına görə beş ay həbsə məhkum edib. Lakin amnistiya səbəbindən jurnalistlər həbs çəkməkdən azad ediliblər. Jurnalistlər bu məhkəmə işi barəsində Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə müraciət edib və Avropa Məhkəməsi qərar alıb ki, jurnalistlərə cəza kimi Azərbaycanın həbs metoduna müraciət etməsi Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu maddəsini pozub.⁶⁴ Bu məhkəmə işi haqqında bir qədər aşağıda ətraflı danışılacaq.

2010-cu ilin fevralında Nəsimi Rayon Məhkəməsi Cəlal Əliyev tərəfindən irəli sürülən daha bir defamasiya iddiasının qəbul etməkdən imtina etdi. Bu dəfə Cəlal Əliyev Yeni Musavat qəzetinin baş redaktorunun müavini Azər Ayxan və reportyoru Qoşqar Bakılıya qarşı iddia irəli sürürdü. İddianın səbəbi Cəlal Əliyevin Bakıdakı bir mehmanxananın sahibi olduğunu və Prezidentin bu mehmanxanadan zəhləsi getməsi barədə 2010-cu il 5 yanvar tarixli məqalə idi. Hakim öz qərarını belə izah etmişdi ki, iddiaçının məhkəməyə müraciəti Cinayət-Prosesual məcəllədə nəzərdə tutulan qaydalara uyğun olaraq hazırlanmayıb.⁶⁵

Ələvsət Osmanlıya qarşı defamasiya şikayəti

İnsan hüquqları və siyasi cəhətdən həssas məsələlər haqqında yazan və ya danışan jurnalistlər və hüquq müdafiəçiləri defamasiya iddialarının heç də yeganə qurbanı deyillər. Human Rights Watch tərəfindən qeydə alınmış bir məhkəmə işi Təhsil Nazirliyi rəsmiləri tərəfindən riyaziyyatçı-fizik və dərslük müəllifi Ələvsət Osmanlıya qaldırılmış iddialarla bağlıdır. Osmanlı yeni riyaziyyat dərsliklərindəki səhvlərə görə nazirliyi tənqid edirdi.

Osmanlı bir neçə məktəb dərsliyinin müəllifidir və məktəblərdə riyaziyyat kurikulumunun inkişafı haqqında çoxsaylı məqalələr yazıb. Osmanlı 2010-cu ilin yanvarında yazdığı silsilə məqalələrdə məktəb dərsliklərinin hazırlanması və nəşrinə məsul olan və Təhsil Nazirliyinin təbəçiliyindəki Dərsliklərin Qiymətləndirilməsi Şurasını tənqid edib. Bir

⁶³ Human Rights Watch, World Report 2008, covering the events of 2007, Azerbaijan Chapter, <http://www.hrw.org/englishwr2k8/docs/2008/01/31/azerba17742.htm>.

⁶⁴ Yəne orada.

⁶⁵ Xural qəzetini məhkəmədə təmsil edən Media Hüququ İnstitutu ilə elektron poçt yazışmaları, 12 və 13 avqust, 2010.

məqalədə o, müxtəlif riyazi səhvləri və yanlışlıqları nişan verərək yazırdı ki, “Dərsliklərin Qiymətləndirilməsi Şurası dərsliklərin təsdiqi zamanı saxtakarlığa yol verir.”⁶⁶

2010-cu ilin 15 fevralında Dərsliklərin Qiymətləndirilmə Şurasının bütün on bir üzvü Osmanlıya qarşı defamasiya iddiası qaldıraraq onun altı aylıq həbsini tələb edib. İlk dinləmələrdən sonra hakim Ələvsət Osmanlının məqaləsindəki bir cümlənin “lingvistik ekspertizasının” keçirilməsi barədə göstəriş verib. 2010-cu ilin 8 iyulunda məhkəmə elan edib ki, lingvistik ekspertiza Ələvsət Osmanlının müəllifi olduğu həmin cümlənin böhtan xarakterli olduğunu müəyyən edib.⁶⁷ Osmanlının məhkəməsi hələ ki, təxirə salınıb.

Human Rights Watch nümayəndələri ilə söhbətində Osmanlı bildirib ki, riyaziyyat dərsliklərində səhvlər barədə müzakirələr olsa idi, onun həbsə düşmək ehtimalı da olmazdı:

İki il ərzində mən Təhsil Nazirliyinə məktublar yazaraq riyaziyyat kurikulumunun incələnməsi və müzakirəsini təklif etmişəm, amma onlar mənə heç vaxt cavab verməyiblər. Ona görə də mən öz məktublarımı dərc etmək üçün qəzetə göndərdim. Biz bu məsələləri alimlər kimi müzakirə etməli idi, onlar isə mənə qarşı cinayət işi qaldırırlar.⁶⁸

Bakının Nəsimi Rayon Məhkəməsi 2010-cu ilin 2 iyununda Təhsil Problemləri İnstitutunun direktorunun təşəbbüsü ilə Osmanlıya qarşı ayrıca mülki iddiaya başlayıb. Buna səbəb 2010-cu ilin fevralında Azadlıq qəzetində Osmanlının sözügedən institutu “Təhsil Nazirliyinin dekorasiyası” adlandırması və onun intellektual liderlik göstərməsi və tələb olunan təhsil islahatlarını həyata keçirmək missiyasının iflasa uğraması barədə iddiaları idi.⁶⁹ Məhkəmə Osmanlının üzrxahlıq etməsi və Azadlıq qəzetində təkzib dərc etməsi göstərişi verib. Osmanlı qərardan apleyasiya şikəli verməyi planlaşdırır.

4.2 Jurnalistlərə qarşı digər cinayət işləri

Eynulla Fətullayevə qarşı defamasiya iddiası və digər ittihamlar

Hökumətin ən cəsur tənqidçisi, ölkədəki ən böyük və ən populyar qəzetlərdən ikisinin – Gündəlik Azərbaycan və Realny Azerbaidjan qəzetlərinin təsisçisi və baş redaktoru Eynulla Fətullayevin işi siyasi motivli defamasiya ittihamları və digər cinayət ittihamları ilə üzleşən jurnalistlərin işləri arasında ən nəzərə çarpacaq nümunədir. Fətullayev 2007-ci

⁶⁶ Bax, Ələvsət Osmanlı, “Qaragüruhçu,” Azadlıq qəzeti, 22 yanvar, 2010.

⁶⁷ Human Rights Watch nümayəndələrinin Ələvsət Osmanlının vəkili İsxan Aşurovla telefon müsaibəsi, 20 iyul, 2010.

⁶⁸ Human Rights Watch təşkilatının Ələvsət Osmanlı ilə müsahibəsi, Bakı, 4 iyun, 2010.

⁶⁹ Yəni orada.

ilin aprelindən həbsdə yatır.⁷⁰ O, defamasiya ilə bağlı həm cinayət, həm də mülki məsuliyyətə cəlb olunub. Bu, Azərbaycan və Ermənistan arasında Dağlıq Qarabağ uğrunda gedən müharibə zamanı baş vermiş 1992-ci il Xocalı qətləminə toxunan və Fətullayevin müəllifi olduğu bir məqalə, eləcə də bir İnternet forumda yazdığı yazı ilə bağlıdır.⁷¹ Məqalə Xocalı hadisəsinin Azərbaycanda qəbul olunmuş versiyası barədə suallar qaldırırdı.⁷²

2007-ci il aprel 6-da Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin Müdafiə Mərkəzinin rəhbəri Tatayana Çaladzenin iddiası əsasında Fətullayev Xocalı qətləmi qurbanlarının şərəf və ləyaqətini alçaltmaqda təqsirli bilindi. Məhkəmə Fətullayevin təkzib dərc etməsi və 10 min AZN məbləğində cərimə ödəməsi göstərişi verdi.⁷³

Xocalı hadisələrindən sağ çıxan dörd şəxsin, eləcə də Azərbaycan ordusunun iki keçmiş əsgərinin qaldırdığı ayrıca cinayət iddiasına baxan eyni məhkəmə heyəti eyni məqalə və İnternet forumundakı yazı əsasında Fətullayevi böhtan və təhqirdə təqsirli bilərək iki il altı ay həbs cəzasına məhkum etdi.⁷⁴ İddiaçıları Tatyana Çaladze təmsil edirdi.

⁷⁰ Həbsinə qədər də Eynulla Fətullayev öz yazılarına görə təhdidlər, hücumlar və təqiblər üzvləşib. 2004-cü ilin iyulunda o, hökuməti tənqid etdiyi bir məqaləsinə görə küçədə ağır şəkildə döyülüb. 2006-cı ilin avqustunda daxili işlər naziri Ramil Usubov Fətullayevə qarşı üç defamasiya iddiası qaldırıb və bir ay onra məhkəmə ona iki il şərti həbs və 10 min dollardan çox cərimə kəsib. 2006-cı ilin oktyabrında atası oğurlandıqdan sonra Fətullayev öz qəzetlərinin nəşrinə qısa ara verməli olub. Əgər Fətullayev qəzet nəşr etməyə davam edərdisə, həm onun atasını, həm də onu öldürəcəkləri ilə hədələyirdilər. Atası azad edildikdən bir müddət sonra Fətullayev qəzetlərin nəşrini bərpa etsə də, onun atasını oğurlayanlar tapılıb cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməyib. Bax, Human Rights Watch təşkilatının Azərbaycanın Baş Prokuroruna Fətullayevə qarşı yeni ittihamlarla bağlı məktubu, 26 fevral, 2010, <http://www.hrw.org/en/news/2010/02/26/letter-azerbaijan-prosecutor-general-regarding-new-charges-against-eynulla-fatullaye> (baxılıb 14 oktyabr, 2010).

⁷¹ "Qarabağ gündəliyi" adlanan məqalə Fətullayevin Dağlıq-Qarabağa 2005-ci il aprel səfərindən sonra Realniy Azerbaidjan qəzetində dərc olunmuşdu. Bir ildən çox müddət keçəndən sonra məqalədəkinə oxşar şərhlər AzeriTriColor saytının forumunda Fətullayevin adından yazılmışdı.

⁷² Xocalı hadisələri 1992-ci ilin 26 fevralında baş verib. Azərbaycanda qəbul olunan versiyaya görə Qarabağ müharibəsinin gedişində Xocalıda Azərbaycanın yüzlərlə mülki vətəndaşı Sovetlərin 366-cı Motoatıcı alayının köməyi ilə erməni qüvvələri tərəfindən qətlə yetirilib. Bir çox Azərbaycanlı üçün Xocalı hadisəsi Azərbaycan xalqının müharibə vaxtı çəkdiyi əzabların simvoluna çevrilib. Bu hadisəyə adətən ermənilərin müharibə cinayəti barədə müzakirələr zamanı Azərbaycanda müxtəlif elementlər, o cümlədən hökumət tez-tez istinad edir. Bax, "Seven Years of Conflict," Human Rights Watch Report, December 1, 1994, <http://www.hrw.org/en/reports/1994/12/01/seven-years-conflict-nagorno-karabakh>, (baxılıb 17 avqust, 2010)

⁷³ Yasamal Rayon Məhkəməsi. Human Rights Watch nümayəndələrinin Eynulla Fətullayevin hakimi İsxan Aşurovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun, 2010.

⁷⁴ Fətullayev məhkəmə zalında həbs olunub və dərhal 1 nömrəli Saxlama təcridxanasına aparılıb. İyunda Apelyasiya Məhkəməsi, 2007-ci ilin avqustunda isə Ali Məhkəmə hökmü qüvvədə saxlayıb. Human Rights Watch nümayəndələrinin Eynulla Fətullayevin hakimi İsxan Aşurovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun, 2010.

2007-ci ilin mayında Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi Fətullayevin yazdığı digər bir məqalə əsasında ikinci cinayət işi qaldırdı. İyulda polis Fətullayevi terrorizmə çağırış və milli ayrı-seçkilik yaratmaqda ittiham etdi.⁷⁵ 2007-ci ilin sentyabrında hakimiyyət dairələri əlavə bir ittiham da irəli sürdülər – vergidən yayınma. Fətullayevin qəzet redaktoru kimi əldə etdiyi gəlirlər barədə hesabat vermədiyi iddia edilirdi.⁷⁶ 2007-ci ilin oktyabrında Ağır Cinayətlərə dair Məhkəmə Fətullayevi bütün ittihamlarda təqsirli bilərək səkkiz il altı ay müddətinə həbs cəzasına məhkum etdi.⁷⁷

İstintaqın bir hissəsi kimi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi Gündəlik Azərbaycan və Realny Azerbaidjan qəzetlərinin ofislərini möhürlədi və onlara məxsus kompüter yaddaşlarını müsadirə etdi. Bu da hər iki nəşrin bağlanmasına gətirib çıxardı.⁷⁸

Fətullayev Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə 2007-ci ilin sentyabrında müraciət edib. 2010-cu ilin oktyabrın 4-də Avropa Məhkəməsi Azərbaycanın Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu maddəsinə (ifadə azadlığı) və 6-cı maddənin 1-ci və 2-ci paraqraflarını (ədalətli məhkəmə, təqsirsizlik prezumpsiyası) pozduğunu müəyyən etdi. Məhkəmə Azərbaycan hökumətini Fətullayevin dərhal azadlığa buraxılmasına çağırırdı.⁷⁹

2009-cu ilin dekabrında, Fətullayevin işində Avropa Məhkəməsinin arqumentlərə qulaq asıb bitirməsindən sonra, lakin qərarı elan etməmişdən öncə Azərbaycan hakimiyyəti Fətullayevə qarşı əlavə ittiham – narkotik maddələrin saxlanması irəli sürdü. 2009-cu ilin 29 dekabrında 12 sayılı islah-əmək koloniyasının nəzarətçiləri Fətullayevin kamerasında axtarış apararı zaman onun ayaqqabısının içində və gödəkçəsinin qolunda 0,223 qram

⁷⁵ Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi, maddələr 214.1 və 283.2.2. Terrora çağırış və etnik ayrı-seçkilik ittihamları 2007-ci il martın 30-da Realny Azerbaidjan qəzetində çıxan "Əliyevlər müharibəyə gedir" məqaləsi əsasında irəli sürülmüşdü. Fətullayev tərəfindən yazılmış, "Rövşən Bağirov" imzalı məqalə ölkənin xarici siyasətini tənqid edirdi. Məqalə İrana qarşı sanksiyalar tətbiq edən BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnaməsinə Azərbaycanın qoşulacağı təqdirdə baş verə biləcək mümkün ssenaridən söhbət açır. Burada Fətullayev İranın Azərbaycana qarşı hücum ehtimalını və ölkədəki bəzi mümkün hücum hədəflərini şərh edir. Bax, "Əliyevlər müharibəyə gedir", Realny Azerbaidjan, 30 mart, 2007 (Məqalənin ingilis dilinə tərcüməsi Human Rights Watch təşkilatında var.)

⁷⁶ Cinayət Məcəlləsi, maddə 213.2. Human Rights Watch nümayəndələrinin Eynulla Fətullayevin hakimi İsxan Aşurovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun, 2010.

⁷⁷ Fətullayev terrorizmə çağırışa görə səkkiz il, etnik ayrı-seçkiliyə görə üç il, vergidən yayınmağa görə dörd ay həbs cəzası alıb. Bu hökmlərin qismən birləşdirilməsi nəticəsində nəticəsində səkkiz il dörd ay, bunun isə defamasiyaya görə bir qədər öncə Fətullayevin aldığı iki il altı aylıq şərti cəza ilə birləşdirilməsi sonda səkkiz il və altı aylıq azadlıqdan məhkum etmə ilə nəticələnib. 2008-ci ilin yanvarında Apelyasiya Məhkəməsi və 2008-ci ilin iyununda Ali Məhkəmə hökmü dəyişilməz saxlayıb.

⁷⁸ Birinci instansiya məhkəməsi maddi sübut kimi qəzetlərin ofislərindən götürülmüş kompyuterlərin dövlətin xeyrinə müsadirə olunması barədə də qərar çıxarıb.

⁷⁹ Fətullayev Azərbaycana qarşı, No. 40984/07, 4 oktyabr hökmü, 2010.

heroin tapdılar.⁸⁰ 2010-cu ilin 6 iyulunda məhkəmə Fətullayevi əlavə iki il yarım həbs cəzasına məhkum etdi.⁸¹

Çoxsaylı beynəlxalq təşkilatlar, yerli qeyri-hökumət təşkilatları, xarici hökumətlərin nümayəndələri Fətullayevə qarşı 2007 və 2010-cu illərdə irəli sürülən ittihamları siyasi motivli hesab edərək tənqid etmişdir.⁸²

Novruzəli Məmmədovun mühakiməsi və həbsxanada vəfatı

Human Rights Watch Novruzəli Məmmədovun həbsxanada vəfat etməsi və onun ölümünə yol açan şərtlərin dolğun təhqiqatının olmaması barəsində ciddi narahatçılığını bildirib. 69 yaşlı professor Məmmədov Talışi Sədo (Talışın səsi) qəzetinin baş redaktoru olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycanın cənubunda yaşayan etnik azlığın – talışların mədəni hüquqlarının aktiv müdafiəçisi idi.

2007-ci ilin 17 fevralında Məmmədov cəsusluğa görə vətənə xəyanətdə ittiham edilib. O, polis tərəfindən iki dəfə saxlanılaraq istintaqa cəlb olunub. İranın xeyrinə cəsusluq etdiyini etiraf etməsi üçün Məmmədovun döyüldüyü və digər işgəncələrə məruz qaldığı iddia edilir.⁸³ Məhkəmədən öncə 16 ay həbsdə yatan Məmmədov 2008-ci ilin 24 iyununda on il həbs cəzasına məhkum edildi.⁸⁴ Xüsusən də məhkəmə qapalı keçirildiyindən və sübutlar ictimaiyyətə təqdim olunmadığından, Human Rights Watch da

⁸⁰ Human Rights Watch nümayəndələrinin Eynulla Fətullayevin hakimi İsxan Aşurovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun, 2010.

⁸¹ Fətullayev Cinayət Məcəlləsinin 234.1 maddəsi ilə təqsirli bilinir. "Eynulla Fatullayev Sentenced to 2.5 Years in Prison," News.Az, July 6, 2010, <http://www.news.az/articles/18662> (Baxılıb 20 avqust, 2010). Fətullayevin vəkiliyinə sözlərinə görə proses çoxsaylı prosedur pozuntuları ilə müşayiət olunub, o cümlədən məhkəmə qərarı olmadan Fətullayevin kamerasında axtarış aparılıb və axtarışdan dərhal sonra ona vəkillə görüşməyə imkan verilməyib. Human Rights Watch nümayəndələrinin İsxan Aşurovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun 2010

⁸² Məsələn bax, OSCE Representative on Freedom of the Media Miklós Haraszti, "Regular Report to the Permanent Council," March 13, 2008, http://www.osce.org/documents/rfm/2008/03/30234_en.pdf (Baxılıb 20 avqust, 2010); "OSCE Media Freedom Representative Denounces 'New Provocation' Against Jailed Azerbaijani Journalist," Press Release, December 30, 2009, <http://www.osce.org/item/42272.html> (Baxılıb 20 avqust, 2010); and Report by Thomas Hammarberg, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, following his visit to Azerbaijan from 1 to 5 March, 2010, Strasbourg, June 29, 2010, p.5.

⁸³ FIDH (International Federation for Human Rights), "New information on the death in detention of Mr. Novruzali Mammadov - AZE 001 / 0808 / OBS 139.6," October 23, 2009, <http://www.fidh.org/New-information-on-the-death-in-detention-of-Mr> (Baxılıb 19 avqust, 2010).

⁸⁴ Məhkəmə Məmmədovu "talış millətçiliyi ideyalarını yaymaqda və Azərbaycan dövlətinin əsaslarını məhv etməkdə," eləcə də milli azlıqlara qarşı ayrı-seçkilikdən yazmaqda beynəlxalq aləmdə "Azərbaycanın mənfi imicini" yaymaqda təqsirli bilmişdi. Human Rights Watch, World Report 2009, Azerbaijan Events of 2008, <http://www.hrw.org/en/node/79265>.

daxil olmaqla beynəlxalq və yerli hüquq müdafiə təşkilatları inanır ki, Məmmədova qarşı irəli sürülən ittihamlar saxta və siyasi motivli idi.⁸⁵

2009-cu ilin yanvarında 15 sayılı həbsxanada Məmmədov təkamüllük kameraya yerləşdirildikdən sonra onun səhhətində problem yaranmağa başladı. O, 2009-cu ilin 17 avqustunda penitensiar xidmətin mərkəzi xəstəxanasında ürək çatışmazlığı nəticəsində vəfat etdi.⁸⁶ Məmmədovu mülki xəstəxanaya köçürmək barədə beynəlxalq və yerli çağırışlara baxmayaraq, səhhətinin pisləşməyi davam etsə də onu penitensiar sistemin xəstəxanasında saxlamağa davam edirdilər.

Həbsxanada olarkən Məmmədovun aldığı tibbi müalicənin adekvatlığının təhqiqatı üçün onun həyat yoldaşı və oğlu məhkəməyə müraciət ediblər. Lakin 2010-cu ilin yanvarında məhkəmə tibbi ekspertizanın rəyinə əsaslanaraq müalicənin adekvat olduğunu bildirib və müraciəti rədd edib.⁸⁷

Həbsxanada baş verən ölüm hallarının dərhal və effektiv araşdırılması barədə Azərbaycan hökumətinin hüquqi öhdəliyi var. Bu öhdəlik xüsusən də həbsdə olan şəxslərə münasibətdə yaşamaq hüququnun müdafiəsinin tərkib hissəsidir. Məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının yaşamaq hüququnu müdafiə edən 2-ci maddəsi həbsxanada baş verən ölüm hallarının təhqiqatı ilə bağlı sərt tələblər irəli sürür.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin rəyinə əsasən əgər həbsdə ölüm hadisəsi baş verərsə, saxlanılan şəxsin ölümünə aparan hadisələrin qənaətbəxs və inandırıcı izahını vermək üçün sübutun ağırlığı hakimiyyətin üzərinə düşür.⁸⁸

⁸⁵ Həbsdə vəfat edən jurnalistlə bağlı Human Rights Watch təşkilatının Azərbaycanın hökumət orqanlarına məktubu, 21 avqust, 2009, <http://www.hrw.org/en/news/2009/09/01/letter-azerbaijani-authorities-regarding-death-journalist-custody> (Baxılıb 30 iyul, 2010).

⁸⁶ Məmmədovun bir neçə xəstəlikdən, o cümlədən qan təzyiqindən, bronxitdən, əsəb pozğunluğundan və prostat xərçəngindən əziyyət çəkdiyi deyilir. Human Rights Watch nümayəndələrinin Məmmədovun vəkili ilə telefon müsahibəsi, 21 avqust, 2009.

⁸⁷ FIDH, "Impunity in Mr. Novruzali Mammadov's Death in Detention," February 3, 2010, <http://www.fidh.org/Impunity-in-Mr-Novruzali-Mammadov-s-death-in> (Baxılıb 23 avqust, 2010).

⁸⁸ Velikova Bolqarıstana qarşı, no. 41488/98, 18 may, 2000 hökmü, para 70; Salman Türkiyəyə qarşı, no. 21986/93, 27 iyun hökmü, 2000, para. 99 və 100; Tanlı Türkiyəyə qarşı, no. 26129/95, 10 aprel hökmü, 2001, para.141; və Orak Türkiyəyə qarşı, no. 31889/96, 14 fevral hökmü, 2002. İstintaq Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 2-ci maddəsinin tələblərinə cavab verməsi üçün, ilk növbədə müstəqil, tərəfsiz və ictimaiyyətə açıq olmalıdır. Məhkəmə qərara alıb ki, hesabatlılığı təmin etmək üçün istintaq və ya onun nəticələri ictimaiyyətin təhqiqinə açıq olmalıdır və qurbanın varisi müvafiq prosedurlarda iştirak etməlidir ki, öz legitim maraqlarını təmin edə bilsin. Nachova və digərləri Bolqarıstana qarşı, para. 119, həmçinin bax, McKerr Birləşmiş Krallığa qarşı, no. 28883/95, ECHR 2001-III.I.

Jurnalistlərə qarşı saxta xuliqanlıq ittihamları

Son illərdə baş vermiş, təəccüblü dərəcədə oxşar iki halda jurnalistlər və siyasi aktivistlər naməlum şəxslər tərəfindən hücumla məruz qalıb, lakin daha sonra özləri xuliqanlıq və digər ittihamlar əsasında uzunmüddətli həbsə məhkum olunublar. Hər iki halda – həm Qənimət Zahidin, həm də Emin Milli və Adnan Hacızadənin işində jurnalistlər həbs olunduğu halda, onlara hücum edənlərə qarşı heç bir ittiham irəli sürülməyib.

Emin Milli və Adnan Hacızadənin “xuliqanlıqda” ittiham edilməsi

İki gənc aktivist və blogger Emin Milli (Abdullayev) və Adnan Hacızadənin səs-küylü işində, açıq-aydın qurma olan situasiyada hücumla məruz qalmasına baxmayaraq, hər iki gənc xuliqanlıqda ittiham olunaraq həbsə məhkum olunublar. Milli və Hacızadə müvafiq olaraq xaricdə oxumuş məzunlar şəbəkəsi və OL! Gənclər təşkilatının yaradanlarıdır. Onlar Facebook, Twitter, bloq yazılarında, eləcə də Youtube saytındakı videolarda Azərbaycan hökumətinin siyasətini tənqid edirdilər. 2009-cu ilin iyununda, həbs olunmamışdan təqribən bir həftə əvvəl onlar satirik bir video düzəldərək Youtube saytına yükləyiblər. Bu videoda hökumətin neft pullarını israf edərək hər biri 41 min dollara xaricdən iki eşşək alması tənqid olunur.⁸⁹

2009-cu ilin iyulun 8-də Milli və Hacızadə dörd digər dostları ilə Bakının mərkəzindəki Livan restoranında görüşüblər. Görüşdə iştirak edən Ülvi Həsənovun sözlərinə görə onlar qarşıdan gələn bələdiyyə seçkilərini müzakirə ediblər və bu zaman iki tanımadıqları şəxs onlara yaxınlaşıb. Həsənov danışır:

Mən axşam saat 7 radələrində gəlmişdim. Yoldaşlar yemək yeyir və ölkədəki son ictimai-siyasi məsələləri müzakirə edirdilər. İdmançıya bənzəyən iki cavan oğlan bizdən bir stol o tərəfdə oturmuşdular. Biz onlara heç fikir vermirdik, amma onlardan biri Eminə yaxınlaşıb mübahisə eləməyə başladı. O soruşdu ki, siz nə danışırsız, Emin isə cavab vermədi. Bu zaman ikinci oğlan yaxınlaşıb gözlənilmədən Eminə kəllə vurdu. Eminin başı qanamağa başladı.

Mən Eminin yanında oturmuşdum və qarışmaq istəyəndə onlardan biri məni kənara itələdi. Sonra o biri oğlan stola təpik vurub aşırıdı. O həm də Eminə qarnından vurdu. Adnan onların arasına girdi, ancaq həmin oğlan Adnana də kəllə vurdu və onun burnunu sındırdı. Adnanın burnu şişmişdi,

⁸⁹ Eşşək qiyafəsində yalançı mətbuat konfransı verən gənc fəal deyir ki, nə qədər çox eşşək olsan, o qədər də Azərbaycanda uğur qazanmaq şansın var. Video Youtube saytına yüklənmişdi və ona burada baxmaq olar: <http://www.youtube.com/watch?v=Aaecvg7xC1k>. (baxılıb 21 iyul, 2010).

Eminin alınan qan axırdı. Emin yay ayaqqabısı geydiyindən sınmış boşqab onun ayağını da kəsmişdi. Mən polisi çağırmağa qaçdım.⁹⁰

Restoranın işçiləri müdaxilə edərək insidentin qabağını alıblar. Emin Milli və Adnan Hacızadə dərhal yaxınlıqdakı polis bölməsinə müraciət etsələr də onları digər, 9 nömrəli polis bölməsinə yönləndiriblər və gənclər orada polisə müraciət ediblər. Daha sonra onlar yerli klinikaya göndərilərək spirtli içki və digər maddələr qəbul edib-etməmələri yoxlanılıb. Axşam saat 9:20 radələrində polis bölməsinə qayıdandan sonra müstəntiq Milli və Hacızadəyə qarşı xuliqanlıq ittihamı ilə cinayət işi açıb.⁹¹ Hücüm edənlər isə elə həmin gecə azadlığa buraxılıblar.

Cinayət işi saysız-hesabsız prosedur pozuntuları ilə müşayiət olunub,⁹² o cümlədən ittiham olunanların öz vəkillərinə çıxış hüquqları məhdudlaşdırılıb. Hacızadənin atası tərəfindən çağırılmış vəkil İsxan Aşurov axşam 9:30-dan polis bölməsi qarşısında olsa da, müstəntiq heç bir izah gətirmədən ona Milli və ya Hacızadə ilə görüşməyə imkan verməyib. Aşurovun Human Rights Watch nümayəndələrinə dediklərindən:

Mən Adnanı növbəti günün səhəri görə bildim. Bu vaxta qədər bütün prosedura məsələləri, o cümlədən dindirmələr, tərəflər arasında üzləşdirmələr dövlət tərəfindən təyin olunmuş vəkilin müşayiəti ilə artıq yekunlaşdırılmışdı, baxmayaraq ki, gənclər öz istədikləri vəkili seçmək hüquqları olduğunu izah etmişdilər.⁹³

2009-cu ilin noyabrın 11-də Bakının Səbəyel rayon məhkəməsi Emin Millini iki il yarım, Adnan Hacızadəni isə iki il müddətinə azadlıqdan məhrum etdi. Hökm apelyasiya məhkəməsi tərəfindən qüvvədə saxlanıldı⁹⁴ və Hacızadənin nümunəvi davranışa görə

⁹⁰ Human Rights Watch nümayəndələrinin Dalğa gənclər hərəkatının fəalı Ülvi Həsənlili ilə müsahibəsi, Bakı, 7 iyun, 2010.

⁹¹ Cinayət Məcəlləsi, maddə 221.2.1. Human Rights Watch nümayəndələrinin Milli və Hacızadənin vəkili İsxan Aşurovla müsahibəsi, 4 iyun, 2010.

⁹² 2010-cu ilin martında Azərbaycana səfərindən sonra Tomas Hammerberq prosesdə kobud pozuntular sırasında məhkəmənin iki cavabdeh tərəfindən təqdim olunan foto və video materialları sübut kimi qəbul etməməsini misal çəkib. Tomas Hammerberqin hesabatı, 29 iyun, 2010, səh. 8.

⁹³ Human Rights Watch nümayəndələrinin İsxan Aşurovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun, 2010.

⁹⁴ 2010-cu ilin avqustunda Azərbaycanın Ali Məhkəməsi Milli və Hacızadə barəsində aşağı instansiya məhkəmələrinin çıxardığı hökmü qüvvədə saxladı. "Azerbaijan: Supreme Court Upholds Bloggers' Conviction," ARTICLE 19, mətbuat üçün bəyanat, 20 avqust, 2010, <http://www.article19.org/pdfs/press/azerbaijan-supreme-court-upholds-bloggers-conviction.pdf> (baxılıb 20 avqust, 2010).

vaxtından əvvəl azad olunması barədə müraciəti 2010-cu ilin iyulunda məhkəmə tərəfindən rədd edildi.⁹⁵

Çoxsaylı diplomatlar və beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri, o cümlədən Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarı Tomas Hammerberq Milli və Hacızadəyə qarşı ittihamların siyasi-motivli olduğunu bildirib və onların dərhal azadlığa buraxılmasına çağırıblar.⁹⁶

Qənimət Zahidova qarşı “xuliqanlıq” ittihamı

Quraşdırılmış hücumı və xuliqanlıqda ittihamlarla davam edən digər bir iş müxalif Azadlıq qəzetinin baş redaktoru Qənimət Zahidin başına gəlib. O, şübhə doğuran xuliqanlıq ittihamları əsasında 2008-ci ilin martında təqsirli bilinərək dörd il müddətinə azadlıqdan məhrum edilib. Zahidov yüksək vəzifəli hökumət məmurları haqqında tənqidi yazılarına görə tanınan jurnalistdir, keçmişdə dəfələrlə defamasiya ilə bağlı məhkəmə işlərinin qurbanı olub və bu işlər ümumilikdə yüz minlərlə dollar dəyərində cərimələrlə nəticələnib.⁹⁷ Zahidovun qardaşı, tanınmış satirik şair və Azadlıq qəzetinin əməkdaşı Mirzə Sakit narkotiklərlə bağlı şübhəli ittiham əsasında 2006-cı ilin oktyabrında məhkum olunaraq üç il yarım həbsdə keçirib.⁹⁸

2007-ci ilin 7 noyabrında Bakının 14 nömrəli həbsdə yatan qardaşının ziyarətindən qayıdarkən Zahidov öz iş yerinin yaxınlığında naməlum şəxslər tərəfindən hücumla məruz qalıb. Lakin Zahidov özü sonradan ittiham olunub. Zahidovun Human Rights Watch nümayəndələrinə dediklərindən:

⁹⁵ “Jailed Azerbaijani Blogger's Appeal Rejected,” Radio Free Europe/Radio Liberty, July 27, 2010, <http://www.rferl.org/archive/watchdog/3/646/646.html> (Baxılıb 11 avqust, 2010).

⁹⁶ Avropa Şurası İnsan Hüquqları üzrə Komissar Tomas Hammerberq, Azərbaycanla 1-5 mart 2010 səfərindən sonra, Strasburq, 29 iyun, 2010, səhifə 19.

⁹⁷ Zahidov Human Rights Watch nümayəndələrinə bildirib ki, yalnız 2006-cı ildə Azadlıq qəzetinə qarşı onlarla məhkəmə işi açılıb. Qəzet hökumət rəsmilərinin şərəf və ləyaqətinə toxunduğu ittihamına görə dəfələrlə mühakimə olunub və ona ümumi məbləği 300 min dollardan yuxarı cərimələr kəsilib. Human Rights Watch təşkilatının Prezident Əliyevə məktubu, 9 fevral, 2007, http://www.hrw.org/english/docs/2007/02/09/azerba15374_txt.htm (Baxılıb 18 avqust, 2010).

⁹⁸ Mirzə Sakit 2006-cı ilin 23 iyununda - hakim partiyanın yüksək rütbəli bir məmurunun onu yazılarına görə tənqid etdikdən sonra həbs olunub. Oktyabrın 4-də, Azərbaycanın Ağır Cinayətlərə dair Məhkəməsi Mirzə Sakit üç il müddətinə azadlıqdan məhrum edib və 2006-cı ilin 15 dekabrında Apelyasiya Məhkəməsi hökmü qüvvədə saxladı. Bax, “Azerbaijan: Imprisoned Journalists Recognized for Courage,” April 23, 2008, <http://www.hrw.org/en/news/2008/04/23/azerbaijan-imprisoned-journalists-recognized-courage> (baxılıb 18 avqust, 2010), və Human Rights Watch təşkilatının Prezident Əliyevə məktubu, 9 fevral, 2007, http://www.hrw.org/english/docs/2007/02/09/azerba15374_txt.htm (baxılıb 18 avqust, 2010). Sakit hökumətin təqibləri səbəbindən mühacirətdə yaşayır.

Mən iş yerimə yaxınlaşarkən bir qadının mobil telefonla möhkəm danışdığını eşitdim. Mən onun yanından keçəndə o, mənə qışqırmağa başladı. Bu zaman bir cavan oğlan bizə yaxınlaşdı və məni söyüb itələməyə başladı... Eyni gündə həmin qadın və cavan oğlan polisə şikayət edərək onları hədələdiyimi, əvvəl qadını vurduğumu, sonra da ona köməyə gələn cavan oğlanı döydüyümü və onun yanaq sümüyünü sındırığımı bildiriblər.⁹⁹

İki gün sonra Yasamal Rayon Polis İdarəsi Zahidova qarşı xuliqanizm və bədənə yüngül xəsarət yetirmə maddələri ilə ittiham irəli sürüb və iki ay həbs-qəti imkan tədbiri seçib.¹⁰⁰ 2008-ci ilin martında Zahidov təqsirli bilinərək dörd il müddətinə azadlıqdan məhrum edilib.¹⁰¹ O, 2010-cu ilin 17 martında prezidentin əhvi ilə azadlığa çıxıb.¹⁰²

4.3 Beynəlxalq hüquqda ifadə azadlığı və cinayət defamasiyası

İnsan hüquqları sahəsində beynəlxalq standartlar həm demokratik cəmiyyətin daha yaxşı inkişaf etməsi, həm də fərdi insan ləyaqəti baxımından ifadə azadlığını fundamental insan hüququ kimi tanıyır. Azərbaycan tərəfindən 1992-ci ildə ratifikasiya edilən Mülki və Siyasi Hüquqlar (ICCPR) haqqında beynəlxalq Konvensiyanın 19-cu maddəsində göstərilir ki, “hər bir şəxs ifadə azadlığı hüququna malikdir; bu hüquqa sərhədlərdən asılı olmayaraq şifahi və yazılı və ya çap formasında hər hansı texniki, yaxud seçimdən asılı olaraq media vasitəsi ilə informasiya və istənilən ideyanı axtarmaq, əldə etmək və ötürmək azadlığı daxildir.”¹⁰³

ICCPR dövlətlərə digər şəxslərin adını və nüfuzunu qorumaq məqsədi ilə ifadə azadlığını məhdudlaşdırmaq imkanı versə də, bu kimi məhdudiyyətlər üçün dəqiq şərtlər mövcuddur. 19 (3) maddəsinə uyğun olaraq, məhdudlaşdırmalar “yalnız qanunla nəzərdə tutulan və aşağıda göstərilənlər üçün mühüm əhəmiyyət daşıyan

⁹⁹ Human Rights Watch nümayəndələrinin Qənimət Zahidlə müsahibəsi, Bakı, 2 iyun, 2010.

¹⁰⁰ Azərbaycanın Cinayət Məcəlləsi, maddə 221, 1-ci hissə, və maddə 127, 2-ci və 3-cü hissələr..

¹⁰¹ 2008-ci ilin oktyabr ayında Ali Məhkəmə qərarı qüvvədə saxlayıb və bundan sonra Zahidovun vəkili işi Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə göndəriblər. Human Rights Watch nümayəndələrinin Elçin Sadıqovla müsahibəsi, Bakı, 6 iyun 2010.

¹⁰² Human Rights Watch nümayəndələrinin Qənimət Zahidlə müsahibəsi, Bakı, 2 iyun, 2010.

¹⁰³ Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında beynəlxalq Razılaşma (ICCPR), 16 dekabr 1966-cı ildə qəbul edilib, G.A. Res. 2200A (XXI), 21 U.N. GAOR Supp. (No. 16) at 52, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171, 23 mart 1976-cı ildə qüvvəyə minib, 13 avqust 1992-ci ildə Azərbaycan tərəfindən qəbul edilib, mad. 19(2).

məhdudiyyətlər olmalıdır: (a) digər şəxslərin hüquq və nüfuzuna hörmətlə yanaşmaq; (b) milli təhlükəsizliyi, yaxud ictimai asayışı və ya sağlamlıq və əxlaqi vəziyyəti qorumaq.¹⁰⁴

BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsinin qeyd etdiyi kimi, ifadə azadlığı hüququna məhdudiyyətlər “hüququn özünü təhlükəyə atmaqla qoyula bilməz” və bu zaman üç şərt təmin edilməlidir: onlar qanunda aydın şəkildə nəzərdə tutulmalıdırlar; 19(3) maddəsində vurğulanan qanuni məqsədlərdən birini güdməlidir; və bu məqsədə nail olmaq üçün münasib olmaqla onun icrası baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb etməlidir.¹⁰⁵

19-cu maddədə olduğu kimi, İnsan Hüquqlarının və əsas azadlıqlarının qorunması üzrə Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsində (ECHR)¹⁰⁶ göstərilir ki “[hər bir şəxs ifadə azadlığı hüququna malikdir. Bu hüquq mahiyyəti etibarlı ilə dövlət orqanlarından və sərhədlərdən asılı olmayaraq informasiya almaq və vermək azadlığı hüququna malikdir.”

10-cu maddənin ikinci hissəsində müəyyənləşdirilir ki, bu sadalanan azadlıqların həyata keçirilməsi yalnız qanunda nəzərdə tutulan və demokratik cəmiyyətdə mühüm əhəmiyyət daşıyan məhdudiyyətlərin predmetini təşkil edə bilər, bundan məqsəd “reputasiya və digər şəxslərin maraqları” kimi spesifik ictimai və özəl maraqları müdafiə etməkdir. Məhkəmə müəyyənləşdirib ki, 10-cu maddə ilə bağlı istisnalar “dar mənada şərh edilməlidir”¹⁰⁷ və məhdudiyyətlərə yalnız bu şərtlə icazə verilir ki, bu “ciddi sosial ehtiyaclarla görə” tələb edilsin və onların qanuni məqsəd daşdığı sübuta yetirilsin.¹⁰⁸

Cinayət Defamasiyası üzrə beynəlxalq standartlar

Mülki defamasiya və cinayətə təhrik etmə qanunları müvafiq şəkildə yerinə yetirildikdə dövlətlərə milli təhlükəsizliyi, ictimai qayda-qanunu və vətəndaşların nüfuzunu ifadə azadlığına qanunsuz hücumlardan qorumaq imkanı verir.

¹⁰⁴ Yenə orada. Maddə 19(3).

¹⁰⁵ BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsi, Ümumi Şərh No. 10, İfade azadlığı (mad. 19), (on doqquzuncu sessiya, 1983). O cümlədən bax: BMT-nin İnsan Hüquqları Komissiyası, rəy və ifadə azadlığı hüququnun qorunması haqqında xüsusi məruzəçinin hesabatı Ambeyi Ligabo, A/HRC/7/14, Fev. 28, 2008, paraq. 41.

¹⁰⁶ İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqlarının Qorunması haqqında Avropa Konvensiyası (ECHR), (ETS No. 5), 213 U.N.T.S. 222, 3 sentyabr 1953-cü ildə qüvvəyə minib. Azərbaycan ECHR-ni 2002-ci ildə ratifikasiya edib.

¹⁰⁷ Bu, uzun zamandan bəri müəyyənləşdirilən tələbdir. Məsələn, bax: The Sunday Times Birləşmiş Krallığa qarşı, 26 aprel 1979-cu il tarixli qərar, Seriya A no. 30, paraq. 65. Məhkəmə müəyyənləşdirdi ki, belə bir məhdudiyyətin qiymətləndirilməsi məhkəməni “iki zidd prinsip arasında seçim etmək imkanı qarşısında qoymur, əksinə dar şəkildə şərh edilməli olan bir sıra istisnaların subyektini təşkil edən ifadə azadlığı prinsipidir (bax: 6 sentyabr 1978-ci il tarixli qərarlar, Seriya A no. 28, p. 21, para. 42).”

¹⁰⁸ Bu, uzun zamandan bəri müəyyənləşdirilmiş bir tələbdir. Bax, məsələn, Handyside Birləşmiş Krallığa qarşı, 7 dekabr 1976-cı il tarixli qərar, Seriya A no. 24, paraq. 48-50.

İnsan Hüquqlarına dair beynəlxalq standartlar

Bu sənəddə şərh edilən bir çox ən müxtəlif səbəblərə görə, cinayət defamasiyasına dair standartlar və xüsusən, defamasiyaya görə həbs cəzası getdikcə insan hüquqları haqqında beynəlxalq standartlarda şərh edilən şərtlərlə bir araya sığmır. Hətta bu hal qanunvericilərin insanları məxsusi ifadə azadlığı hüququnu yerinə yetirməyə sövq etmək istiqamətində mövcud istəkləri ilə təlqin edilsə də, cinayət defamasiyası haqqında standartlar qanuni söz azadlığı üçün ciddi təhlükə yaradır və qanunilik, mütənasiblik və zərurət prinsiplərini pozur.

BMT-nin xüsusi məruzəçisinin rəy və ifadə azadlığı hüququna stimül verilməsi və onun qorunması haqqında 2008-ci il tarixli hesabatında qeyd etdiyi kimi, "defamasiya haqqında bir sıra qanunların subyektiv xarakteri, onların geniş əhatə dairəsi və cinayət hüququna tətbiq edilməsi onları təhqiqat aparan jurnalistakını boğmaq üçün güclü mexanizmlərə çevirmişdir."¹⁰⁹ Bundan əlavə, bir sıra beynəlxalq orqanlar müəyyənləşdirib ki, cinayət sanksiyası və xüsusən həbs-qəti imkan tədbirləri təyinatına görə məcburi pozuntu olmayan defamasiyaya görə qeyri-mütənasib cəzalardır.¹¹⁰

Azərbaycanın təmsalında cinayət defamasiyası qanunları həm qanuni, həm də ziyanlı çıxışı eyni dərəcədə məhdudlaşdıran dondurucu effekt yaratdıqda, onlar tək-cə fikrini sərbəst şəkildə ifadə etmək hüququnu pozmur, həm də digər insan hüquqlarına da ziyan yetirə bilmək qabiliyyətinə malikdirlər. Məsələn, cinayət defamasiyası standartları informasiyanı sərbəst şəkildə almaq və ictimai işlərdə iştirak etmək üçün təhlükə törədir. Bu hüquqlar demokratik cəmiyyətdə həyati əhəmiyyət daşıyır.¹¹¹ Cinayət defamasiyası haqqında standartlar eyni zamanda vətəndaşların dinc şəkildə toplaşmaq, birliklər yaratmaq, onlarda iştirak etmək, insan hüquqları və əsas azadlıqlarına dair informasiya

¹⁰⁹ Rəy və ifadə azadlığı hüququna stimül verilməsi və qorunması üzrə xüsusi məruzəçinin hesabatı, Ambeyi Ligabo, yenə orada, para. 39.

¹¹⁰ 1994-cü ildə İnsan Hüquqları Komitəsi bildirib ki, azadlıqdan məhrum etmə ilə bağlı sanksiyalar şərləyici bəyanatlarla, o cümlədən baxışların azad ifadə edilməsi ilə bir araya sığmır. BMT-nin İnsan Hüquqları Komissiyası, Rəy və İfadə azadlığına stimül verilməsi və qorunması sahəsində xüsusi məruzəçinin hesabatı, Cb. Abid Hussain, komissiyaanın 1999/36 sayılı qətnaməsinə uyğun şəkildə təqdim edilib, UN Doc. E/CN.4/2000/63, 18 yanvar, 2000, para. 48. Bundan əlavə, beynəlxalq qurumlar, məsələn, Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi müəyyənləşdirib ki, defomasiyaya görə şişirtmə kompensasiyalar insan hüquqları qanunu pozur, çünki onlar ifadə azadlığına mənfi təsir göstərir. (*Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom* (1995)).

¹¹¹ BMT-nin İnsan Hüquqları Komitəsi, Ümumi Şərh No. 25, İctimai işlərdə iştirak etmək, səsvermə hüquqları (maddə. 25), (Əlli yeddinci sessiya, 1996), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, (1996), para. 25 (Bu hüquq "dövlət və siyasi məsələlər haqqında informasiyanın vətəndaşlar, namizəd və seçilmiş nümayəndələr arasında azad şəkildə yayılması hüququnu müdafiə edir" o cümlədən vətəndaşın siyasi gəaliyyət hüququnu, ictimai məsələləri müzakirə etmək, dinc nümayişlər keçirmək, tənqid etmək və qarşı durmaq, siyasi materiallar çap etmək, seçki kampaniyası keçirmək və siyasi ideyaları yaymaq azadlığını müdafiə edir").

axtarmaq, almaq və vermək və bu informasiyanı dərc etmək, müzakirə etmək və başqa üsullarla yaymaq kimi hüquqlarını icra etməsinə ziyan vura bilər.¹¹²

Bu və bu kimi digər baxışların nəticəsi kimi, BMT-nin ifadə azadlığı üzrə xüsusi məruzəçisi 2000-ci ildə, "cinayət defamasiyasının ifadə azadlığı üzərində haqlı məhdudiyyət olmaması; bütün cinayət defamasiyası standartlarının ləğv edilməli və müvafiq olduğu halda mülki defamasiya qanunları ilə əvəz edilməli olması" zərurətini vurğulayan və bu fikri bölüşən Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) və Amerika Ştatları Təşkilatında mövcud surətləri ilə birgə bəyanatı imzalayıb"¹¹³

Xüsusi məruzəçi belə bir faktı vurğulayıb ki, dövlətlər defamasiya haqqında qanunların – mülki və ya cinayət xarakterli qanunların dövlət rəsmiləri tərəfindən onların dövlət qulluğundakı vəzifələri ilə bağlı olan məsələlərdə istifadə edilməməsinə təminat verməsinə xüsusi diqqət yetirirlər, çünki defamasiya qanunlarından "hakimiyyəti tənqid etmək fürsətini aradan qaldırmaq məqsədi ilə istifadə etmək olmaz"¹¹⁴ və "dövlət xadimlərinin mülki şəxslərlə müqayisədə tənqidin həтта ən şiddətli dərəcəsinə dözümlülük göstərmək prinsipini əks etdirməlidir".¹¹⁵ Xüsusi məruzəçi bu çağırışı 2008-ci ildə bir daha səsləndirib və qeyd edib ki, "seçilmiş rəsmilər və orqanlar belə bir faktı qəbul etməlidirlər ki, oynadıqları ciddi və ictimai funksiyalara görə gözləmədikləri halda bütün baxışlar onlara doğru yönəlir."¹¹⁶ Həqiqətdə, söz azadlığı üzrə bütün dörd ekspert (BMT, Afrika, Amerika və Avropa) 2010-cu ildə təkrar edib ki, bütün cinayət defamasiya standartları problematiktir, dövlət orqanlarının etibarının qorunması, yaxud dövlətin özünün nüfuzunun müdafiə edilməsi və dövlət rəsmilərindən şiddətli tənqid dərəcəsinə dözümlülük göstərməyi tələb etmək xüsusi bəhs ediləsi məsələlərdir.¹¹⁷

¹¹² BMT-nin Baş Məclisi, D Fərdlərin, Qrupların və Cəmiyyət Orqanlarının ümumən təsbit edilən İnsan Hüquqları və əsas azadlıqlarına stimül vermək üçün hüquq və məsuliyyətlərinə dair Bəyannaməsi , UN Doc. A/RES/53/144, March 8, 1999, arts. 5 and 6.

¹¹³ BMT-nin rəy və ifadə azadlığı üzrə xüsusi məruzəçisinin mətbuat azadlığı üzrə ATƏT nümayəndəsi və ifadə azadlığı üzrə OAS-ın xüsusi məruzəçisinin birgə bəyanatı, "İfade Azadlığına stimül yaratmaq üçün beynəlxalq mexanizmlər," Dekabr 10, 2002, http://www.osce.org/documents/rfm/2002/12/190_en.pdf.

¹¹⁴ İnsan Hüquqları üzrə BMT Komissiyası, rəy və ifadə azadlığı hüququna stimül yaratmaq və onu qorumaq üzrə xüsusi məruzəçinin hesabatı, cb. Abid Hussain, UN Doc. E/CN.4/1999/64, January 29, 1999, para. 28(a).

¹¹⁵ Yenə orada, para 28(b).

¹¹⁶ İnsan Hüquqları üzrə BMT Komissiyası, rəy və ifadə azadlığı hüququna stimül yaratmaq və onu qorumaq üzrə xüsusi məruzəçinin hesabatı, Ambeyi Ligabo, A/HRC/7/14, Fev. 28, 2008, para. 79.

¹¹⁷ Birgə Bəyanatın on illiyi: növbəti on illikdə ifadə azadlığı sahəsində on əsas problem. Rəy və İfade Azadlığı sahəsində BMT-nin xüsusi məruzəçisi, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) mətbuat azadlığı sahəsində nümayəndəsi, Amerika Ştatları Təşkilatının ifadə azadlığı sahəsində xüsusi məruzəçisi və Afrika Komissiyasının İnsan və Xalqların hüquqları sahəsində xüsusi məruzəçisi (ACHPR), 2 fevral 2010, <http://www.cidh.org/Relatoria/showarticle.asp?artID=784&IID=1>,

Mülki və Siyasi hüquqlar üzrə Beynəlxalq Xartiya-ya üzv olan tərəflərin bu prinsipləri qəbul etməsinə dair siqnalır gəldikcə, 2009-cu ildə Birləşmiş Krallıq,¹¹⁸ Argentina¹¹⁹ və Maldiv¹²⁰ cinayət defamasiya qanunlarını ləğv etdilər.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi və İfadə azadlığı Azərbaycanda

Avropa Məhkəməsi mətbuat azadlıqları üçün xüsusi olaraq güclü müdafiə vasitələrini təmin etmişdir. Məhkəmə mətbuata qarşı verilən sanksiyaları "hüququn aliliyi prinsipi" əsasında idə edilən dövlətdə mətbuatın üstün rolu kontekstində¹²¹ və ictimaiyyətin informasiya almaq hüququ baxımından nəzərdən keçirir:

Mətbuat azadlığı ictimaiyyətə mövcud ideyalara haqqında rəy formalaşdırmağın və siyasi liderlərə münasibət bildirməyin ən üstün üsullarından biri ilə təmin edir. Xüsusən, o, siyasətçilərə ictimai fikirdə mövcud olan yanlış rəyləri şərh etmək imkanı verir; o, buna görə də hər bir şəxsə mahiyyəti etibarlı ilə demokratik cəmiyyət anlayışının əsasında duran siyasi müzakirələrdə iştirak etmək imkanı yaradır.¹²²

Bu səbəblərə görə, mətbuat yalnız ictimai maraq kəsb edən məsələləri əhatə etdikdə ən yüksək səviyyəli müdafiə hüququna malikdir. Bu ümumi prinsipin vacib elementi odur ki, siyasətçiləri və hökumət rəsmiləri adi vətəndaşlarla müqayisədə mətbuatla əlaqədar daha az müdafiə olunmaq hüququna malikdirlər. Məhkəmənin təbirincə, siyasətçi "hər bir sözü

¹¹⁸ Cinayət defamasiyası qanunları 1970-ci illərdən etibarən Birləşmiş Krallıqda tətbiq edilmir. "Birləşmiş Krallıq: diskriminasiya edilmiş defamasiya" maddə 19, Noyabr. 13, 2009, <http://www.article19.org/pdfs/press/united-kingdom-defamation-decriminalised.pdf> (18 avqust, 2010); və Index on Censorship, "BK hökuməti şəxə xarakterli şayiələrin yayılması və cinayət defamasiyasını ləğv edir" 13 iyul, 2009, <http://humanrightshouse.org/Articles/11311.html> (18 avqust 2010).

¹¹⁹ "Argentinada cinayət defamasiyası aradan qaldırıldı" CPJ Blog, Noyabr 19, 2009, <http://cpj.org/blog/2009/11/criminal-defamation-eliminated-in-argentina.php> (18avqust, 2010).

¹²⁰ "Maldivlər: Defamasiya dekriminallaşdırıldı," "Article 19" təşkilatının məlumatı, Noy. 25, 2009, <http://www.article19.org/pdfs/press/maldivesdefamation-decriminalised.pdf> (18 August, 2010-cu ildə bu internet səhifəsinə baxılıb). Bu qərardan dərhal sonra, BMT-nin Xüsusi məruzəçisi Maldivlər ölkəsini təbrik edərək, kriminal defamasiyanı mülki qanunlarla əvəz etməyən digər ölkələrə müraciət edərək "cinayət defamasiyasını dəyişdirib, defamasiya görə cinayət məsuliyyətinin ortadan qaldırılmasına" çağırmışdır. "Bundan əlavə, dövlət məmurlarının ictimai fəaliyyətində öz hərəkətləri haqda defamasiya ilə bağlı məhkəmə işləri qaldırmasına icazə verən hər hansı qanun müddəası bütövlükdə ləğv edilməlidir." "İfadə azadlığı: BMT-nin Xüsusi məruzəçisi Maldivlər ölkəsini defamasiyanı cinayət təqibindən azad etməsini yüksək qiymətləndirir," BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarının pres relizi, 1 Dekabr, 2009 <http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=9653&LangID=e> (18 Avqust, 2010-cu ildə bu internet səhifəsinə baxılıb.)

¹²¹ Thorgerison İslandiya qarşı, 25 iyun 1992-ci il tarixli qətnamə, İddia No. 13778/88, para. 63.

¹²² Castells İspaniya qarşı, 23 aprel 1992-ci il tarixli qərar, Seriya A no. 236, para. 43.

ilə özünü ictimaiyyət qarşısında bilə-bilə və qaçılmaq olaraq açıq saxlayır və bu baxımdan həm jurnalistlər, həm də geniş ictimaiyyət tərəfindən tənqid edilmə hallarında yüksək dözümlülük nümayiş etdirməlidir”¹²³

Avropa məhkəməsinin defamasiya haqqında presedent hüququnun əsas mövzusu məhkəmə tərəfindən rəyin ifadə edilməsi ilə (qiymətləndirici mühakimə) faktların şərh edilməsi arasında fərqin qoyulmasıdır. “Faktların mövcudluğu nümayiş etdirilsə də mühakimələrin qiymətləndirilməsi yol verilən dəlil deyildir”, məhkəmə bunu landmark Lingens işi ilə nəzərə çarpdırır.¹²⁴ Buradan belə çıxır ki, jurnalist qanunla güman edilən defamasiya xarakterli rəyin həqiqiliyini sübut etmək məcburiyyətində deyildir; belə bir tələb və müdafiə edilən jurnalistin ona cavab verə bilməməsinə əsasən çıxarılan cəza “özlüyündə ifadə azadlığının pozulması demək olardı”¹²⁵ Eyni qayda ümumən ictimai rəyi ifadə edən bəyanatlara da şamil edilir.¹²⁶

İctimai maraq kəsb edən məsələlər haqqında subyektiv mühakimələr buna görə də, qəsd və qərəzlə ifadə edilməyibsə, əsasən qeyri-dəqiq faktlara əsaslanmayıbsa, yaxud xüsusi olaraq təhqiredici formada ifadə edilməyibsə ən yüksək səviyyədə müdafiəyə layiqdirlər. Buna baxmayaraq, heş də hər hansı kəskin pafoslu və tənqidi ruhlu bəyanat 10-cu maddənin müdafiə sferasına düşmür. Avropa Məhkəməsinin təkidlə təsdiq etdiyi kimi, ifadə azadlığı:

[təkcə müvafiq şəraitdə əldə edilmiş, yaxud təhqiredici sayılmayan “informasiya” və “ideyalara” deyil, həm də təhqir edən, həyəcanlandırان və narahatlıq yaradan ideyalara şamil edilir. Buraya demokratik cəmiyyətə hava və su kimi lazım olan plüralizmin, dözümlülüyün və geniş rəylərlə bağlı tələblər daxildir.¹²⁷

Avropa Məhkəməsi 2004-cü ildə və 2010-cu ilin aprel ayında iki qərar çıxarıb, bularda o, hesab edir ki, Azərbaycan 10-cu maddənin müddəalarını pozmuşdur.¹²⁸ Hər iki qərarla Avropa Məhkəməsinin ifadə azadlığı hüququna dair yurisdiksiyası üzrə əsas prinsipləri təkrar nəzərə çarpdırır.

¹²³ Oberschlick Avstriyaya qarşı, 23 may 1991-ci il tarixli qərar, Seriya A no. 204, para. 59. Bax, Lingens Avstriyaya qarşı, 8 iyul 1986-cı il tarixli qərar, Seriya A no. 103.

¹²⁴ Lingens Avstriyaya qarşı, para. 46.

¹²⁵ Oberschlick Avstriyaya qarşı, para 63.

¹²⁶ Bax Thorgeirson İslandiya qarşı.

¹²⁷ Handyside Birləşmiş Krallığa qarşı, para. 49.

¹²⁸ Mahmudov və Ağazadə Azərbaycana qarşı, No. 35877/04, 18 Dekabr 2004-cu il tarixli hökm, və Fatullayev Azərbaycana qarşı, No.40984/07, 4 Oktyabr 2010-cu il tarixli hökm.

Mahmudov və Ağazadə Azərbaycana qarşı işi, 2003-cü ildə parlamentin üzvü Cəlal Əliyev tərəfindən *Müxalifət* qəzetinin baş redaktoru və müxbirinə qarşı defamasiya şikayətindən ibarətdir, bu şikayət hər iki şəxsin beş aylıq həbs edilməsi ilə nəticələnib.¹²⁹ Verdiyi təyde Avropa Məhkəməsi təkrar edib ki, dövlət orqanlarına ifadə azadlığını qanunla fərdin nüfuzunun adekvat şəkildə qorunmasına təminat vermək anlamında imkan yaradıldıqda:

[O]nlar bunu elə etməməlidirlər ki, dövlət hakimiyyətindən susi-istifadə hallarına şübhə yarandıqda ictimaiyyəti duyuyq salmaq işini yerinə yetirdiyinə görə medianın qarşısı lüzumsuz şəkildə alınmasın... Araşdırıcı jurnalistlər bir halda ictimai maraq kəsb edən məsələlər haqqında bəyanat verməkdən çəkinə bilər ki, bu halda onlar standart sanksiyalardan biri kimi fərdlərin haqsız hücumlara məruz qalması riskini görsünlər. Sanksiyanın yaratdığı qorxu jurnalistin ifadə azadlığı hüququnu yerinə yetirməyə əsaslı şəkildə mane olur.¹³⁰

Məhkəmə hesab edir ki, Mahmudov və Ağazadəyə tətbiq edilən cinayət sanksiyası “şübhəsiz ki, çox sərtidir, xüsusən yerli qanunlar daxilində daha yüngül cəzanın verilməsi tamamilə mümkün idi.”¹³¹ Buna görə də, məhkəmə, hətta jurnalistin ifadə azadlığı hüququna müdaxilə edilməsi faktı sübut edildikdə belə, Azərbaycan “iddiaçının defamasiyaya görə mühakimə edilməsi nəticəsində mövcud qanuni məqsədə uyğun olmayan” cinayət sanksiyasını tətbiq etməklə 10-cu maddəni kobud şəkildə pozmuşdur.”¹³²

Fətullayev Azərbaycana qarşı işində, məhkəmə belə bir qənatə gəlib ki, 10-cu maddənin müddəalarının pozulması, o cümlədən 6-cı maddənin 1 və 2-ci bəndlərinin müddəalarının pozulması (ədalətli mühakimə olunma, o cümlədən təqsirsizlik prezumpsiyası) və həbs edilmiş jurnalist Eynulla Fətullayevin dərhal həbsdən buraxılması tələbini irəli sürdü. Məhkəmə mətbuatın demokratik cəmiyyətdə həyata keçirdiyi “ictimai nəzarətin həyati rolunu” bir daha gündəmə gətirdi¹³³ və bir daha vurğuladı ki:

[İcazə verilən tənqidin həddləri adi vətəndaşla, hətta hər hansı siyasətçi ilə müqayisədə hökumətlə bağlı olaraq daha genişdir. Demokratik sistemdə

¹²⁹ Bu işin faktları və Fətullayevin işinin faktları daha ətraflı şəkildə müvafiq olaraq 4.1 və 4.2 hissələrində şərh edilib.

¹³⁰ Mahmudov və Ağazadə Azərbaycana qarşı, no. 35877/04, para. 49 (emphasis added).

¹³¹ Yenə orada, para. 50.

¹³² Yenə orada, para. 53.

¹³³ Bax Fətullayev Azərbaycana qarşı, para. 87.

hökumətin hərəkəti, yaxud hər hansı hərəkətsizliyi tək cə qanunverici və ədliyyə orqanları tərəfindən deyil, o cümlədən ictimai rəy üçün də açıq olmalıdır. Bundan başqa, hökumətin tutduğu dominant mövqe, xüsusən digər vasitələr mövcud olduqda, hətta opponentləri tərəfindən haqsız hücum və tənqidlərə məruz qaldığı hallarda belə təmkinlilik nümayiş etdirməyi zəruri edir.¹³⁴

Məhkəmə belə bir faktı da vurğulayıb ki, hər hansı nəşrin zorakılığa çağırmaq və ya etnik hissləri alovlandırmaq kimi müəyyənləşdirilə bilmədiyi halda dövlət “kütləvi informasiya vasitələrinə cinayət hüququnu şamil etməklə ictimai asayışı və təhlükəsizliyi qorumaq adı ilə ictimaiyyətin ümumi maraq kəsb edən məsələlər haqqında geniş məlumat almaq hüququnu məhdudlaşdırma bilməz.”¹³⁵

Cinayət defamasiyasının alternativləri

Mülki defamasiya

Azərbaycanın defamasiya qanununda islahat aparmaq istiqamətində atacağı ən vacib addımlardan biri müvafiq olaraq dövlətin öz vətəndaşlarını haqsız hücumlardan qorumaq öhdəçiliyi daxilində ifadə azadlığı hüququnu tənzimləyən mülki defamasiya haqqında yeni hüquqi rejimi bərqərar etməkdir.

2000-ci ildə BMT-nin rəy və ifadə azadlığına stimül verilməsi və onun qorunması üzrə xüsusi məruzəçisi mülki defamasiya haqqında standartların ICCPR-nin 19-cu maddəsinə uyğun olmaq baxımından təmin edildiyi minimum tələblərin siyahısını tərtib etmişdir. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

- Defamasiyaya görə sanksiyalar elə böyük olmamalıdır ki, rəy və ifadə azadlığına və informasiya axtarmaq, əldə etmək və ötürmək hüququna mənfi təsir göstərsin və vurulan faktiki ziyanla mütənasib olan kompensasiyaları aradan qaldırmasın.
- Hökumət orqanları və dövlət təşkilatları defamasiyaya görə iddia qaldıra bilməsinlər.
- Defamasiya haqqında qanunlar ictimai maraq kəsb edən məsələlər haqqında açıq müzakirələrin əhəmiyyətini və dövlət xadimlərinin adı vətəndaşlarla müqayisədə kəskin tənqiddə daha dözümlü olması prinsipinin vacibliyini əks etdirməlidir.
- Nəşrlərin ictimai maraq kəsb edən məsələlərə aid olduğu halda, defamasiyaya görə məsuliyyətin aradan qaldırılması üçün həqiqətin tələb edilməsi son

¹³⁴ Yenə orada, para. 116 (emphasis added).

¹³⁵ Yenə orada.

dərəcə vacibdir. Bununla, müəllifin həqiqəti təsbit etmək üçün qanuni cəhdlərdə bulunması kifayətdir.

- Rəylərdən bəhs edildikdə onlar bir şərtlə yalnız şərəf və ləyaqəti alçaltma kimi dəyərləndirilir ki, faktlar düzgün olmasın və müdafiəçilər irəli sürülən rəylərin doğruluğunmu sübut etmək tələb edilməməlidir
- Bütün elementlərin sübut edilməsi öhdəliyi cavabdehdən çox iddia irəli sürən tərəfə aiddir.
- Ziyanın kompensasiya edilməsi ilə bərabər, o cümlədən üzr istəmə və ya səhvin düzəldilməsi daxil olmaqla digər vasitələr də mövcud olmalıdır.¹³⁶

Hazırda, Azərbaycanda mülki defamasiya qanunu qüvvədə olan cinayət defamasiya qanunu kimi eyni boşluqlardan əziyyət çəkir. Qanun faktiki olaraq vurulan ziyana mütənasib olan qarşılığının ödənilməsinə tələb etmir; burada heç bir "saf niyyətdən" bəhs edilmir; və o, ləkələndiyini iddia edən iddiaçıdan çox cavabdeh üçün sübut etmə öhdəliyini təsbit edir. Azərbaycan qanunlarını beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq üçün Azərbaycan qanunvericiliyi bütün bu məsələləri nəzərdə tutacaq spesifik mülki defamasiya müddəalarını işləməlidir.

¹³⁶ İnsan Hüquqları üzrə BMT Komissiyası, Rəy və İfade Azadlığına stimül verilməsi və qorunması sahəsində xüsusi məruzəçinin hesabatı, Cb. Abid Hussain, Komissiyanın 1999/36 sayılı qətnaməsinə uyğun olaraq təqdim edilib, UN Doc. E/CN.4/2000/63, 18 yanvar 2000, para. 52.

V. Jurnalistlərə qarşı zorakılıq

Dövlət adından çıxış edən polis və digər şəxslər Azərbaycan jurnalistlərinə hədə-qorxu gəldilər və onlara təcavüz etdilər. Hesabata əsasən, jurnalistlərə qarşı edilən zorakılığa ən çox jurnalistlər öz vəzifələrini yerinə yetirərkən, xüsusən də ictimai nümayişlər zamanı polis işçilərinin fəaliyyətini lentə alarkən hüquq mühafizə orqanlarının nümayəndələri tərəfindən onlara edilən hücum aiddir.¹³⁷ Polis işçiləri jurnalistləri həbs etdilər və onların çəkdiyi video çarxları, şəkilləri və digər materialları müsadirə edərək məhv etdilər.

Human Rights Watch təşkilatının qeydə aldığı demək olar ki, bütün hallarda jurnalistlərin təcavüzlə bağlı şikayət etmələrinə baxmayaraq, bu hadisə ilə bağlı heç bir əsaslı təhqiqat aparılmayıb və bu işdə günahkar olan şəxslərdən heç biri cəzalandırılmayıb. Yalnız səbəbkarların cəzalandırılmasına gətirib çıxaran dərin, hərtərəfli və qərəzsiz tədqiqatlar haqsızlığın qarşısını ala və ölkənin beynəlxalq öhdəlikləri yerinə yetirdiyini sübut edə bilər.

Zorakılıq və zorakılıq hədələri ilə müşayiət edilən mülki və cinayət təqibli defamasiya ittihamları redaktor və jurnalistləri hökuməti tənqid edən məqalələrin ağır hüquqi və fiziki nəticələrindən qorxaraq daxili senzuraya müraciət etməyə məcbur edən qorxuducu efdek vermişdir. Nəticədə, onlar müəyyən mövzular barədə məlumat verməkdən yan keçir və xüsusilə də hökumət haqqında araşdırıcı açıqlamaları məhdudlaşdırırlar. Son illər azı doqquz jurnalist həyatlarının təhlükədə olduğundan qorxaraq Azərbaycanı tərk ediblər.

5.1. Jurnalistlərə qarşı zorakılıq və əsaslı təhqiqatların aparılmaması.

Hesabat tərəfindən əhatə edilən dövr ərzində hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşları jurnalistlərin məlumat tolpmasının və ya insan haqlarının pozulmasını qeydə almasının qarşısını almaq üçün onlara qarşı güc tətbiq ediblər. Polislər həmçinin məhkəmə proseslərini, siyasi toplantıları, dini hadisələri və sakinlərin daimi yaşayış yerlərindən çıxarılmasını lentə alan və şəkillərini çəkən jurnalistləri də narahat ediblər. Bəzi hallarda bu hücumlar jurnalistlərin ciddi yaralanması ilə nəticələnib. Polis və ya digər hüquq mühafizə orqanları jurnalistləri həbs edərək onları dindirdilər və bəzi hallarda hədə-qorxu gəldilər. Human Rights Watch təşkilatı bu hadisəyə görə məsuliyyət daşıyan adamların ittihamı ilə bağlı təhqiqatların aparılması ilə əlaqədar heç bir məlumat əldə etməyib.

¹³⁷ Hesabatda yer məhdudluğu səbəbilə Human Rights Watch tərəfindən sənədləşdirilən jurnalistlərə qarşı bəzi hədə-qorxu halları hesabatda daxil edilməyib.

Əfqan Muxtarlıya qarşı zorakılıq

2009-cu il, yanvar ayının 7-si, *Yeni Müsavat* qəzetinin jurnalisti Əfqan Muxtarlı İsrail səfirliyi qarşısında keçirilən nümayişi qeydə alırdı. Muxtarlı öz iş paltarında idi və onun media nümayəndəsi olduğu açıq-aşkar görünürdü. Nümayiş başladıqdan qısa müddət sonra günorta polis işçiləri nümayiş iştirakçılarını qovmaq üçün güc tətbiq etməyə başladılar.

Muxtarlı baş verən hadisələrin şəklini çəkərkən hüquq mühafizə orqanlarının nümayəndələri ona hücum etdilər. Muxtarlı hadisəni bu cür anladır:

Polis kütləni dağıtdıqdan və jurnalistlərin əksəriyyəti oranı tərk etdikdən sonra mən polis işçilərinin nümayişçiləri necə döydüklərini fotoaparata çəkmək üçün orada qaldım. Həmin vaxt təxminən 20 polis işçisi mənə hücum etdi. Onlar məni vurmağa başladılar. Onlardan dördü qollarımı büküb məni dizi üstə yerə yıxdılar və digərləri məni təpikləməyə və vurmağa başladılar. Onlar mənim sağ biləyimi və sol dizimi sındırdılar. Onlar məni və işlədiyim qəzetisöyərək təhqir edir və dəmir dabanlı ayaqqabıları ilə məni təpikləyirdilər. Bu vəziyyət təxminən 10-12 dəqiqə davam etdi. Onlar mənim kameramı da götürdülər. Heç nə deyə bilmirdim. Başımı aşağı əymişdim. Çalışırdım üzümü və başımı zərbələrdən qoruyum.¹³⁸

Muxtarlının sözlərinə əsasən, ona hücum edən şəxslər polis paltarında idilər və onu heç bir xəbərdarlıq etmədən hücum etmişdilər. Bu zaman Muxtarlı, Yasamal Rayon Polis İdarəsinin polis rəisinin ona təcavüz etmə əmrini verdiyini gördü. Muxtarlı əvvəllər polis rəisini tənqid edən miqalələr yazmışdı.

Təcavüzdən sonra polis işçiləri onu sürükləyərək polis maşınına saldılar və onu bir neçə dəqiqə orada yalnız saxladılar. Bu zaman Muxtarlı qəzetin baş redaktoruna, o isə öz növbəsində milli çap mətbuatı üzrə peşə təşkilatı olan Mətbuat Şurasına zəng etdi (tam təsvir üçün aşağıya bax). On beş dəqiqədən sonra polis işçiləri onu azad etdilər və o, öncə baş redaktorun ofisinə, oradan da 5 sayılı Bakı Şəhər Xəstəxanasına getdi. Təcavüz nəticəsində Muxtarlının sağ biləyinin sınması sonradan təsdiq olundu. O sərbəst yeriye bilmirdi və Muxtarlı guman edir ki, onun sərbəst yeriye bilməməsinin səbəbi dizində və ya ayaqlarında sınığın olması idi. Təcavüzdən sonra onun bədənində çoxlu şişlər və göy yaralar əmələ gəldi. Həkimlər onun biləyinə və dizinə bərk sarğı bağladılar

¹³⁸ Human Rights Watch-un Əfqan Muxtarlı ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

və ona 15 gün gözməməyi məsləhət gördülər. Muxtarlının tələblərinə baxmayaraq, həkimlər zədələrin qeydə alındığı hər hansı sənədləri ona verməkdən imtina etdilər.¹³⁹ Polis həmin gün Muxtarlının kamerasını geri qaytardı, lakin bütün məlumatlar silinmişdi.¹⁴⁰ Gözməyə icazə verildikdən dərhal sonra Muxtarlı öz redaktoru ilə birgə istintaqla bağlı nazir müavini Yaşar Əliyev və sonra Polkovnik Oruc Əliyevlə görüşmək üçün Daxili İşlər Nazirliyinə getdi. Muxtarlı baş verən hadisə barədə məlumat verdi və dindirmə protokolu imzaladı.

Muxarlı aldığı zədələrlə bağlı məhkəmə ekspertizasının keçirilməsini tələb etdi, lakin bu prosesə hadisədən yalnız 20 gün sonra başlanğıc verildi. Muxtarlının sözlərinə əsasən, ekspertiza dizinin sındığını təsdiq etmədi və bu proses hadisədən çox gec başladığı üçün biləyin sınmasının dəqiq vaxtını müəyyən etmək mümkün olmadı.¹⁴¹

Üç aydan sonra təhqiqat sübut çatışmazlığı səbəbindən nəticəsiz başa çatdı.¹⁴² 2009-cu ilin dekabr ayında, baş vermiş hadisəyə yenidən baxılması tələblərinə hakimiyyət orqanlarından dəfələrlə rədd cavabı aldıqdan və daxili hüquqi müdafiə imkanları tükəndikdən sonra Muxtarlı Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə müraciət etdi.¹⁴³

Səbəyl Rayon 22 sayılı Polis İdarəsindən kənarda jurnalistlərə edilən zorakılıq

May ayının 10-u, 2009-cu il, polis işçiləri Müvasat Partiyası Gənclər Təşkilatının təxminən 30-40 fəalının hakim Yeni Azərbaycan Partiyasının (YAP) qərargahlarının qarşısında təşkil etdikləri nümayişi dağıtdılar.¹⁴⁴ Jurnalist Əfqan Muxtarlı hadisəni bu cür anladır: “Polis işçiləri amansızlıqla kütləni dağıtmağa başladılar. Onlar gənc xanımları saçlarından tutub sürükləyirdilər. Polis fəalları itələyərək polis maşınına saldırlar və hadisə yerindən uzaqlaşdırdılar. Mən baş verən hadisələri fotoaparətlə çəkirdim.”¹⁴⁵

¹³⁹Human Rights Watch-un Əfqan Muxtarlı ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010. Human Rights Watch təşkilatı Reportyorların Təhlükəsizliyi və Azadlığı İnstitutu tərəfindən çəkilən və Muxtarlının hadisədən sonrakı vəziyyətini əks etdirən şəkilləri əldə etdi.

¹⁴⁰ Human Rights Watch-un Əfqan Muxtarlı ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

¹⁴¹Human Rights Watch-un Əfqan Muxtarlı ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010. Human Rights Watch təşkilatının Əfqan Muxtarlının vəkili Elçin Sadıqovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun 2010.

¹⁴² Human Rights Watch -un Əfqan Muxtarlının vəkili Elçin Sadıqovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun 2010.

¹⁴³ Yenə orda.

¹⁴⁴ Onlar Azərbaycan Neft Akademiyasına baş verən kütləvi qətdən iki həftə sonra keçiriləcək gül bayramına qarşı etiraz aksiyası keçirirdilər. Həmin hadisə zamanı silahlı şəxs ən azı 12 nəfəri qətlə yetirmiş və sonra özünə atəş açaraq intihar etmişdi. BBC News, 30 aprel 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8026194.stm>, Eurasianet.org, 29 aprel 2009, <http://www.eurasianet.org/departments/insightb/articles/eav043009c.shtml>.

¹⁴⁵ Human Rights Watch-un Əfqan Muxtarlı ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

Muxtarlı bir neçə jurnalistlə birgə polislərin arxasınca gedərək bir çox etirazçıların həbs edildiyi Səbayıl Rayon 22 sayılı polis idarəsinə gəldi. Onlar günorta saat 2 radələrində oraya çatanda idarənin qarşısına 10 nəfər mətbuat nümayəndələri də daxil olmaqla təxminən 40 nəfər adam yığılmışdı. Şahidlərin dediklərinə əsasən, təxminən 30 polis işçisi qəflətən polis idarəsinin qapısından çıxaraq küçəyə yığılmış adamlara hücum etməyə başladılar.¹⁴⁶ Human Rights Watch hadisəyə şahid olmuş və polis hücumundan zərər çəkmiş üç jurnalistdən müsahibə alaraq bir-birinin ifadələrini doğruladı. *Azadlıq* qəzetinin jurnalisti, Natiq Adilov hadisəni bu cür anladır:

Biz polis idarəsinin yaxınlığındakı kiçik parkda dayanmışdıq. Birdən idarənin polis işçiləri və yaxınlıqdakı patrul maşınları bizə hücum etməyə başladılar. Onlar bizə ayaqla vurur və təhqəramis sözlər işlədirdilər. Üç polis işçisi mənə hücum etdi. Mən arxadan zərbə aldım və yerə yığıldım. Sonra dizlərimdən məni təpikləməyə başladılar. Elçin Həsənov (*Yüksəliş* *Namə* qəzetinin müxbiri) yerə yığılıb huşunu itirdikdən sonra onlar bizdən əl çəkdilər.¹⁴⁷

Yeni Müsavat qəzetinin müxbiri Leyla İlqar polis işçilərinin Həsənovu necə döydüklərinin şahidi oldu:

Dörd polis işçisi Elçini əhatəyə alaraq onu təpikləməyə başladılar. Onlardan biri onun paçasına zərbə endirdi və o yerə yığıldı. Polis əməkdaşları onun zərbdən huşunu itirdiyini görəndə kənara çəkildilər. Biz Elçinin ayağa qalxmasına kömək etdik və dərhal tibbi yardım axtarmağa başladıq.¹⁴⁸

Həmin gün Muxtarlı, Həsənov və Adilov istintaqın aparılması üçün Səbayıl Rayon Prokurorluğuna şikayət ərizəsi təqdim etdilər. Adilov Human Rights Watch-a bildirdi ki, polis və prokurorluq ondan izahat almadılar və prokurorluq bununla bağlı heç bir cinayət təqibli təhqiqat aparmadı. Jurnalistlər məhkəməyə müraciət etdilər, lakin 2010-cu ilin aprel ayında Səbayıl rayon məhkəməsinin hakimi polislərin jurnalistlərə hücum etdikərini açıq-aşkar göstərən şəkillərə baxmayaraq, bununla bağlı cinayət işinin açılma təklifini rədd etdi.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Human Rights Watch-un Natiq Adilov ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

¹⁴⁷ Yenə orda.

¹⁴⁸ Human Rights Watch-un Leyla İlqar ilə müsahibəsi, Bakı, 7 iyun 2010.

¹⁴⁹ Human Rights Watch-un Natiq Adilov ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

İdrak Abbasova qarşı kobud rəftar

2009-cu ilin fevral ayında Naxçıvan Muxtar Respublikasının milli təhlükəsizlik idarəsinin işçiləri sərbəst jurnalist İdrak Abbasovu həbs edərək onunla kobud rəftar etdilər. Abbasov mütəmadi olaraq *Ayna Zerkalo* qəzetinə və Sülh və Müharibə İnstitutuna (Institute for War and Peace Reporting- IWPR) məqalələr verir. 2009-cu il, fevral ayının 18-i Abbasov, həmkarı Rəşad Əliyevlə birgə yerli orqanlar və həbsxana rəsmiləri ilə görüşmək üçün Bakı şəhərindən Naxçıvana yola düşdü. Orada iki gün fəaliyyət göstərdikdən sonra Abbasov bir nəfərdən telefon zəngi qəbul etdi və həmin şəxs Naxçıvan Milli Təhlükəsizlik Nazirinin onunla görüşmək istədiyində olduğunu bildirdi. Abbasov nazirliyə gəldikdən sonra baş verən hadisəni bu cür anladır:

Binaya daxil olan kimi mənim əllərimi və gözlərimi bağladılar. Başıma torba keçirdilər. Təhlükəsizlik işçisi mənim mobil telefonumu, fotoaparatımı və videokameramı götürdü. Məni başı-aşağı saxlamışdılar, ayaqlarım göydə idi. Yadımdadır, məni pilləkənlərə apardılar, amma aşağı və ya yuxarı qalxdığımızı dəqiq hiss edə bilmirdim. Onlara dedim ki, məndə ürək xəstəliyi var və mütəmadi olaraq dərman qəbul etməliyəm, lakin onlar mənə qulaq asmırdılar. Onlar məni hansısa otağa apardılar və gözümü açdılar. Nazir özü şəxsən məni sorğu-suala tutdu və Naxçıvana nəyi araşdırdığımı soruşdu.¹⁵⁰

Milli təhlükəsizlik Nazirliyinin işçiləri bir neçə saatdan sonra onu azad etdilər və muxtar respublikanı tərk etməyi tapşırıdılar. Ona eyni davranışla rəstəşməmək üçün bir daha Naxçıvana qayıtmamağı əmr etdilər. Onlar Abbasovun foto və video kamerasını özünə qaytardılar, lakin bütün şəkillər və videolar silinmişdi. Fevral ayının 20-si Bakı şəhərinə qayıtdıqdan sonra Abbasov ürək xəstəliyi səbəbilə xəstəxanaya yatırıldı.¹⁵¹

Aqil Xəlilin bıçaqlanması

2008-ci ilin fevral ayında *Azadlıq* qəzetinin müxbiri, 25 yaşlı Aqil Xəlil, kriminal torpaq sövdələşməsində əlaqəsi olduğu ehtimal olunan Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin əməkdaşları barədə məlumat toplayan zaman söyləndiyi kimi adı çəkilən nazirliyin iki əməkdaşı tərəfindən döyüldü. Xəlil yerli polis idarəsinə şikayət ərizəsi təqdim etdi. Bu hadisədən dərhal sonra ona hədə-qorxu olunmağa başladı və o, öz həmkarlarına izlənərək təqib olunduğu barədə məlumat verdi.

¹⁵⁰ Human Rights Watch-un İdrak Abbasov ilə müsahibəsi, Bakı, 4 iyun 2010.

¹⁵¹ Yəni orada.

2008-ci il, mart ayının 13-ü, axşam saat 7:30 radələrində Xəlil idarəni tərk edərkən dörd nəfər ona hücum etdilər və onu bıçaqladılar.¹⁵² Xəlil onlardan birini tanıdığını dedi. Həmin şəxs onu bir həftədən çoxdur izləyən adamlardan biri idi.¹⁵³ Hadisədən sonra Xəlil sinə yarası ilə xəstəxanaya yerləşdirildi.¹⁵⁴

İyul ayının 15-i, məhkəmə hadisəni törətdiyini etiraf edən və rəsmilərin dediklərinə əsasən Xəlilin "keçmiş sevgilisi" olan Sergey Strekalini ittiham etdi.¹⁵⁵ Halbuki, Xəlil ona hücum edən şəxsin o olmadığını və onu əvvəllər tanımadığını iddia etdi.¹⁵⁶ Xəlil digər ziddiyyətli məsələləri də diqqətə çatdırdı. O, xüsusilə bildirdi ki, Strekalin ona bir neçə dəfə bıçaq zərbəsi endirdiyini bildirdi. Lakin Xəlil yalnız bir dəfə bıçaq zərbəsi almışdır.¹⁵⁷ 2008-ci il, iyul ayının 17-si verilən bəyanatda ATƏT-in media azadlığı üzrə xüsusi nümayəndəsi Miklos Haraszti bəyan edirdi: "Bu Xəlilə, onun işlədiyi qəzetə və Azərbaycandakı az sayda qalmış tənqidçi jurnalistlərə qarşı edilən haqsızlığın ən son həddidir."¹⁵⁸

2008-ci il iyul ayının 24-ü həyatının təhlükədə olduğundan qorxan Xəlil Azərbaycanı tərk edib hal-hazırədək yaşadığı Fransaya getdi.

Emin Hüseynovun həbs edilməsi və ona qarşı kobud rəftar

14 iyun 2008-ci il tarixində, jurnalist və Reportyorların Təhlükəsizliyi və Azadlığı İnstitutunun sədri Emin Hüseynov Bakıdakı kafelərin birində öz peşə vəzifəsini yerinə yetirərkən polis işçiləri tərəfindən həsb olunaraq kobud rəftar edildi. Günorta saat 12:30 radələrində heç bir xəbərdarlıq və bildiriş olmadan təxminən 30-40 polis işçisi kafeyə basqın edərək Hüseynov və onun əməkdaşları da daxil olmaqla 20-25 nəfəri mühasirəyə aldılar. Polis zabitlərindən biri yumuruğu ilə onun baş nahiyəsinə zərbə endirdi və digər polis işçiləri onu patrul maşınına yerləşdirdilər.¹⁵⁹

¹⁵² Bıçaqlandıqdan bir gün sonra Adil Xəlillə video müsahibə. 30 mart 2008.

<http://www.irfs.az/content/view/504/1/lang,eng/>

¹⁵³ Human Rights Watch-un Aqil Xəlillə telefon müsahibəsi, 19 avqust 2010.

¹⁵⁴ "Azərbaycan: Araşdırma aparən jurnalist bıçaqlandıqdan sonra xəstəxanaya yerləşdirildi"

RFE/RL, 14 mart 2008, <http://www.rferl.org/content/article/1079639.html>

¹⁵⁵ Human Rights Watch-un Beynəlxalq Hesabatı 2009, 2008-ci ilin hadisələri, Azərbaycan bölməsi, <http://www.hrw.org/en/world-report/2009/azerbaijan>

¹⁵⁶ "2008-ci il mətbuata təcavüz: Azərbaycan", Jurnalistlərin Müdafiəsi Komitəsi, 10 fevral 2009.

<http://www.cpj.org/2009/02/attacks-on-the-press-in-2008-azerbaijan.php>

¹⁵⁷ Yenə orda

¹⁵⁸ ATƏT pres-reliz, 17 iyun 2008. <http://www.osce.org/item/32232.html>

¹⁵⁹ Human Rights Watch-un Emin Hüseynovla telefon müsahibəsi, 17 iyun 2008.

Hüseynov və digərləri Bakı şəhər 22 saylı Nəsimi Rayon Polis Bölməsinə gətirildi. O, polislərin həbs edilənlərin barmaq izlərini götürməsinə və onları lentə almasına etiraz etdi və hadisə ilə bağlı bir neçə jurnalistlə əlaqə saxlayaraq baş verənləri işıqlandırmağa çağırırdı. Hüseynov hadisəni bu cür anladır:

Məni təkliddə rəis müavininin kabinetinə apardılar. Xəfiyyə paltarında bir nəfər tapançasını çıxardaraq stolun üzərinə qoydu və lüləsini mənə tərəf çevirərək məni təhqir etməyə və ölümlə hədələməyə başladı. Sonra boyunumun arxasından tapança ilə və kürəyimdən yumuruqla zərbə endirdi. Mənim başım gicəlləndi və təcili tibbi yardım maşınının çağırılmasını istədim. Lakin polislərdən heç biri məni dinləmək istəmədi.¹⁶⁰

Günorta saat 4 radələrində bir qrup qeyri-hökumət təşkilatı və diplomatik missiya nümayəndələri polis idarəsinin qarşısına yığıldılar. Polis işçiləri Hüseynovu dərhal azad etdilər, lakin bir az keçmiş o huşunu itirdi və kəllə travması və yüksək qan təzyiqi diaqnozu ilə xəstəxanaya yerləşdirildi. Hüseynov üç gün intensiv terapiya şöbəsində qalmalı oldu. Xəstəxana işçiləri onun necə zədələndiyini müəyyən etdikdən sonra əvvəlki diaqnozu dəyişərək guya yüksək qan təzyiqinə səbəb olan “gərginlik sindromu” diaqnozu qoydular, hansı ki, guya bu da yüksək qan təzyiqinə səbəb olmuşdu. İyunun 17-si onu intensiv terapiya şöbəsindən adi palataya köçürdükdən sonra da belə Hüseynov bildirdi ki, başgicəllənməsi və ürəkbulanması səbəbilə ayağa durub gəzə və normal qidalana bilmir.¹⁶¹ İyunun 14-ü, 2008-ci il polis hadisə ilə bağlı istintaqa başladı. İyunun 18-i onlar Hüseynovla bağlı məhkəmə tibbi ekspertizası həyata keçirilər, lakin hadisə ilə bağlı heç bir “kriminal element” aşkar etmədiklərini iddia edərək istintaqı ləğv etdilər.¹⁶² Hüseynovun cinayət şikayəti nəticəsiz qalmasın deyərək bu qərardan şikayət verdi. 2009-cu ilin noyabr ayında bu məsələ Hüseynovun vəkil komandası tərəfindən Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə təqdim olundu.¹⁶³

Seymur Həziyevin həbs edilməsi və ona qarşı kobud rəftar

Seymur Həziyev *Azadlıq* qəzetinin 28 yaşlı müxbiridir, o eyni zamanda müxalifət qəzeti olan “Bizim yol” üçün də yazıb və Azadlıq müxalif siyasi blokunda fəal iştirak edib. 15 may 2010-cu ildə Həziyev sərbəst toplaşmaq azadlığı üzrə məhdudiyyətlərin 2010-cu il

¹⁶⁰ Yenə orda.

¹⁶¹ Yenə orada.

¹⁶² Human Rights Watch-un Emin Hüseynovun vəkili Elçin Sadıqovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun 2010.

¹⁶³ Yenə orada.

noyabr Parlament Seçkilərindən əvvəl qaldırılması məsələsi ilə bağlı keçirilən mitinqdə iştirak edib.¹⁶⁴

Təxminən saat 15.00 radələrində uniformada olan polis nəfərləri Həziyevi həbs etdilər və onu təqribən 30 nəfər nümayişçi ilə birlikdə polis bölməsinə apardılar.¹⁶⁵ Həziyevin sözlərinə görə, təxminən saat 17.00-da polis onu vəkil çağırmaq hüququna imkan verməyərək, dindirməyə cəlb etdi və “polisə müqavimət göstərmə” ilə təqsirli bilərək, işə baxılmaq üçün Nərimanov Rayon Məhkəməsinə apardı.¹⁶⁶ Məhkəmə Həziyevi təqsirli elan edərək, barəsində yeddi günlük inzibati həbs cəzası təyin etdi və cəzasının Binəqədi Rayon İstintaq Təcridxanasında çəkilməsi barədə qərar çıxardı.¹⁶⁷

Həziyev Human Rights Watch-a bildirib ki, iki gün sonra 17 may 2010-cu ildə Binəqədi Rayon İstintaq Təcridxanasının Baş Kapitanı Aqil Əliyev onu kamerasından çıxarıb bir otağa apardı, orada qara kostyum və ağ köynəkli iki şəxs Həziyevi davamlı olaraq təpikləmək və zərbələr vurmaqla bir saatdan çox dindiriblər.¹⁶⁸ Həziyev məruz qaldığı kobud rəftarı təsvir edir:

Kapitan Aqil Əliyev məni otaqla onlarla ayaqüstündə saxlayaraq, qapını bağladı. Həmin şəxslər dərhal mənə nə üçün (Prezident) İlham Əliyev və hökumət əleyhinə tənqidi məqalələr yazdığımı soruşdular.Sonra mənə ayaqlarımı uzatmağı dedilər. Mən müqavimət göstərəndə onlar mənim hər iki ayağımı təpikləməyə başladılar. Döyə-döyə mənə dedilər ki, mən “İlham Əliyevi məqalələrimdə tənqid etməməliyəm”. Onlar məni davamlı olaraq döymədilər. Onlar məni sorğu sual etmək üçün üç ayrı fasilə götürdülər, lakin sonra məni yenə təpikləməyə başladılar....Məni otağın müxtəlif hissələrinə itələyirdilər, onların əlində kamera telefonu var idi, bilirəm ki, onlar hər şeyi qeydə alırdılar. Sonra mən təcridxana kamerasına geri aparıldım, mən hətta sağ ayağımdan istifadə edərək addım belə ata bilmirdim.¹⁶⁹

22 may 2010-cu ildə Həziyev azadlığa buraxıldı. Həziyev polisə qarşı şikayət verdi, lakin insidentlə əlaqədar polis tərəfindən dindirilmədi.¹⁷⁰

¹⁶⁴ Human Rights Watch-un Seymur Həziyevlə müsahibəsi, Bakı, 8 iyun 2010.

¹⁶⁵ Yenə orada.

¹⁶⁶ Yenə orada.

¹⁶⁷ Yenə orada.

¹⁶⁸ Yenə orada.

¹⁶⁹ Yenə orada.

¹⁷⁰ Yenə orada.

Elmin Bədəlova edilən hücumlar

28 iyul 2010-cu ildə şəxsiyyəti məlum olmayan şəxslər Bakı ətrafında Nəqliyyat Naziri Ziya Məmmədova məxsus olduğu ehtimal edilən dəbdəbəli villalar haqqında araşdırma üçün fotoşəkillər çəkən zaman *Yeni Müsavat* qəzetinin müxbiri 21 yaşlı Elmin Bədəlova¹⁷¹ və digər müxbir Anar Gəraylıya hücum ediblər. Bədəlovun sözlərinə görə:

Maşın dayananda biz villanın şəkillərini çəkirdik. Atletik görünüşə malik bir şəxs maşından endi, bizə yaxınlaşaraq müqavimət göstərməyə başladılar. Sonra başqa maşın dayandı və içərisindən əlində dəmir parçası olan bir oğlan çıxdı. Birinci ikinciye bizi döyməyi dedi. Üçüncü maşın peyda oldu və dörd və ya beş şəxs maşından çıxdı və onlar hamısı birdən bizi döyməyə başladılar. Onlar mənim başımı asfalta vurdular, mən huşumu itirdim, eyni zamanda burnumu sındırdım, çiynim də zədə aldı.¹⁷²

Bədəlovun dediklərinə əsasən, hücum edən tərəflər onları işlərini davam etdirdikləri təqdirdə ölümlə hədələyiblər. “Bizi döyən zaman onlardan biri dedi, “Bizə sizdən canımızı qurtarmağı deyiblər, lakin əgər siz bu mövzu barəsində heç bir yerdə çap etməməyinizə söz versəniz, sizə getməyə icazə verəcəyik. Bu məlumatı hər hansı bir yerdə çap etdiyinizi görsək, sizi öldürəcəyik”, o dedi.¹⁷³ Döyükdən sonra, hücum edən şəxslər iki jurnalisti təxminən üç saat evin ətrafında, onların məlumat topladıqları yerdə saxladılar və Bədəlovun kamerasından bütün fotoşəkilləri sildilər. İnsidentdən dərhal sonra, *Yeni Müsavat* qəzeti polisə şikayət təqdim etdi. Lakin, bu yazıyaqədər *Yeni Müsavat* və Bədəlov polis tərəfindən insidentlə bağlı sorğu-sual edilməyiblər.

5.2 Mənfi fəsadlar

Tez-tez həbs cəzaları və ya ağır cərimələr, jurnalistlərə qarşı zor tətbiqi və ya hədələrlə nəticələnən cinayət və mülki təqiblər və yaxın illərdə açıq fikirli və cəsarətli iki redaktorun ölümü Azərbaycanda kütləvi informasiya vasitələrinə qarşı ciddi qorxudulma effektini yaradır. Çox az sayda jurnalist tədqiqat tipli yazılar yazmağa cəhd edir, çoxları xüsusilə də hökumət korrupsiyası, prezident və onun ailəsi haqqında yazan zaman əks-səda verməsi qorxusundan özünü senzuradan istifadə edirlər. Özünü senzura öz növbəsində Azərbaycan vətəndaşlarının məlumat əldə etmək hüquqlarını pozur.

¹⁷¹ Bundan əvvəl, 2010-cu ilin yanvarında Bədəlov sonuncu kursunda təhsil aldığı Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasında baş verən korrupsiya və rüşvət halları haqqında internetdə yazdığı silsilə məqalələrə görə akademiyaqat qovulub. Onun təhsildən kənarlaşdırılmasının rəsmi səbəbi kimi “imtahanı verə bilməməsi” göstərilib. Human Rights Watch, Elmin Bədəlovla müsahibə, 7 iyun 2010.

¹⁷² Human Rights Watch-un Elmin Bədəlovla telefonla müsahibəsi, 17 avqust 2010.

¹⁷³ Yenə orada.

Human Rights Watch tərəfindən müsahibəyə cəlb olunan ayrı-ayrı jurnalistlər *Monitor jurnalının* baş redaktoru, açıq sözlü hökumət tənqidçisi, 2 mart 2005-ci ildə Bakıda qətlə yetirilən Elmar Hüseynovun hələ də açılmayan vəhşicəsinə ölümünün onların jurnalistikasına olan təsirindən danışdılar.¹⁷⁴ Azərbaycanda ən məşhur qəzet olan *Yeni Müsavat* qəzetinin redaktoru Rauf Arifoğlunun konkret şəkildə dediyi kimi “Biz hamımız belə bir fakta alışmışıq ki, biz (jurnalistlər) də Elmar Hüseynov kimi öldürülə bilərik”.¹⁷⁵

Bundan başqa Arifoğlu dedi:

Lakin biz indi hansı məsələlər haqda yazmağın həbsə, təzyiqə məruz qalmağa və hətta ölümə apara biləcəyini bilirik. Hökumət orqanlarını tənqid etmək çox təhlükəlidir. Onlar çox pis şəkildə cavab verirlər. Siz korrupsiya barəsində yaza bilərsiniz, lakin ümumi sözlərlə... Yeni Müsavatda 50 jurnalist çalışır. Mən onların da işi barəsində fikirləşməliyəm.¹⁷⁶

Rus dilli nəşr olan gündəlik məşhur Zerkalo qəzetinin siyasət bölməsinin rəhbəri Rauf Mirqədirov Human Rights Watch-a eyni zamanda bildirib ki, ötən bir neçə il ərzində saysız hesabsız hücumlar və təqiblər redaktor və jurnalistlərin düşüncəsində gələcəkdə genişlənən özünə senzura anlayışının dirçəlməsinə zəmin yaratdı. O, xəbərlərin mövzularını “tam” və ya “qismən qadağan edilmiş” kimi bölmələrə ayırır.

O, Human Rights Watch-a izah etdi:

Bizim qəzetimiz ailə məsələlərinə (Prezident İlham Əliyevin ailəsi ilə bağlı) toxunmamağı seçir. Kimsə prezident haqqında nə isə deyə bilər, amma onun ailə üzvləri haqqında yox. Jurnalistlərin heç bir müdafiəsi yoxdur. Siz heç zaman bilmirsiniz ki, sizin əleyhinizə hansı vasitələrdən istifadə edilə bilər: hüququ vasitələr və ya sadəcə küçədə kobud şəkildə güc tətbiq etmə və yaxud nəsə başqa bir vasitə. Ona görə də, biz tamamilə bağlı olan bu mövzuya toxunmamağa üstünlük veririk.

¹⁷⁴ 19 mart 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Naziri Eldar mahmudov APA Xəbər Agentliyinə söyləyib ki, Hüseynovun qətlə üzrə istintaq 2 şübhəlini müəyyən edib ki, onların da qonşu Gürcüstanda gizləndikləri ehtimal edilir və onlar bu şəxslərin ekstradisiya edilməsi üzərində işləyirlər. Buna baxmayaraq bir çox yerli müşahidəçilər inanır ki, istintaq düzgün aparılmayıb. “Eldar Mahmudov: Elmar hüseynovun qətlinin əsas icraçıları məlumdur, tez və ya gec onlar həbs edilərək ədalət qarşısına gətiriləcəklər”. APA Xəbər Agentliyi, 19 mart 2010, <http://en.apa.az/news.php?id=118301> (30 iyul 2010-da baxılıb).

¹⁷⁵ Human Rights Watch-un Rauf Arifoğlu ilə müsahibəsi, Bakı, 2 iyun 2010.

¹⁷⁶ Yenə orada.

Prezident özü qismən bağlı mövzudur. Siz onun haqqında yalnız “etik normalar” daxilində yazı bilərsiniz, lakin müəyyən epitetlər istifadə edilə bilməz. Korrupsiya isə başqa mövzudur. Bu mövzuda çox diqqətli olmaq lazımdır.¹⁷⁷

Digər təcrübəli jurnalist və hal-hazırda *Yeni Müsavat* qəzetinin icmalçısı Zamin Hacı Human Rights Watch-a deyib: “Müəyyən məsələlər haqqında yazmaq sadəcə təhlükəlidir.....Mənin iki uşağım var, əgər onlar məni həbs etsələr, uşaqlarımın qayğısına kim qalacaq?..... Mən daha tənqidi məqalələr yazmıram. Bu yol daha asandır. Belə olan halda mən evə gedəndə arxayın ola bilərəm ki, evə sağ-salamat çatacam....”¹⁷⁸

Azadlıq qəzetinin icmalçısı Natiq Adilov oxşar fikirləri paylaşır: “Biz hamımız qorxmışıq. Biz Qənimət Zahidov, Fikrət Hüseynli, Bahhədin Həziyev və başqaları ilə nələrin baş verməsini görmüşük. (Zahidov təqib edildi və həbsə göndərildi, Hüseynli və Həziyev isə naməlum şəxslər tərəfindən hücumlara məruz qaldılar). Biz görürük ki, bu hadisələr cəzasız qalır və bütün bunlar əlbəttə, bizə təsir edir. Biz hər şey haqqında açıq yazı bilmirik.”¹⁷⁹

Azadlıq Radiosu, Azərbaycanda Radio Azad Avropa/Azadlıq Radiosu stansiyasının büro rəhbəri Xədicə İsmayılova Human Rights Watch-a bildirdi: “Bakıda bizim jurnalistlər xüsusilə siyasi mitinqləri işıqlandırarkən hər zaman hədələrlə üzə-üzə dayanırlar...”¹⁸⁰ İsmayılovanın sözlərinə əsasən, müəyyən mənada jurnalistlərin paytaxtdan kənarda vəziyyəti daha pisdır. İsmayılova deyir ki, Radio Azad Avropa/Azadlıq Radiosunun müxbirləri Naxçıvan Muxtar Respublikasında döyüldükdən sonra, “Biz mövzu ilə bağlı onlardan soruşmağı dayandırdıq, çünki bu onlar üçün çox ciddi təhlükəyə çevrilir.”¹⁸¹

Azərbaycanda söz azadlığının getdikdə pisləşən vəziyyəti bir çox müstəqil və müxalifət jurnalistlərinin son illərdə ölkəni tərk etməsinə və əsasən Avropa paytaxtlarında siyasi sığınacaq axtarmalarına səbəb olub. Onlar Aqil Xəlil, Fikrət Hüseynli, Elbəy Həsənlı, Şahnaz Mətləbqızı, Kamil Tağısoy, Elxan Həsənlı və Rəhib Kazımlıdır. Onlar hamısı müxalifət qəzeti *Yeni Müsavat*-də işləyiblər. *Azadlıq* qəzetində çalışan jurnalistlər Mirzə Sakit və Sarvan Rizvanov da təqib olunma qorxusu ilə ölkəni tərk ediblər.

¹⁷⁷ Human Rights Watch-un Rauf Mirqədirovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun 2010.

¹⁷⁸ Human Rights Watch-un Zamin Hacı ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

¹⁷⁹ Human Rights Watch-un Natiq Adilovla müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

¹⁸⁰ Human Rights Watch-un Xədicə İsmayılova ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

¹⁸¹ Yəni orada.

VI. Mətbuat Azadlığı Üzrə Qanunverici və Digər Məhdudiyyətlər

Fərdi jurnalistlərə və nəşrlərə mane olmaq və onları qorxutmaqla yanaşı, dövlət və onun nümayəndələri də azad sözü kəsmək və məlumata çatımı məhdudlaşdırmaq üçün bir neçə inzibati və hüquqi addımlar atıblar. 2009-cu ilin mart ayında konstitusiyaya edilən düzəlişlər jurnalistlərin hətta ictimai yerlərdə belə video və ya digər vasitələrdən istifadə imkanını məhdudlaşdırdı. Hökumət Milli Televiziya və Radio Şurası ilə 2009-cu ilin yanvar ayından başlayaraq ölkədə bütün xarici radio yayımını ləğv etdi.

Nəticə olaraq, guya müstəqil peşə təşkilatı olan Mətbuat Şurası aydın şəkildə hökumətin təsiri ilə 2009-cu ildən etibarən guya etik jurnalistika normalarını pozan qəzetlərin “Qara siyahı”sını tərtib etdi. Sonrakı maliyyə və əməliyyat təzyiqləri nəticəsində bir neçə müstəqil və müxalifət yönümlü olan qəzetlər qara siyahıya alındıqdan sonra bağlandılar.

6.1. Məlumat Azadlığını Məhdudlaşdıran Konstitusiya Düzəlişi

18 mart 2009-cu ildə referendum vasitəsilə, Azərbaycan konstitusiyaya bir neçə düzəliş qəbul etdi.¹⁸² Düzəlişlərdən biri 32-ci maddənin (şəxsi toxunulmazlıq hüququ) 3-cü hissəsində (şəxsin şəxsi həyatının qorunması) edilərək aşağıdakı əlavə olundu: “Qanun tərəfindən nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, heç bir şəxs onun məlumatı və ya ixtiyarı olmadan izlənilməməli, eləcə də onun video görüntüsü və foto şəkli çəkilməməli, qeydə alınmamalı və digər oxşar hərəkətlər edilməməlidir”.¹⁸³

Venesiya Komissiyası, Avropa Şurasının konstitusiya hüququ üzrə məşvərətçi orqanı¹⁸⁴ düzəlişdə ictimai mitinqlər (aksiyalar) və ictimaiyyətin marağında olan yığıncaqlarda qeydə almaqla bağlı istisnaya yer verilmədiyini bildirərək onu tənqid etdilər. Komissiya qeyd edir ki, Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu maddəsi jurnalistlərə ictimaiyyətin marağında olan məsələlər barəsində məlumat vermək və şərh bildirmək azadlığını verir, bu “siyasi xadimlər haqda onların ümumi maraq dairəsində olan məsələlər barəsində göstərdikləri fəaliyyət və hərəkətləri daxilində məlumat vermək”ə

¹⁸² Avropa Şurasının Venesiya Komissiyası referendum yolu ilə təsdiq edilmiş konstitusiya dəyişikliklərini tənqid edib və bəyan edib ki, bu dəyişikliklər güc balansını dağıdıb və Avropa praktikasına ziddir. Dəyişikliklərin tam analizini oxumaq üçün Venesiya Komissiyası tərəfindən özünün 13-14 mart 2009-cu ildə keçirilmiş 78-ci plenar sessiyasında qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına dəyişikliklər layihəsi üzrə rəy”i oxu, [http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL-AD\(2009\)010-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL-AD(2009)010-e.asp) (baxılıb 12 oktyabr 2010).

¹⁸³ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 3-cü hissə, maddə 32.

¹⁸⁴ Tam adı Hüquq vasitəsilə Demokratiya üçün Avropa Komissiyası (Venesiya Komissiyası).

şamil edilir.¹⁸⁵ Venesiya Komissiyasına görə, Azərbaycan Konstitusiyası ilə qoyulan məhdudiyyət “arzuolunmaz jurnalistləri, xüsusilə də elektron mediadan, ictimai maraqlı hadisələr barəsində məlumat verməkdən uzaqlaşdırmaq məqsədilə istifadə ediləcəyinə bənzəyir. Həmçinin, əgər jurnalist siyasətçini və ya dövlət rəsmisini rüşvət alan zaman görüntüləyir və ya qeydə alırsa, bu əlbəttə ki, siyasətçi və ya dövlət rəsmisinin əvəzinə jurnalistin məsuliyyətə cəlb olunmasına gətirib çıxaracaq. Korrupsiya məlumatları ilə bağlı araşdırma jurnalistikası ciddi şəkildə maneçiliklə üzləşə bilər”.¹⁸⁶

Venesiya Komissiyasının tövsiyələrini nəzərə almayaraq, 21 dekabr 2009-cu ildə Prezident Əliyev Kütləvi İnformasiya Vasitələri, Məlumat, Operativ və Tədqiqatçılıq Fəaliyyətləri, Kəşfiyyat və Əks-kəşfiyyat Fəaliyyətləri və Məlumata Çatım Azadlığı üzrə qanunlara dəyişikliklə bağlı Milli Məclisə bir sıra qanun təkliflər göndərdi və məqsəd həmin qanunların konstitusiyaya dəyişikliklərinə uyğunlaşdırılması idi.¹⁸⁷ 2010-cu ilin fevral ayında Milli Məclis “operativ-tədqiqatçılıq halları” istisna olmaqla, subyektin əvvəlcədən məlumatı və ya razılığı olmadan media nümayəndələrinin video, foto və ya səs yazmadan istifadəsini qadağan edən dəyişiklikləri təsdiq etdi.¹⁸⁸

Dəyişikliklərin mənfi təsirləri

Human Rights Watch yeni qanuni düzəlişlərin jurnalistin ictimai maraq kəsb edən məsələləri yazmasına mane olan ən azı bir halı sənədlə əsaslandırır. Azadlıq Radiosu, Radio Azad Avropa/Azadlıq Radiosunun Azərbaycan Xidmətinin tədqiqatçı jurnalistika şöbəsinin rəhbəri və müxbiri Babək Bəkir Human Rights Watch-a bildirib ki, konstitusiyaya və qanuni düzəlişlər onun işinə çox pis şəkildə təsir edib. Məsələn, 2009-cu ilin avqust ayında Bəkir müşahidə edib ki, polis Milli Məclisin spikerinə, xüsusən də Bakı ətrafında Xırdalan yol ayrıcında böyük nəqliyyat tıxacından maneəsiz keçmək üçün yol qarovulları təşkil edib. Bəkir polis yol qarovullarının şəklini çəkməyi qərara alıb.

Polislər Bəkirin şəkil çəkməsinə mane olaraq, şəkillərə baxmaq istəyiblər, sonra da onlar onları silməyi tələb ediblər. Bəkir Human Rights Watch-a deyib:

¹⁸⁵ Hüquq vasitəsilə Demokratiya üçün Avropa Komissiyası (Venesiya Komissiyası), “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına dəyişikliklər layihəsi üzrə rəy”, rəy 518/2008, Strasbourg, 6 mart 2008, CDL(2009)026, [http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL\(2009\)026-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL(2009)026-e.asp) (baxılıb 20 iyun 2010).

¹⁸⁶ Yenə orada.

¹⁸⁷ Azərbaycanın media və vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələri prezident Əliyevə dəyişikliklərin geri çağırılması məqsədilə müraciət ünvanladılar. Bax <http://www.irfs.az/content/view/3438/28/lang,eng/> (baxılıb 30 iyul 2010).

¹⁸⁸ Operativ istintaq fəaliyyəti hüquq-mühafizə və təhlükəsizlik orqanları tərəfindən telefon bağlantılarını araşdırmaq məqsədilə izləmək üçün həyata keçirilir.

Mən onları silmək istəmirdim. Onlar mənə dedilər ki, yeni qanuna əsasən mən şəkil çəkməzdən əvvəl onların icazəsini almalıyam. İzah etməyə çalışdım ki, onlar dövlət rəsmiləridir və mən onların şəxsi həyatlarını lentə almamışam, lakin onlar dedilər ki, şəkilləri silməsəm mənə getməyə icazə verməyəcəklər. Dedim ki, şəkilləri necə silməyi bilmirəm, lakin onlar kameranı götürdülər və şəkilləri özləri sildilər.¹⁸⁹

6.2. Xarici Radio Yayımına Qadağa

30 dekabr 2008-ci ildə Azərbaycanda yayım lisenziyasına nəzarət edən Milli Televiziya və Radio Şurası elan etdi ki, o, milli (yerli) FM tezliklərində beynəlxalq radio yayımına qadağa qoyacaq. Qadağa 1 yanvar 2009-cu ildə qüvvəyə mindi və Britaniya Yayım Şirkətinin (BBC)-nin, eləcə də Birləşmiş Ştatlar tərəfindən maliyyələşən Azadlıq Radiosunun (Azad Avropa Radiosu/Azadlıq Radiosunun Azərbaycan dili xidməti) yayımını dayandırdı. NTRC iddia eirdi ki, milli FM və orta dalğalı radio tezlikləri dövlət mülkiyyətidir və xarici stansiyaların buraya çıxışı olmamalıdır.¹⁹⁰

Xarici radiyo yayımlarına qadağa beynəlxalq tənqiddə məruz qalmışdır. Mediya Azadlığı üzrə ATƏT nümayəndəsi Miklos Haraszi qeyd etmişdir ki, xarici radiyo yayımları bir neçə mövcudluğunu qoruyan rəngarəng, ictimai xidmət keyfiyyətli informasiya mənbələrindən idi və o, bu addımı “ATƏT demokratiyası üçün geriye doğru ciddi addımlar” kimi tənqid etmişdir.¹⁹¹ Avropa Şurası qərara böyük təəssüfünü bildirmişdir və rəsmi Bakıya üzvlük öhdəliklərini xatırlatmışdır: “2001-ci ildə Avropa Şurasına daxil olarkən Azərbaycan demokratik cəmiyyətin yaradılması üçün vacib şərt olan medianın azadlığına zəmanət vermişdir.”¹⁹²

Azadlıq radiosunun rəhbəri Xədicə İsmayılovanın sözlərinə görə Azərbaycanda radi dinləyicilərinin 12%-i, təxminən 600.000 nəfər Azadlıq Radiosunu dinləyirdi. Xədicə İsmayılova qeyd etmişdir ki, Radio özünün 90% tamaşaçısını itirmişdir və hazırda yerdə qalan 10% dinləyici internet, qısa dalğalı radio və Türk Sat televiziya süni peyki vasitəsilə Azadlıq radiosunu dinləyir.¹⁹³ Lakin, internetə çıxışı olmayan bir çox sadə vətəndaş üçün,

¹⁸⁹ Human Rights Watch-un Babək Bəkirlə müsahibəsi, Bakı, 7 iyun 2010.

¹⁹⁰ Nurşirəvan Məhərrəmli “Biz altı il bundan öncə xarici radiyo yayımlarını ölkə ərazisində qadağan etməliydik” APA xəbərlər Xidməti, 5 noyabr 2008.

¹⁹¹ Azərbaycanın xarici radiyo yayımlarına qadağa qoyması keçmişə atılmış mühüm addımdır, OSCE Mətbuat yayımı, Viyana, 30 dekabr 2008, <http://www.osce.org/item/35848.htm> (2 avqust 2010).

¹⁹² Migel Anhel Moration, Nazirlər Komitəsinin sədri və İspaniya Xarici İşlər və Əməkdaşlıq Naziri, və Lluís Maria De Puig, Avropa Şurasının Parlament Assambleyasının prezidenti, tərəfindən bəyanat 15 yanvar 2009, <http://www.coe.int/T/Latest-News/122.html> (baxılıb 2 avqust 2010).

¹⁹³ Human Rights Watch-un Xədicə İsmayılovayla müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

xüsusilə Bakı xaricində yaşayan insanlar üçün bu qadağa onları əsas informasiya mənbəyindən məhrum edir. Zerkalo qəzetinin redaktoru Zaur Mirqədirov qeyd edir ki, “Sadə insanlar saat 5-dən 6-ya qədər işdən evə qayıdarkən Azad Avropa radiyosunu dinləyirdilər; hazırda isə onlar bunu edə bilmirlər”.¹⁹⁴

Qadağadan sonra Azadlıq radiosu özünün onlayn məzmununu möhkəmlətməmişdir, lakin veb səhifələrin bloklanması ilə əlaqədar olaraq mütəmadi qaydada problemlərlə üzləşmişlər. İsmayılova Human Rights Watch-a söyləmişdir ki, belə görünür onların azərbaycan və rus dilində olan iki veb səhifəsi beynəlxalq olaraq filterdən keçirilmiş və bloklanmışdır.

O, izah etmişdir ki, bizim veb səhifənin filterdən keçirilməsi yaz mövsümündə, Prezidentin həyat yoldaşının Dubayda ehtimal edilən mülkiyyət əldə etməsi haqda məqalədən sonra başlamışdır. Bu məsələ ilə bağlı canlı debat saatları zamanı bizim veb səhifələrimiz ziyarətçilərin daxil olması üçün qapalı idi. Biz internet təminatçılarına bunun izah edilməsi üçün məktublar göndərdik, lakin onlar rəsmi olaraq cavab vermədilər, telefon vasitəsilə bizə problemin nə ilə əlaqədar olduğunu bilmədiklərini söylədilər.¹⁹⁵

6.3. Mətbuat Şurası və qəzetlərin qara siyahısı

Azərbaycan Respublikasının Mətbuat Şurası 2003-cü ilin mart ayında rəsmi olaraq çap mətbuatı üçün nəzərdə tutulmuş özü özünü idarə edən orqan kimi təsis edilmişdir. Mətbuat Şurası sədrdən və 19 idarə heyyyəti üzvündən ibarətdir. Rəsmi veb səhifəsinə müvafiq olaraq Şura jurnalist standartlarına uyğun olaraq bu vasitə ilə mətbuat və söz azadlığını qorumaq niyyətini güdür.¹⁹⁶ Üzvlük əsaslı təşkilat olmasına baxmayaraq Mətbuat şurası üzərində hökumətin təsiri güclüdür və belə görünür ki, şura ölkə daxilində mətbuat vasitələri üzrə ümumi nəzarəti həyata keçirir. Mətbuat şurasının sədri olan Əflatun Amaşov yerli xəbər agentliklərinə verdiyi müsahibəsində qeyd etmişdir ki, biz nəşriyyat evlərindən xahiş etdik ki, Mətbuat şurasını da onların qəzet nüsxələrini icbari olaraq göndərdikləri qurumların siyahısına daxil etsinlər. Biz ölkə daxilində nəşr edilən bütün qəzetlərin fəaliyyəti barədə məlumatlı olmaq istəyirik.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Human Rights Watch-un Rauf Mirqədirovla müsahibəsi, Bakı, 4 iyun 2010.

¹⁹⁵ Human Rights Watch-un Xədicə İsmayılovayla müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

¹⁹⁶ Mətbuat Şurasının rəsmi veb səhifəsi, <http://www.presscouncil.az/az/#>, [Azərbaycanca], (baxılıb 2 avqust 2010).

¹⁹⁷ Azərbaycan Mətbuat Şurası tərəfindən hazırlanmış Yeni siyahı “Reketçilik”, APA Xəbər Agentliyi, 13 mart 2009 <http://www.en.apa.az/news.php?id=98810> (baxılıb 14 oktyabr 2010).

Mətbuat Şurası 2009-cı ildən başlayaraq “reket” qəzetlərin qara siyahısını müəmmadi nəşr etdirərək mediya azadlığının məhdudlaşdırıcısı rolunu oynayır. Bu siyahıya təxminən 80 qəzet daxil edilmişdir və Mətbuat Şurasına görə bu qəzetlər dərc etdikləri məqalələrdə tənqid edilənlərin fikirlərinə yer verməməklə, şəxsi həyatın toxunulmazlığı hüququnu pozmaqla və insanların şərəf və ləyaqətini təhqir etməklə jurnalist etikası standartlarını pozmuşdur.¹⁹⁸ Qara siyahı geniş şəkildə dövlət və qeyri dövlət institutlarına təqdim edilir. Media Şurasının ayrı-ayrı qurumların qara siyahıya daxil edilmiş qəzetlərlə təmas və ya əməkdaşlığına maneə olmağa yetəri qədər səmərəli mexanizmlərə malik olmadığına baxmayaraq, təcrübədə, nəşriyyat şirkətləri daxil edilməklə dövlət və qeyri dövlət institutları onlarla “qadağan edilmiş və siyasi cəhətdən qəbul edilməyənlər” kimi davranırlar.

Buna əlavə olaraq, qara siyahı ilə bağlı formal hüquqi əhəmiyyətin yetəri qədər olmamasına baxmayaraq dövlət siyahıya daxil edilmiş hər hansı qəzet üzrə məhdudiyyətlər tətbiq etməyə başlamışdır. Məsələn, qara siyahıya daxil edilmiş qəzetlər 2009-cu ilin aprelində prezident Əliyev tərəfindən yaradılmış, medianın inkişafını dəstəkləmək məqsədilə yaradılmış, dövlət tərəfindən idarə edilən Kütləvi İnformasiya Vasitələrinə Dəstək Fondundan qrant alma imkanlarına və ya onun tərəfindən keçirilən müsabiqələrə qoşulmaq imkanına malik deyillər.¹⁹⁹ Buna əlavə olaraq ən azından bir dəfə Parlament jurnalistin akkreditasiyasını ləğv etməsini bəraətləndirmək üçün bu qara siyahıya istinad etmişdir.²⁰⁰

Mətbuat Şurasının sədr müavini olan Vüqar Səfərli həm də Mediaya Dəstək Fondunun icraçı direktorudur. Human Rights Watch-un Səfərli ilə müsahibə zamanı o, qeyd etmişdir ki, Mətbuat Şurası insanlara hansı qəzetlərin etibarlı olması məsələsini çatdırmaqla bağlı rola malikdir. Səfərlinin qeyd etdiyi kimi “biz qara siyahını qəzetlərin fəaliyyəti həqiqəti yaymaq əvəzinə şantaj əsaslandığı zaman öz həqiqi cığırılarını tapmaları üçün edirik”²⁰¹ və o əlavə edir ki, “biz bunu qəzetlərin öz xeyrləri üçün edirik.”²⁰²

Buna əlavə olaraq Səfərli qeyd etdi ki, qara siyahıya salınmış qəzetlər əgər özlərini təkmilləşdirsələr ikinci şansı əldə edə bilərlər. Siyahıdan çıxarılmaq üçün redaktor son ildə nəşr edilən məqalələri Mətbuat Şurasına təqdim etməlidir. Məqalələr yoxlanıldıqdan sonra Mətbuat Şurası tərəfindən yetəri qədər inkişafın olduğu müəyyən edildikdə qəzetin

¹⁹⁸ Azərbaycan Mətbuat Şurası Reket qəzetlərin yeni siyahısını açıqlayır-Tam siyahı, APA Xəbər Agentliyi, 3 avqust 2010, , <http://en.apa.az/news.php?id=127229> (baxılıb 19 avqust 2010).

¹⁹⁹ Bu məqsədlərlə dövlət büdcəsindən 1.3 milyon AZN (1.6 milyon ABŞ dolları) ayrılmışdır, Human Rights Watch-un Vüqar Səfərli ilə mühasibəsi, Dövlət KİV-ə Dəstək Fondunun İcraçı direktoru, Bakı, 7 iyun 2010.

²⁰⁰ Human Rights Watch-un Sərdar Əlibəyli ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

²⁰¹ Human Rights Watch-un Vüqar Səfərli ilə müsahibəsi, Bakı, 7 iyun 2010.

²⁰² Yenə orada.

qara siyahıdan çıxarılması barədə qərar qəbul edilə bilər.²⁰³ Səfərli belə fəaliyyətin siyasi xarakterli olduğunu inkar etmişdir:

Qara siyahıya salınmış qəzetlərin yarısından çoxu tanınmır və onların bəziləri isə heç nəşr edilmir. Onların etdikləri jurnalistika ilə bağlı deyil, onların məqsədi pul qazanmaq və insanların şəxsi həyatına müdaxilə etməkdir. Onlar siyahıya daxil edildikdən sonra müxalifət qəzeti olduqlarını çıxırırlar, lakin həqiqətdə isə bu belə deyil.²⁰⁴

Qara siyahı və onun təsiri

Human Rights Watch-un tədqiqatları nəticəsində aydın olmuşdur ki, Səfərlinin söylədiklərinə zidd olaraq qara siyahıya salınmış qəzetlərin içərisində bir sıra məşhur və yaxşı satılan müxalif nəşrlər də vardır, məsələn, *Nota* (tirajı: 1.000-1.500) və *Təzadlar* qəzeti (tirajı: 5.000). *Nota* qəzeti 2009-cu ilin iyul ayında qara siyahıya salınmışdır və bu Daxili İşlər Nazirliyi və Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi barədə bir sıra tənqidi məqalələrin çapından sonra həyata keçirilmişdir.

Baş redaktor Sərdar Əlibeyli qara siyahıya alınmanın onun nəşr imkanlarına dərhal necə son qoymasını təsvir edir:

Bu məqalələr nəşr edildikdən sonra Mətbuat Şurası məni reket elan etmişdir, bundan sonra qəzetin nəşr edilmə imkanları olmamışdır. Mətbuat Şurası təcili surətdə bu siyahını nəşr edir və bu baş verdikdə sizin qəzetin nəşrindən və ya qəzetlə əməkdaşlıqdan tamamilə imtina edir.²⁰⁵

Əvvəllər Notanı nəşr edən “Çap Evi” qəzet qara siyahıya salındıqdan sonra qəzetin nəşr edilməsindən imtina etmişdir. Nəşr evinin sahibi qeyd etdi ki, onun şirkəti vasitəsilə mənim qəzetim nəşr olunarsa bu zaman şirkətin hüquqi problemləri yaranacaqdır, deyə Əlibeyli Human Rights Watcha söyləyib.²⁰⁶ Təzyiq altında və heç bir yerdə çap edilməyən *Nota* bağlanmağa məcbur edilmişdir.

Əlibeyli yeni ad altında qəzetin nəşr edilmə mümkünlüyünü qeyd etmişdir, məsələn, *Nota P.S.* Qara siyahıya salınma nəticəsində reputasiyasının ciddi zərbə aldığını iddia edən Əlibeyli bununla bağlı Mətbuat şurasına qarşı mülki qaydada defamasiya iddiası

²⁰³ Yenə orada.

²⁰⁴ Yenə orada.

²⁰⁵ Human Rights Watch-un Sərdar Əlibeyli ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010.

²⁰⁶ Yenə orada.

qaldırmışdır. Lakin keçn il rayon məhkəməsi bu iddianı rədd etmişdir. Daha sonra hər hansı bir yazılı qərar çıxarmadan və bu haqda Əlibəyli və onun vəkili məlumatlandırmadan appelyasiya məhkəməsi Əlibəylinin iddiasını rədd etmişdir. Yalnız həftələr sonra Əlibəyli appelyasiya məhkəməsinə təkrar telefon zəngləri ilə müraciət etdikdən sonra iddianın rədd edilməsini öyrənmişdir. Əlibəyli inanır ki, bu məqsədli şəkildə edilmişdir və yazılı məhkəmə qərarı olmadan o, növbəti addım olaraq rəsmi şikayət verə bilməyəcək. “Bu mənim taleyimdir və mənim yaşam vasitəmdir”, deyərək Əlibəyli Human Rights Watcha bildirir. İki dəfə yazılı müraciətimizə baxmayaraq məhkəmə yazılı qərar çıxarmaq fikrində deyil. Belə görünür ki, bu addımlar mənim bu qərarlardan yekun olaraq Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə müraciətimi çətinləşdirmək məqsədini güdür. ²⁰⁷

Buna əlavə olaraq, qara siyahıya salındıqdan sonra qəzetlərin məlumata çatım üzrə dövlət və qeyri dövlət mənbələrinə keçidi də məhdudlaşdırılmışdır. Asif Mərzili (Asif Məmmədovun yazar təxəllüsüdür) Təzadlar qəzetinin redaktorudur, qəzetin oxuyucularının sayı təxminən 5.000 nəfərdir, 12 tam ştatlı işçisi vardır. Qəzetin Dağlıq Qarabağ və Azərbaycan Beynəlxalq Universiteti ilə bağlı məqalələri çox məşhurdur. 2009-cu ildə qəzet Türkiyə və Ermənistan əlaqələrinin normallaşması barədə məqalələr dərc etdirmişdir-Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev daxil edilməklə qeyd edilən məqalələr Azərbaycan hökumətə rəsmiləri tərəfindən tənqidlə üzləşmişdir. ²⁰⁸

16 sentyabr 2009-cü il tarixində türk hökuməti barədə tənqidi məqalələr nəşr edildikdən bir müddət keçdikdən sonra Mətbuat Şurası bəyan etdi ki, Təzadlar qəzeti qara siyahıya daxil edilmişdir. Mərzili 29 yanvar 2010-cu il tarixində Nəsimi rayon məhkəməsində iddia irəli sürmüşdür və bununla o, qara siyahıdan çıxarılmasını tələb etmişdir. 30 mart tarixində Nəsimi rayon məhkəməsi Təzadlar qəzetinin xeyrinə qərar çıxarmış və Mətbuat Şurasından Təzadlar qəzetinin çıxarılmasını tələb etmişdir. 2010-cu ilin Aprel ayında Bakı Apelyasiya məhkəməsi Mətbuat Şurasının apelyasiya şikayətini rədd etmişdir. Buna baxmayaraq Təzadlar qəzeti iyun 2010-cu ildə Human Rights Watch-a müsahibə dövründə qara siyahıda qalmaqda davam etmişdir²⁰⁹, 3 avqust 2010-cu il tarixində dərc edilmiş siyahıda qəzet 61-ci yeri tutmuşdur. ²¹⁰

²⁰⁷ Yəne orada.

²⁰⁸ “Türkiyə-Ermənistan Paktı,” Wall Street Journal, 28 yanvar, 2010, http://online.wsj.com/article/NA_WSJ_PUB:SB10001424052748703410004575029360850565870.html (baxılıb 5 August, 2010).

²⁰⁹ Human Rights Watch-un Sərdar Əlibəyli ilə müsahibəsi, Bakı, 5 iyun 2010

²¹⁰ Azərbaycan Mətbuat Şurası reket qəzetlərin yeni siyahısını açıqlayır-Tam Siyahı

Bu müddət ərzində Təzadlar qəzeti ictimai məlumatların əldə edilməsində maneələrlə qarşılaşmışdır. Məsələn, 2010-cu ilin fevral ayında qəzetin müxbirləri yerli qeyri hökumət təşkilatı olan Hərəkət Azadlığı Birliyindən məlumat almaq üçün müraciət etmişlər. Onlar bizə məktub göndərərək bildirmişlər ki, bizim qara siyahıya salınmağımızla əlaqədar olaraq onlar bizə heç bir məlumat verə bilməzlər”, deyərək Mərzili izah etdi²¹¹. Asif Mərzilinin sözlərinə görə qəzetin parlament müxbiri “Təzadlar” qara siyahıya salındıqdan sonra akkreditasiyadan çıxarılmışdır.²¹² Buna əlavə olaraq qəzet yayımı şirkəti “Qasid” fevral ayında Təzadlar qəzetinə rəsmi məktub göndərərək, bildirmişdir ki, qəzetin qara siyahıya salınması ilə əlaqədar olaraq şirkət bundan sonra bizim qəzetinin yayımını həyata keçirə bilməyəcək. “Qasid” yalnız rayon məhkəməsinin qərarından sonra qəzetin yayımını bərpa etmişdir.

Qara siyahıya salınma Təzadlar qəzetinin bitməsinə səbəb olmuşdur. Mərzilinin sözlərinə görə:

Bizim qəzetimizi bundan sonra çap etdirmək imkanlarımız demək olar ki yoxdur. Kommersiya reklam şirkətləri bizimlə əməkdaşlıq etməkdən boyun qaçırmışlar. Böyük şəbəkə Şirkətləri Bakcell və Azercell bizim qəzetdə reklam verməkdən imtina etmişlər. Biz 1000-2500 avro (ABŞ \$1,285-3,220) məbləğində olan reklamdən gələn gəlirimizi itirdik.²¹³

Mərzili qeyd edir ki, istehlakçı olan odur ki, Mətbuat Şurası üzvlük əsasında fəaliyyət göstərən təşkilatdır və üzvlər buraya üzvlük haqqı ödəyir. İllik olaraq biz Mətbuat şurasına 200 ABŞ dolları ödəyirdik və bu da bizim rastlaşdığımız durum. Mətbuat Şurası mediaya köməklik göstərməli olan təşkilatdır, lakin o, bunun əksini edir.²¹⁴

Avropa Şurasının İnsan haqları üzrə komissarı Tomas Hammarberg Mətbuat Şurasının “qara siyahı”sının jurnalistlərin professionallığını artırması iddiasını qəbul etmir və bildirir ki, jurnalistlərin peşakarlığının artırılması üçün digər daha səmərəli vasitələrin olduğunu bildirir, və buraya jurnalistlərin davranış məəcəlləsinin qəbulu, özünü-tənzimləmə sisteminin tətbiqi və bütün tərəflərin iştirakı ilə medianın keyfiyyəti barəsində açıq və geniş debatların açılmasını aid etmişdir.²¹⁵

²¹¹ Human Rights Watch-un Asif Mərzili ilə müsahibəsi, Bakı, 7 iyun 2010.

²¹² Yəne orada.

²¹³ Yəne orada.

²¹⁴ Yəne orada.

²¹⁵ Tomas Hammarberqin hesabatı, 29 iyun 2010, səh. 10.

VII. Azərbaycanda Söz Azadlığına Qarşı Təzyiqlərə Beynəlxalq Reaksiyalar

Söz azadlığı daxil edilməklə Azərbaycan beynəlxalq insan haqlarının qorunması ilə əlaqədar bir sıra öhdəliklər götürmüşdür. Hesabatın hüquq bölməsində Azərbaycanın Beynəlxalq Konvensiya və İnsan haqları üzrə Avropa Konvensiyası qarşısında öhdəlikləri qeyd edilmişdir. Azərbaycan həmçinin İnsan haqlarının qorunmasında Avropa Şurası, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı, Amerika Birləşmiş Ştatlar və Avropa Birliyi də daxil olmaqla çoxtərəfli və ikitərəfli donorlardan yardım alır.

Bir çox beynəlxalq və regional institutlar və ikitərəfli partnyorlar keçmişdə Azərbaycandakı insan haqları üzrə reallığı tənqid etmişdir və burada söz azadlığının müdafiəsindəki uğursuzluqlar xüsusilə qeyd edilmişdir. Lakin, bütün bu cəhdlər belə görünür ki, bu tərəflərin Azərbaycanla əməkdaşlığına az təsir göstərmişdir. Belə demək olar ki, bu qurumlar Azərbaycanın geostrateji əhəmiyyətini və hidrokarbon sərvətlərini bu ölkə ilə münasibətlərdə prioritet hesab edirlər. Azərbaycanın beynəlxalq partnyorları ikitərəfli və çoxtərəfli çərçivələrdən istifadə etməklə insan haqları üzrə və xüsusilə də söz azadlığı ilə bağlı narahatlıqları qaldırmaq üçün davamlı səylər göstərməlidir. Bu səylər Azərbaycan hakimiyyətindən məhbus jurnalistlərin azad edilməsi və söz azadlığı ilə bağlı müddəaların beynəlxalq normalara uyğunlaşdırılmasının ısrarla istənilməsinə əhatə etməlidir. Beynəlxalq ictimaiyyət Azərbaycan hökumətini insan hüquq və azadlıqlarına hörmət etməyə sövq etməkdə uğur qazanmaq üçün insan hüquqları pozuntularının aradan qaldırılması yönündə davamlı təzyiq etməli və aydın çərçivələr müəyyən etməlidir.

Avropa Şurası (CoE)

Avropanın öncül insan haqları təşkilatı olan Avropa Şurası,²¹⁶ bir sıra öhdəlikləri şərt kimi irəli sürərək Azərbaycanı 2000-ci ildə üzvlüyə qəbul edilmişdir. Götürülən öhdəliklər Azərbaycanı ifadə azadlığına, jurnalist və medianın müstəqilliyinə zəmanət verməsini və xüsusilə media azadlığını məhdudlaşdıran inzibati tədbirlərin görülməməsinə nəzərdə tutur.²¹⁷ Üzv olduqdan on il sonra da Azərbaycan söz azadlığı ilə bağlı öz öhdəliklərini hələ də həyata keçirməmişdir. Avropa Şurasının Parlament Assambleyasının Monitoring

²¹⁶ 5 may 1949-cu il tarixində təsis edilmişdir, Avropa Şurası hökumətlərarası təşkilatdır, üzvlüyünə 47 ölkə daxil edilmişdir, Fransanın Strasburq şəhərində yerləşir.

²¹⁷ Rəy No 222 (2000) Avropa Şurasına üzvlüklə bağlı Azərbaycanın ərizəsi, Avropa Şurasının parlament Assambleyası, 28 iyun 2000.
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta00/EOP1222.htm> (baxılıb 14 oktyabr, 2010).

komitəsi²¹⁸ Azərbaycanın öhdəlikləri yerinə yetirməsində irəliləyişi monitoring edən qurumdur, üzvlükdən bu yana Azərbaycanın uyğunluğu üzrə iki minitorinq proseduru və dörd ölkədə demokratik institutların fəaliyyəti üzrə daxil olmaqla altı hesabat hazırlamışdır. Bununla əlaqədar olaraq təyin edilmiş iki həmməruzəçi²¹⁹ ölkəyə mütəmadi qaydada səfərlər edir, hakimiyyət nümayəndələri, mülki cəmiyyət nümayəndələri və digər müstəqil ekspertlərlə və parlamentarilərlə görüşürlər. Özünün iyun 2010-cu il tarixində qəbul etdiyi Azərbaycan haqqında son qətnaməsində AŞPA jurnalistlərin həbsi, onlara qarşı təzyiq, təqib və fiziki təhdidləri pisləmişdir, bu Avropa İnsan Haqları Məhkəməsinin “Fətullayev Azərbaycana qarşı” işi üzrə qərarlarında özünü göstərir və iki gənc fəal Emin Milli və Adnan Hacızadənin taelyi ilə bağlı da narahatlığını bildirmişdir.²²⁰ Qətnamə daha sonra defamasiya işlərində jurnalistlərə qarşı tez-tez tətbiq edilən cinayət sanksiyalarının disproporsional xarakterini qeyd edir, hökuməti defamasiyanı dekriminalizə etməyə, Fətullayevi həbsdən azad etməyə və jurnalistlərin fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün münbit şəraitin yaradılması və hakimiyyət orqanlarının bu fəaliyyətə müdaxilə etməməsinə çağırmışdır.²²¹

AŞPA həmməruzəçiləri bir sıra halları sitat gətirərək Azərbaycanda söz azadlığının durumunu tənqid etmişlər. Məsələn: 2009-cu ilin noyabr ayında onlar gənc bloggerlər Milli və Hacızadə barəsində həbs cəzasını Azərbaycanda ifadə azadlığına ciddi zərbə və demokratiyaya gedən yolda ciddi maneə hesab etmişlər.²²² Buna əlavə olaraq onlar Talışi Sədo qəzetinin redaktoru Novruzəli Məmmədovun həbsxanada ölümü ilə əlaqədar narahatlıqlarını bildiriblər.²²³ Avropa Şurasının keçmiş və indiki Baş Katibi Azərbaycanın söz azadlığı sahəsində götürdüyü öhdəlikləri həyata keçirməsini tələb etmişdir.²²⁴

²¹⁸ Komitənin tam adı: Avropa Şurasına üzv dövlətlər tərəfindən Öhdəliklər və onların yerinə yetirilməsi Komitəsidir.

²¹⁹ Hazırkı həmməruzəçilər Maltalı Cozef Debono Qrek və Estoniyalı Andreas Henkeldir. AŞ PA Azərbaycan üzrə həmçinin üçüncü məruzəçini siyasi məhbuslar üzrə təyin etmişdir. Alamn deputatı Christoph Strasser bu vəzifəyə 2009-cu ildə təyin edilmişdir.

²²⁰ Azərbaycanda Demokratik institutların fəaliyyəti, Qətnamə No 1750 (2010), Parlament Assemblyası, Avropa Şurası, mətn 24 iyun 2010-cu ildə qəbul edilib. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1750.htm> (baxılıb 14 oktyabr, 2010).

²²¹ Yenə orada.

²²² Azərbaycanda Bloggerlərin həbsi söz azadlığına zərbədir, AŞ PA-nın məruzəçiləri söyləyir, Prez Reliz, Strasburq, 12 noyabr 2009, <http://assembly.coe.int/ASP/Press/StopPressView.asp?ID=2261> (baxılıb 14 oktyabr 2010).

²²³ Azərbaycan: PACE müxbirləri Talış fəalının həbsxanada ölümünə təəssüf edir, Pres Reliz, Strasburq, 18 avqust 2009, http://assembly.coe.int/ASP/NewsManager/EMB_NewsManagerView.asp?ID=4857.

²²⁴ Avropa Şurası Baş katibi Azərbaycanı AİHM-nin qərarlarını yerinə yetirməyə çağırır, 7 iyul 2010. Terri Devis: “Söz azadlığı olmadan əsl demokratik cəmiyyət mümkün deyil”, Avropa Şurası Baş katibinin bəyanatı, 3 may 2007, <http://www.coe.az/Latest-News/71.html> (baxılıb 15 oktyabr 2010).

İnsan haqları üzrə Avropa Şurasının komissarı Tomas Hammarberg mandatına uyğun olaraq insan hüquqlarının yaxşı müdafiəsini gücləndirmək məqədilə ölkəyə mütəmadi qaydada səfərlər edir. 2010-cu ilin iyun ayında Hammarberg mart ayında ziyarəti ilə bağlı hesabat dərc etmişdir, buraya bir sıra məsələlər və söz azadlığı məsələsi də daxil edilmişdir.²²⁵ O, Azərbaycan hökumətindən jurnalistlərin təcili buraxılmasını və defamasiyanı (böhtanın) dekriminalizə etməsini israrla istəmişdir.²²⁶

O, həmçinin jurnalistlər və hüquq müdafiəçilərinə qarşı təzyiq, təqib və zorakılıq halları üzrə hesabatlar haqqında da narahatlığını ifadə etmişdir.

Azərbaycan hakimiyyətinin xahişinə əsasən 2008-ci ildə BBC ilə birlikdə Avropa Şurası jurnalistlərin professionallığının yüksəldilməsi üçün proqram işləyib hazırlamışdır.²²⁷

Avropa Şurası Azərbaycanda ifadə azadlığının pozulması hallarını sənədləşdirmək və hesabatını vermək üçün Parlament Assambleyasının monitoring prosedurlarından istifadəyə davam etməlidir. Nazirlər Komitəsi öz səlahiyyətlərindən istifadə edərək Azərbaycanın AŞPA-nın qətnamələrində və İnsan Hüquqları üzrə komissarın hesabatlarındakı tövsiyələri yerinə yetirməsinə və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin qərarlarının yerinə yetirilməsi üçün zəruri addımları atmasına nail olmalıdır.

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (OSCE)

Söz azadlığına təminat verən müddəaların da nəzərdə tutulduğu Helsinki Yekun Aktının imzalanmasından sonra Azərbaycan 1992-ci ildə ATƏT-in üzvü olmuşdur.²²⁸ ATƏT-ə üzv ölkə kimi Azərbaycan cins, irq, dil və dinindən asılı olmayaraq hamı üçün fikir, vicdan, din və inam azadlığı daxil olmaqla insan hüquq və azadlıqlarına hörmət edəcəyi ilə bağlı öhdəlik götürmüşdür.²²⁹

²²⁵ Nəzərdən keçirilmiş digər məsələlər: birləşmə, hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyəti, ədliyyənin idarə edilməsi və Naxçıvan Muxtar Respublikasına səfəri zamanı müşahidələr. Avropa Şurasının İnsan haqları üzrə komissarı Tomas Hammarbergin məruzəsi, 1-5 mart 2010-cu il tarixəri arasında Azərbaycana səfəri, Strasburq, 29 iyun 2010, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1642017&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679> (baxılıb 15 oktyabr 2010).

²²⁶ Yenə orada.

²²⁷ Azərbaycanda Demokratik İnsitutların fəaliyyəti, qətnamə No 1750 (2010), op.cit.

²²⁸ Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq üzrə Konfransı Yekun Aktı (Helsinki Yekun Aktı) ATƏT-in yaranmasına gətirib çıxarıb. Hal-hazırda ATƏT-ə 56 üzv dövlət vardır.

²²⁹ Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Konfransı Yekun Aktı, Helsinki, 1975.

ATƏT-ə üzv ölkələrin onlar qarşısında qoyulan öhdəlikləri həyata keçirməsini təmin etmək üçün ATƏT media azadlığı sahəsində xüsusi nümayəndə təyin etmişdir.²³⁰ Keçmiş xüsusi nümayəndə Miklos Harazsti dəfələrlə Azərbaycana səfər etmiş və ifadə azadlığının ağır durumu ilə əlaqədar narahatlığını ifadə etmiş, Azərbaycan hakimiyyətini jurnalistləri təcili azadlığa buraxmağı və böhtanı dekriminilə etməyə, 2005-ci ildə qətlə yetirilmiş Monitor jurnalının baş redaktoru Elmar Hüseynovun işi ilə bağlı istintaqın detallarının ictimaiyyətə təqdim etməyə, xarici radio yayımlarını bərpa etməyə çağırmışdır.²³¹ Bu narahatlıqlar iyun 2010-cu il tarixində ABŞ-nin Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Komissiyası (CSCE həmçinin Helsinki Komissiyası kimi tanınır) ilə birgə təşkil edilmiş “ATƏT regionunda Mediaya Qarşı Təhlükələr” mövzusunda dinləmələrdə hazırkı xüsusi nümayəndə Dunya Miyatoviç tərəfindən bir daha səsləndirilmişdir.²³²

ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Haqları Bürosu (ATƏT DTİHB), fəaliyyətində seçki müşahidə funksiyalarını da daxil edilmişdir və ATƏT-ə üzv olan ölkələrdə baş seçkilərdə medianın monitorinqini həyata keçirir.²³³ Onun media monitorinqinə dair sonuncu hesabatına görə 2008-ci ildə keçirilən prezident seçkiləri zamanı televiziya kanallarında xəbərlər proqramında seçki kampaniyasınadək və rəsmi kampaniya zamanı balans olmamış və İlham Əliyevə çox efir vaxtı ayrılmışdır.²³⁴ Hesabatda həmçinin media mühitinin “xüsusilə media müstəqilliyi və yayım mediasında plüralizminin olmaması kimi problemlərə görə” pisləşməsi qeyd edilmişdir.²³⁵

ATƏT-in Xüsusi Nümayəndəsi Azərbaycanda media azadlıqları üzrə monitorinqini fəal şəkildə davam etdirməli, məhbus jurnalistlərin təcili buraxılmasını və defamasiya üzrə qanunvericiliyini dəyişərək onun dekriminilə edilməsini tələb etməlidir. DTİHB jurnalistlərə qarşı cinayət təqibini, və həmçinin Azərbaycanda 2010-cu ildə parlament seçkiləri zamanı onlara qarşı hücum və təhdid hallarını, mediaya olan məhdudiyyətləri araşdırmalı və işıqlandırmalıdır.

²³⁰ ATƏT-in Media Azadlığı üzrə Nümayəndəsinin fəaliyyəti barədə daha ətraflı məlumat almaq üçün bax: <http://www.osce.org/fom>; hal-hazırkı nümayəndə mart 2010-cu il tarixdə Miklos Hazartini əvəz edən Dunya Miyatoviçdir.

²³¹ ATƏT Media Azadlığı üzrə Nümayəndəsinin Azərbaycanda Media azadlığının inkişaf etdirilməsinə çağırır, Bloggerlərin tezliklə buraxılmasına ümid edir, ATƏT Press Reliz, 10 sentyabr 2009, <http://www.osce.org/item/39507.html>, (baxılıb: 13 oktyabr 2010).

²³² ATƏT-in Media Azadlığı üzrə Nümayəndəsi Dünya Miyatoviçin bəyanatı, Helsinki Komissiyasının ATƏT regionunda Mediaya Qarşı Təhlükələrmövzusunda dinləmələri, 9 iyun 2010-cu il, http://www.osce.org/documents/rfm/2010/06/44433_en.pdf. (baxılıb: 13 oktyabr 2010).

²³³ ATƏT/DTİHB ATƏT ərazisində seçki müşahidəsi, demokratik inkişaf, insan haqları, tolerantlıq və qeyri diskriminasiya və qanunun aliliyi sahəsində fəaliyyət göstərir.

²³⁴ “Azərbaycan Respublikası, Prezident seçkiləri, 15 oktyabr 2008,” ATƏT/DTİHB Seçki Müşahidə Missiyasının Yekun Hesabatı, Varşava, 15 dekabr, 2008, səh.5, http://www.osce.org/documents/rfm/2010/06/44433_en.pdf (baxılıb 13 dekabr 2010).

²³⁵ Yenə orda.

Avropa Birliyi (AB)

Azərbaycan Avropa Birliyi ilə siyasi və iqtisadi bağlarını dərinləşdirməklə əməkdaşlığını sıx və davamiyyətli şəkildə davam etdirir. Onlar 2010-cu ilin iyulunda başlamış Asosiasiya Müqaviləsi vasitəsilə daha yaxın siyasi-iqtisadi əlaqələr üzərində işlədiyi bir vaxtda Brüssel Avropa Birliyi ilə daha yaxın əməkdaşlıq üçün insan hüquqları və söz azadlığı sahəsində konkret ölçülə bilən irəliləyişlərin edilməsi üzrə aydın çərçivələri açıq tələb kimi müəyyən etməlidir.

AB-Azərbaycan Partnyorluq və Əməkdaşlıq Razılaşması (PCA) 1999-cu ildə qüvvəyə minmişdir və demokratiya, insan hüquqları və qanunun aliliyinə olan hörmətin artırılmasını məqsədlər kimi müəyyən edir.²³⁶ PCA Azərbaycan və AB əlaqələrində nazirlik, parlament, yüksək rütbəli rəsmilər və dövlət başçıları səviyyəsində mütəmadi siyasi dialoqlar qurmaqla hüquqi çərçivə kimi fəaliyyət göstərir.²³⁷

AB-Azərbaycan siyasi əlaqələri 2004-cü ildə Azərbaycanın Avropa Qonşuluq Siyasətinə (ENP) daxil edilməklə dərinləşdirilmişdir. ENP mövcud olan PCA əsasında qurulur və eyni zamanda AB ilə geniş iqtisadi inteqrasiya da daxil olmaqla AB ilə daha sıx əlaqələrin inkişaf etdirilməsi perspektivni təklif edir. ENP çərçivəsində Azərbaycan və Avropa Komissiyası beş illik fəaliyyət planını imzalamışdır və demokratiyanın gücləndirilməsi, insan hüquq və azadlıqları, eləcə də qanunun aliliyi də daxil olmaqla əməkdaşlıq üzrə prioritet sahələr müəyyən edilmişdir.²³⁸ Avropa Birliyi Fəaliyyət Planının icrası üzrə Azərbaycanın irəliləyişini monitorinq edir və illik inkişaf hesabatları hazırlayır.

²³⁶ Bir tərəf *Avropa Cəmiyyətləri və onların üzv ölkələri arasında Əməkdaşlıq və Partnyorluq Müqaviləsi*, digər tərəf *Azərbaycan Respublikası*, http://ec.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/eu_azerbaijan/eu-az_pca_full_text.pdf (baxılıb 13 oktyabr 2010). AB həmçinin iri sərmayəçidir, 1992-ci ildə ilk yardım edildikdən bu tərəfə Avropa Komissiyası Azərbaycana 417 milyon avro sərmayə qoymuşdur. Avropa Birliyinin Azərbaycandakı Nümayəndəliyinin veb sahifəsi, Texniki və Maliyyə Əməkdaşlığı, http://ec.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/eu_azerbaijan/eu-az_pca_full_text.pdf (baxılıb 13 oktyabr 2010). AB həmçinin 2009-cu ildə 34 faiz payla Azərbaycanın xarici ticarətində ən iri ticarət tərəfdaşdır. Azərbaycandan AB-nə exportun 98,8 faizi neft və qazdan ibarətdir. Bax: Avropa Komissiyası, Ticarət, Cənubi Qafqaz, <http://ec.europa.eu/trade/creating-opportunities/bilateral-relations/regions/south-caucasus/> (baxılıb 13 oktyabr 2010).

²³⁷ Nazirlik səviyyəsində Əməkdaşlıq Şurası, ildə bir dəfə TƏR (PCA)-in icrasını təmin etmək üçün görüşlər keçirli. Bu adətən xarici işlər naziri tərəfindən rəhbərlik edilən Azərbaycan hökuməti üzvləri, Ali Nümayəndə tərəfindən rəhbərlik edilən Avropa İttifaqı Şurası və Avropa Komissiyası nümayəndələrini bir araya gətirir AB nümayəndələri ilə görüş, Əməkdaşlıq komitəsi 6 ayda bir dəfə görüşür və AB-Azərbaycan Fəaliyyət Planının iqtisadi/ticarət bölməsinin irəliləyişini monitorinq edir. Parlament Əməkdaşlıq Komitəsi Azərbaycan və Avropa Parlamentinin üzvlərindən ibarətdir, ildə iki dəfə görüşür və Azərbaycan və Avropa Parlamentariləri arasında siyasi dialoq forumunu təmin edir. Dövlət başçıları səviyyəsində keçirilmiş ilk sammit Şərq Tərəfdaşlığı kontekstində 2009-cu ilin mayında olmuşdur və 2 illik əsasda keçiriləcəkdir.

²³⁸ AB-Azərbaycan Fəaliyyət Planı, 2 və 3-cü prioritet sahələr, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf (baxılıb 13 oktyabr, 2010).

Sonuncu inkişaf hesabatı 2010-cu ilin may ayında təqdim edilmişdir və burada Bakı söz azadlığının və media azadlığının pisləşmiş durumu ilə əlaqədar olaraq tənqid edilmişdir. AB daxil olmaqla beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən jurnalistlərin təqib edilməsi, defamasiya üzrə məhkəmə prosesləri, həbs və hədə-qorxu halları məlumatlandırılır və davamlı olaraq tənqid edilir.²³⁹

İnsan haqlarına hörmət və yaxşı idarəetmənin inkişaf etdirilməsi də 2009-cu ildə Praqada başlanmış Şərq Əməkdaşlığı Təşəbbüsünün (EaP) tərkib hissəsidir.²⁴⁰ EaP AB-nin altı qonşusu ilə əlaqələrin əhəmiyyətli dərəcədə inkişafı məqsədini güdən mövcud ENP-nin genişləndirilməsidir.²⁴¹ ENP EaP tərəfindən tədricən əvəz ediləcəkdir. EaP prosesləri ilə yanaşı Avropa Komissiyası vətəndaş cəmiyyət təşkilatları arasında rabitəni gücləndirmək və onların hakimiyyət orqanları ilə dialoqunu asanlaşdırmaq məqsədilə Şərq Tərəfdaşlığı Vətəndaş Cəmiyyət Forumunu (CSF) formalaşdırmışdır.²⁴²

EaP-nin bir hissəsi kimi AB Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstanla 2010-cü ilin iyulunda Asosiasativ Razılaşmalar üzrə danışıqlara başlamışdır. AB-nə görə danışıqlar prosesi əhatəlilik, fərqlilik, şərtlərə əsaslanan və birgə sahiblik, həmçinin tərəflərin güclü şəkildə bağlandığı demokratiya, qanunun aliliyi, insan hüquqları və yaxşı idarəetmə kimi müştərək dəyərlər və prinsiplər tərəfindən istiqamətləndirilir.²⁴³

AB Azərbaycanda söz azadlığının məhdudlaşdırılması barədə yaxşı məlumatlıdır və keçmişdə baş vermiş hadisələr barədə öz narahatlığını ifadə etmişdir. Məsələn: AB Xarici Əlaqələr və Təhlükəsizlik Ali Nümayəndəsi Cahterine Ashton Azərbaycan Ali Məhkəməsinin 2010-cu ilin avqustunda Emin Milli və Adnan Hacızadə azadlıqdan məhrum edilmə qərarını qüvvədə saxlaması ilə bağlı təəssüfünü bildirmiş və hakimiyyəti

²³⁹ 2009-cu ildə Avropa Qonşuluq Siyasəti: Azərbaycanda inkişaf barədə hesabat, Komissiyanın İşçi Heyətinin işçi sənədi, Brussel, 12 may 2010-cu il tarixli hesabatı, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2010/sec10_519_en.pdf (baxılıb 13 oktyabr, 2010).

²⁴⁰ Şərq Əməkdaşlığı Təşəbbüsü Praqada 7 may 2009-cu il tarixində AB, Azərbaycan, Belarus, Ermənistan, Gürcüstan, Moldova və Ukrayna nümayəndələri tərəfindən imzalandıqdan sonra başlamışdır. Daha ətraflı bax: Şərq Tərəfdaşlığı, Avropa Birliyi Xarici Fəaliyyət, http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm (baxılıb 13 oktyabr 2010)

²⁴¹ Altı qonşu ölkəyə daxildir: Belarus, Ermənistan, Azərbaycan, Gürcüstan, Moldova və Ukrayna, 8 may 2009. AB 2013-cü ilədək layihəyə 600 mln avro həcmində sərmayə yatıracağıdır. "AB "Şərq Tərəfdaşlığını" başlayır", 8 May, 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8040037.stm> (baxılıb 13 oktyabr, 2010).

²⁴² VCF-nun ilk görüşü Brüsseldə, 16-17 noyabr 2009-cu ildə keçirilmişdir. Bax, AB-nin Azərbaycandakı nümayəndəliyi, Vətəndaş Cəmiyyəti Dialoqu, http://ec.europa.eu/delegations/azerbaijan/eu_azerbaijan/civil_society_dialogue/index_en.htm (baxılıb 13 oktyabr 2010).

²⁴³ AB Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstanla Asosiasiya Müqaviləsi üzrə danışıqlara başlamışdır, Prez Reliz, Brussel, 15 iyul 2010 (Baxılıb 14 oktyabr 2010, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/955&type=HTML> .

onları azad etməyə çağırılmışdır.²⁴⁴ 2009-cu ilin dekabr ayında Avropa Parlamenti Azərbaycanda ifadə azadlığı ilə bağlı qətnamə qəbul etmişdir. Qətnamədə Azərbaycanda jurnalistlərin müxtəlif cinayət ittihamları ilə həbsi, təqibi və azadlıqdan məhrum edilməsi praktikası tənqid edilərək media azadlığının pisləşməsi barədə narahatlıq səsləndirilmişdir.²⁴⁵ 2007-ci ildə AB-də Alman prezidentliyi zamanı AB Azərbaycanda media azadlığı ilə əlqədar kəskin bəyanat səsləndirmiş, hökumət rəsmiləri tərəfindən təşəbbüs edilən defamasiya üzrə cinayət təqibli məhkəmə proseslərinin Azərbaycanda media azadlığının məhdudlaşdırılması məqsədilə istifadə edildiyi üçün narahatlığını ifadə edərək, Azərbaycan hakimiyyətini medianın azad, səmərəli və qorxusuz fəaliyyət göstərə biləcəyi bir mühit yaratmağa çağırılmışdır.²⁴⁶

Azərbaycan və AB Asosiasiativ Razılaşma üzrə danışıqlara başladığı üçün AB öz öhdəliklərinə sadıq qalmalı və geniş siyasi və iqtisadi integrasiya üçün Azərbaycana yönəlik konkret hədəflər müəyyən etməlidir. Belə hədəflər Azərbaycanın ifadə azadlığı sahəsində narahatlıqları həll etmək üçün atacağı xüsusi addımları müəyyən etməli və bu addımlar məhbus jurnalistlərin azad edilməsi və cinayət təqibli defamasiya qnunvericiliyi müddəalarının ləğv edilməsini özündə ehtiva etməklə bununla məhdudlaşmamalıdır.

Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ)

Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycanı strateji partnyor kimi qəbul edir. Azərbaycan koalisiya qüvvələrinin Əfqanıstana çatdırılması üçün öz hava məkanını təqdim edir: İraq və Əfqanıstanda Sülhəradıcı missiyada iştirak edir; terrorizm və kütləvi qırğın silahlarının artımına qarşı mübarizə aparmaq üçün ABŞ-in səylərini dəstəkləyir; və global enerji təchizatının şaxələndirilməsi və təmin olunması üçün əsas iştirakçısıdır.²⁴⁷ ABŞ Dövlət Departamentinin məlumatına görə ABŞ Azərbaycana 2009-cu ildə \$ 25.84 mln ABŞ dolları məbləğində yardım göstərmişdir.²⁴⁸ Yardım "ictimai iştirakı inkişaf etdirmək, korrupsiyaya qarşı mübarizə aparmaq və qanunun aliliyini möhkəmləndirmək məqsədilə hökumət və vətəndaş cəmiyyətinin demokratik institutlarının inkişafına"

²⁴⁴ AB Ali Nümayəndəsi Catherine Ashtonun Azərbaycan Ali Məhkəməsinin iki gənclər təşkilatı üzvləri barəsində 19 avqust tarixli qərarı üzrə bəyanatı, Brüssel, 24 avqust 2010, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/116230.pdf (baxılıb 13 oktyabr 2010).

²⁴⁵ Avropa parlamentinin Azərbaycanla bağlı 17 dekabr 2009-cu il tarixli qərarı: Söz azadlığı, Strasburq, 19 dekabr 2009 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2009-0120&language=EN> baxılıb 14 oktyabr 2010).

²⁴⁶ Azərbaycanda Media Azadlığı ilə bağlı AB-nin Bəyannamələri, 26 aprel 2007-ci il tarixli Daimi şuranın görüşləri, <http://www.wien-osze.diplo.de/Vertretung/wienosce/en/02/EU-> (baxılıb: 13 oktyabr 2010).

²⁴⁷ ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin xülasəsi üçün bax, "ABŞ-Azərbaycan Əlaqələri", Wiliam J. Burns-in nitqi, ABŞ Siyasi İşlər Katibi yanında, Georgetown universitetində deyilmiş, Washington DC, 19 sentyabr 2009-cu il, www.state.gov/p/us/rm/2009a/129375.htm (baxılıb, 14 oktyabr 2010).

²⁴⁸ "Xarici Əməliyyatlar Yardımı Mənimədi: Azərbaycan", Avropa və Avrasiya Məsələləri Bürosu, Fakt Cədvəli, 1 dekabr 2009-cu il, www.state.gov/p/eur/rls/fs/140592.htm (bax, 13 oktyabr 2010).

yönəlmişdir.²⁴⁹ 2006-cı ilin dekabrında Vaşinqton Azərbaycanın demokratik inkişafını gücləndirmək məqsədilə ABŞ-Azərbaycan Demokratiya və İnsan hüquqları Dialogunu təşəbbüs etdi²⁵⁰. Danışqların üçüncü mərhələsi 2007-ci ilin avqustunda keçirildi və öz diqqətini media azadlığı, seçki prosesləri və insan hüquqları üzərinə yönəltdi.²⁵¹

Obama administrasiyası Azərbaycandakı pisləşən media azadlıqları barəsində öz fikrini açıq şəkildə bildirmişdir. 2010-cu ilin sentyabrında BMT-nin Baş Assambleyasındakı çıxışında Prezident Barak Obama ümid etdiyini vurğulamışdır ki, Azərbaycan demokratik islahatları həyata keçirəcək və həbs olunmuş bloggerlər Emin Milli və Adnan Hacızadənin azadlığa buraxılması da daxil olmaqla insan hüquqlarının qorunmasını artıracaqdır.²⁵² Prezident Obama və Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Assambleyasının sessiyasının yaratdığı imkan çərçivəsində Nyu Yorkda görüşdülər.

2010-cu ilin iyul ayında ABŞ Dövlət katibi Hillari Klinton Bakıya səfər etmiş, Milli və Hacızadənin həbsi də daxil olmaqla Azərbaycan hökumətinə insan hüquqları üzrə bir sıra narahatlığı ifadə etmişdir.²⁵³

ABŞ böhtanın dekriminalaşdırılması və həbs olunmuş jurnalistlərin azad olunması, eləcə də jurnalistlərə qarşı zorakılıq və ya zorakılıqla hədə-qorxu hallarının ətraflı araşdırılmasına sövq etməklə fikir azadlığını Azərbaycanla olan bütün ikitərəfli əməkdaşlığın ayrılmaz hissəsi etməyə davam etməlidir.

²⁴⁹ Yenə orada.

²⁵⁰ "ABŞ-Azərbaycan Demokratiya və İnsan Hüquqları Dialogu", Pres Reliz, ABŞ Dövlət Departamenti, 7 avqust 2007-ci il.

²⁵¹ Yenə orada.

²⁵² "Prezident Obama Prezident Əliyevlə Nyu Yorkda görüşür", 24 sentyabr 2010-cu il, <http://azerbaijan.usembassy.gov/index.html> (bax, 13 oktyabr 2010).

²⁵³ "Azərbaycan Vətəndaş Cəmiyyəti və Gənc Liderlərlə Dəyirmi Masada Açılış Qeydləri", 4 iyul 2010-cu il, Bakı, Azərbaycan, http://azerbaijan.usembassy.gov/speeches_070410a.html (bax, 13 oktyabr 2010).

VIII. Ətraflı Tövsiyyələr

Azərbaycan Prezidentinə və Hökumətinə:

Defamasiya qanunları və onların tətbiqi haqqında:

- Cinayət Məcəlləsinin təhqir və böhtan maddələrinin ləğvinə yönəlmiş əlavə və dəyişikliklərin qanunverici qaydada irəli sürülsün.
- Dövlət rəsmisi kimi və ya təmsil etdikləri təsisatların adından defamasiyaya dair cinayət iddiaları qaldırmaqdan çəkinmək barədə bütün hökumət rəsmilərinin təlimatlandırılınsın.
- Defamasiyaya dair cinayət məsuliyyətindən istifadənin prinsiplər olaraq ictimai şəkildə pislənilsin.
- Beynəlxalq və Avropa insan haqları hüququ və təcrübəsinə uyğun olaraq Mülki Məcəllə və digər müvafiq qanunlarda mülki defamasiya işləri üçün məsuliyyət, sübut və kompensasiyaya dair aydın standartların yaradılması məqsədi ilə əlavə və dəyişikliklərin qanunverici qaydada irəli sürülsün:
 - o Dövlət təsisatlarının bundan sonra defamasiyaya dair məhkəmə iddiaları qaldıra bilməməlidir.
 - o Sübut etmə vəzifəsinin tamamilə defamasiyaya məruz qaldığını iddia edən tərəfdə olmalıdır.
 - o İfadənin doğruluğu cavabdehə defamasiyadan tam müdafiə olmalıdır. İctimai mənafə məsələlərində isə müəllifdən təkcə ifadənin doğruluğuna əmin olmaqdan ötrü vicdanlı addımlar atmaq tələb oluna bilər.
 - o Zərərin qarşılığının ödənməsi ilə yanaşı, üzr istəmək və ya təkzib verilməsi kimi digər yollar da olmalıdır.
 - o Zərərin qarşılığı vurulan zərəre qəti şəkildə müənasib olmalıdır.
- Mənəvi zərəre görə əvəzin əqlabatan qanuni yuxarı həddinin qoyulması təklif edilsin.

Həbsdə olan jurnalistlər haqqında:

- Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin *Eynulla Fətullayev Azərbaycana qarşı* işi ilə bağlı dərhal azadlığa buraxılma qərarının təxirə salınmadan yerinə yetirilsin
- Öz baxışları və fikirlərinə görə həbsdə yatan bütün digər jurnalistlərin, insan haqları müdafiəçiləri, xüsusən də Emin Milli və Adnan Hacızadənin həbsdən azad edilsin.

- Hökuməti tənqid etdiklərinə görə jurnalistlərin, insan haqları müdafiəçilərinin və digərlərinin bilərəkdən cinayət qaydasında təqibi və həbsi təcrübəsinə son qoyulsun.

Jurnalistlərə qarşı təqib, hədə-qorxu və zorakılıq barəsində:

- Jurnalistləri təqib etməyə və onlara qarşı zorakılığa görə polis məmurlarının geniş yayılmış cəzasızlığına son qoyulsun.
- Jurnalistlərə qarşı hücumların və zorakılığın ictimai şəkildə pislənməsi və bu cür hərəkətlərə qarşı sıfır dözümlülük davranışının sərgilənsin.
- Daxili İşlər Nazirliyi daxilində rəsmi daxili araşdırmalar qurumunun yaradılması və zərərçəkmiş tərəfindən rəsmi şikayətin olub-olmamasından asılı olmayaraq bu qurumun polis özbaşınalığı hallarını araşdırsın.
- Elmar Hüseynovun qətli barəsində hərtərəfli, qərəzsiz və ətraflı təhqiqatın aparılsın.
- Novruzəli Məmmədovun həbsxanada ölümü ilə bağlı və İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının 2-ci bəndinin tələblərinə uyğun olaraq dərhal və effektiv təhqiqatın aparılsın.

İnformasiyaya çıxış əldə etmək və yayım lisenziyaları haqqında:

- İctimai informasiyaya çıxışa zəmanət vermək üçün Azərbaycan Konstitusiyasına və qanunvericiliyə əlavə və dəyişikliklərin qanunverici qaydada irəli sürülsün.
- Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının tövsiyələrinə uyğun olaraq İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsinə zidd olan 2009-cu ildə qəbul edilmiş Konstitusiyaya əlavə və dəyişikliklərin ləğv edilsin.
- Xarici radio stansiyalarının FM tezliklərində yayımının bərpa edilsin.
- Avropa Şurasının tövsiyələrinə uyğun olaraq Milli Televiziya və Radio Şurasının müstəqil qurum kimi formalaşması üçün qanunvericilikdə dəyişikliklərin edilsin.

2010-cu il noyabr parlament seçkiləri haqqında:

- 2010-cu il noyabr parlament seçkilərindən əvvəl, ərzində və sonra jurnalist və vətəndaş cəmiyyəti fəallarının öz fikirlərini azad şəkildə bildirməsi və informasiya yaymasını təmin et.

Daxili İşlər Nazirliyi və Baş Prokurorluğa:

Defamasiya qanunları və onların tətbiqi haqqında:

- Daxili İşlər Nazirliyi, onun şöbələri və işçiləri tərəfindən defamasiyaya dair məhkəmə iddialarının qaldırılması təcrübəsindən imtina edilsin.

- Daxili İşlər Nazirliyi və onun işçiləri tərəfindən qaldırılmış defamasiyaya aid bütün məhkəmə iddialarının geri götürülsün.

Jurnalistlərə qarşı təqib, hədə-qorxu və zorakılıq barəsində:

- Jurnalistlərə qarşı zorakılıq və ya hədə-qorxu hallarına dərhal, hərtərəfli və effektiv təhqiqatların başadılması və günahkarların məsuliyyətə cəlb olunsun.
- Media mənsuqlarına qarşı özbaşınalıq hallarında adı çəkilən polis personalı haqqında dərhal və qərəzsiz təhqiqatların başadılsın və günahkarlar cəzalandırılsın.
- Polis məmurları tərəfindən jurnalistlərin təqibi və onlara hədə-qorxu gəlinməsi praktikasına son qoyulmsun.
- Polis fəaliyyətlərinin, ictimai nümayiş və mitinqlərin monitorinqi və işıqlandırılmasına mətbuatın hüquqları barədə polis personalına təlimlər keçirilsin.
- İnsan hüquqlarının pozulması, polis özbaşınalığı və digər ictimai maraq kəsb edən digər məsələlər haqqında ictimaiyyətin məlumatlanma hüquqları barədə polis personalına təlimlər keçirilsin.

Azərbaycan Parlamentinə:

- Cinayət məəcəlləsində defamasiya haqqında müddəaların, xüsusən də 147 və 148-ci maddələr ləğv edilsin.
- Beynəlxalq standartlara uyğun və yuxarıda göstərilən şərtlərə cavab verəcək defamasiya qanununun tezliklə qəbul edilsin.
- Media nümayəndələrinin informasiyaya çıxışını məhdudlaşdıran konstitusional və qanunverici müddəaların Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının tövsiyələrinə əsasən ləğv edilsin.
- Jurnalistlərə və vətəndaş cəmiyyəti fəalları qarşı polis özbaşınalığı hallarına prokurorluq tərəfindən nəyə görə baxılmaması məsələsini araşdırmaq üçün xüsusi Parlament komissiyasının yaradılsın.

Azərbaycan Məhkəmələrinə:

- Cinayət məəcəlləsinin defamasiya haqqında maddələrinə əsasən jurnalistlərə həbs-qəti imkan tədbiri seçilməsindən imtina edilsin.
- Defamasiya iddiaları ilə bağlı işlərə baxarkən İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsinin və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin kəzus qanunu (presedent hüququ) nəzərə alınsın.

Milli Televiziya və Radio Şurasına:

- Boş tezliklərin vaxtı-vaxtında dərcini təmin et.
- Boş tezliklər üçün tenderlərin vaxtı-vaxtında, şəffaf və qərəzsiz keçirilməsinin təmin et.
- MTRŞ qərarlarının ictimaiyyətə açıqlığının təmin et.

Azərbaycan Mətbuat Şurasına:

- Reket qəzetlərin qara siyahısının hazırlanması, dərci və yayılmasının dərhal dayandırılсын.
- Jurnalistlər üçün etik kodeksin qəbulu, təlimlərin keçirilməsi, eləcə də peşəkar jurnalistikanın inkişafına yol açacaq digər tədbirlərin görülsün.

ABŞ, Avropa Birliyi və digər tərəfdaş ölkələrin hökumətlərinə:

- İfadə azadlığına hörmətin Azərbaycanla bütün ikitərəfli və çoxtərəfli razılaşmaların ayrılmaz tərkib hissəsi halına gətirilsin.
- Polis məmurları, prokurorlar, hakimlər, millət vəkilləri və digər müvafiq dövlət qulluqçuları üçün təşkil olunacaq demokratiya və hüquqin aliliyi haqqında təlim proqramlarının ifadə azadlığı və qeyri-zorakı tənqidin demokratiya üçün əhəmiyyətini ehtiva etməsini təmin et.
- Media monitorinqi və inkişafı sahəsində çalışan vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının inkişafının dəstəklənməsinin davam etdir.
- Defamasiya iddiaları ilə qarşılaşan fərdləri müdafiə edən vətəndaş cəmiyyəti qruplarının dəstəklənməsi.

Avropa Birliyinə:

- İfadə azadlığına hörmətin Avropa Birliyi-Azərbaycan İnsan Haqları Dialoqunun ayrılmaz tərkib hissəsi kimi qəbul edilsin, Azərbaycanın bu sahədə atmalı olduğu spesifik addımların aydın şəkildə müəyyənləşdirilsin – haqsız olaraq həbsdə yatan jurnalistlərin azad edilsin və defamasiyanın dekriminalizasiyasının da bu addımlara daxil edilsin.
- İfadə azadlığı sahəsində konkret, təkmilləşdirici addımların atılması məsələsinin Azərbaycan və Avropa Birliyi arasında assosiativ razılaşmaya danışıqlar kontekstində açıq-aydın öhdəlik şəklində qəbul edilsin.
- Öz fikirlərini ifadə etdiklərinə görə həbsdə yatan jurnalistləri azad etmək məqsədi ilə Azərbaycan hökumətinə çağırışlar etmək üçün bütün imkanlardan, o cümlədən Avropa Birliyi və Azərbaycan arasında yüksək səviyyəli görüşlərdən istifadə edilsin.

- Avropa Qonşuluq Siyasəti Fəaliyyət Planı İnkişaf Hesabatlarında ifadə azadlığının pozulması hallarının adekvat monitorinqi və məruzəsi təmin edilsin.
- Azərbaycan hüquqşünaslarına, media hüquqları qruplarına və maraqlanan jurnalistlərə defamasiya məsələləri və beynəlxalq səviyyədə mühafizə olunan media azadlıqları barəsində təlimlər keçirilsin.

Avropa Şurasına:

- Parlament Assambleyasının Azərbaycanın öhdəliklərinə necə əməl etməsinə dair monitorinq proseduru ifadə azadlığının pozulması hallarının monitorinqi və məruzəsini xüsusi diqqətlə davam etdirdsin.
- Nazirlər Kabineti Azərbaycan hökumətini Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin “Fətullayev Azərbaycana qarşı” işində verdiyi qərarını yerinə yetirməyə və Eynulla Fətullayevi dərhal azadlığa buraxmağa çağırmalıdır.
- Nazirlər Komitəsi Azərbaycan hökumətini İnsan Hüquqları üzrə Komissar Tomas Hammerberqin 2010-cu il mart səfərindən sonra hazırladığı tövsiyələri yerinə yetirməyə çağırmalıdır.
- Azərbaycanın defamasiya haqqında cinayət və mülki qanunvericiliyinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasında Azərbaycan hökumətinə yardım edilsin.
- Bütün instansiyalardan hakim və prokurorlara İnsan Hüquqlarına dair Avropa Konvensiyası və Avropa Məhkəməsinin hüquqi praktikası haqqında sistemativ və mütəmadi təlimlərin keçirilməsində Azərbaycan hökumətinə yardım edilməsi. Bu təlimlərdə ifadə azadlığı və ədalətli məhkəmə məsələləri prioritet olsun.
- Azərbaycan hüquqşünaslarına, media hüquqları qruplarına və maraqlanan jurnalistlərə defamasiya məsələləri və beynəlxalq səviyyədə qorunan ifadə azadlıqları haqqında təlimlərin keçirilsin.

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatına (ATƏT):

- ATƏT-in Media Azadlığı üzrə Nümayəndəsi Azərbaycanda media azadlıqlarının monitorinqini davam etdirməli, bu hesabatda göstərilənlər də daxil olmaqla, davamlı pozuntuların aradan qaldırılması yollarını tapmaq üçün Azərbaycan hökuməti ilə strukturlaşmış dialoq yaratmalıdır.
- ATƏT-in Media Azadlığı üzrə Nümayəndəsi Azərbaycanda kriminal defamasiyanın ləğvinə çağırmaqda davam etməlidir.
- ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Ofisi Azərbaycanda 2010-cu ilin noyabr parlament seçkilərində jurnalistlərə hücum və hədə qorxu halları, eləcə də mediaya tətbiq olunan digər məhdudiyyətləri hərtərəfli araşdırmalı və ictimaiyyətə bu barədə məruzə etməlidir.

- ATƏT-in Azərbaycandakı ofisi media peşəkarlarına qarşı zorakılığı və jurnalistlərə qarşı aparılan defamasiya ilə bağlı məhkəmə işlərini mütəmadi izləməli və ictimaiyyətə hesabat verməlidir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatına:

- İfadə azadlığı üzrə Xüsusi Məruzəçi Azərbaycana səfər etməsi üçün dəvət istəməli və insan hüquqlarının pozulmasıyla bağlı problemlərin təfərrüatlı həll yollarını əks etdirən və geniş tövsiyyəli ciddi hesabat hazırlamalıdır.
- İnsan Hüquqları Komitəsi Beynəlxalq Mülki və Siyasi Azadlıqlar Xartiyasına görə Azərbaycanın öhdəliklərinin 2009-cu ildəki icmalı zamanı aşkar etdiyi ifadə azadlığının pozulması halları barədə Azərbaycan hökumətindən xahiş etməlidir ki, Komitənin tövsiyələri ilə bağlı (o cümlədən, ifadə azadlığına dair) hansı tədbirlər gördüyü barədə bir il ərzində məlumat versin.

IX. Təşəkkürlər

Bu hesabat Human Rights Watch-un Avropa və Mərkəzi Asiya üzrə bölməsinin tədqiqatçıları Giorgi Gogia və Stiv Sverdlov tərəfindən tədqiq edilmişdir. Bu hüquqi şərait və bir neçə digər bölmələrin hissələrini yazan Stiv Sverdlovun yardımı ilə Giorgi Gogia tərəfindən yazılmışdır. Erika Lalli, kolleqa, Avropa və Mərkəzi Asiya Şöbəsinə təcrübəçi Piter Slezkin hesabatın media şəraiti bölməsinə kömək etmiş və təcrübəçilər Erika Lalli və Yuliya Korovikov siyasi şərait bölməsi üçün tədqiqat aparmışlar. Hesabat Avropa və Mərkəzi Asiya Şöbəsinə baş tədqiqatçı Ceyn Bukanan tərəfindən redaktə olunmuş və baş hüquq məsləhətçisi Eyslinq Ridi və Proqram redaktoru Cassandra Cavanaugh tərəfindən rəy verilmişdir. Avropa və Mərkəzi Asiya Şöbəsinin Təbliğat və vəkiliyyət üzrə Direktor Veronika Szente Qoldston xülasə və tövsiyələri və beynəlxalq cavablar üzrə fəslə nəzərdən keçirmişdir.

İstehsal işinə Avropa və Mərkəzi Asiya Şöbəsinə əməkdaş Erika Lalli, yaradıcı menecer və fotoredaktor Anna Loprior, nəşr kordinatoru Keyti Millz və məktublarla iş üzrə menecer Fitzroy Hepkins tərəfindən yardım göstərilmişdir.

Human Rights Watch öz hekayətlərini bizimlə bölüşən çap və radio jurnalistləri və redaktorları eləcə də hüquqşünas və akademiklərə öz səmimi təşəkkürünü bildirir.

Human Rights Watch-ın Bakıdakı tədqiqatçılarına tərcüməçi kimi kömək göstərən və xidmət edən Leyla İsmayılovaya öz xüsusi təşəkkürümüzü bildiririk. Human Rights Watch həmçinin Bakıdakı Norveç İnsan Hüquqları Evinin rəhbəri Vüqar Qocayevin ekspert köməyi və yardımını minnətdarlıqla qiymətləndirir. Human Rights Watch bu tədqiqat işi üçün məlumat verən və dəstək göstərən Bakıdakı bir çox Azərbaycan QHT həmkarlarına və digərlərinə təşəkkürünü bildirir.

X. Azərbaycanın hökumət rəsmiləri ilə yazışmalar

16 Avqust 2010

Azərbaycan Respublikası Prezidenti
Administrasiyasının Rəhbəri
Cənab Ramiz Mehdiyev

Prezident Sarayı, İstiqlaliyyət küçəsi 19, Bakı şəhəri
AZ 1066 Azərbaycan Respublikası

HUMAN
RIGHTS
WATCH

www.hrw.org

Hörmətli Dr. Mehdiyev,

Human Rights Watch beynəlxalq insan hüquqları təşkilatı adından Sizi salamlayıram.

Human Rights Watch Azərbaycanda ifadə azadlığı ilə bağlı hesabat hazırlayır və bu hesabat nüfuzun qorunmasına görə cinayət təqibi (defamasiya) qanunu, jurnalistlərə qarşı zorakılıq və təhdid və informasiyanın əldə olunmasına təsir edən qanunvericilikdəki dəyişiklikləri özündə əks etdirəcək.

Sizə yazmaqda məqsədimiz budur ki, bizim hazırladığımız hesabatda təhqir və böhtana görə cinayət təqibi müddələrinin və ümumiyyətlə, ölkədə mətbuat azadlığının təminatı ilə bağlı Azərbaycan hökumətinin fikirlərini, siyasətini və necə icra etdiyini ətraflı əks olunsun.

Human Rights Watch təşkilatı 7 ildən çoxdur ki Azərbaycanda ifadə azadlığı ilə əlaqədar baş verənləri yaxından izləyir. Biz Azərbaycanda müxtəlif araşdırmalar aparmışıq və bu tədqiqatlar çərçivəsində jurnalistlər, vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələri və hökumət təmsilçiləri ilə görüşmüşük. Tədqiqatlarımızın nəticəsi olaraq, biz ölkədə mətbuat azadlığı ilə bağlı vəziyyətin pisləşdiyini sübut edən bir sıra hal və meyarları müəyyən etmişik.

Bizim qənaətimizə görə bizim inandırıcı dəlillərimiz var ki, böhtan və təhqirə görə cinayət təqibi (defamasiya) və digər şübhəli ittihamlar hökumət nümayəndələri tərəfindən istifadə olunaraq müxalifəti susdurmaqla yanaşı, alternativ fikir səsləndirən müstəqil jurnalistlərə, o cümlədən hökuməti açıq tənqid edən QHT nümayəndələrinə qarşı istifadə olunub. Xüsusi ittiham qaydasında Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən qaldırılmış çoxlu sayda böhtan və təhqirə görə ittiham aktlarını biz qeydə almışıq.

Azərbaycanın beynəlxalq tərəfdaşlarının müraciətlərinə baxmayaraq, Azərbaycan Avropa Şurasının az sayda üzvlərindən biridir ki, böhtan və təhqirə görə cinayət təqibi qanunlarından istifadə edir və bir vasitə kimi jurnalistləri həbs etmək üçün bu qanunlardan istifadə edir.

- Böhtan və təhqirə görə cinayət təqibini hələ də istifadə etməni siz necə izah edirsiniz?
- Böhtan və təhqirə görə 2006, 2007, 2008, 2009 və 2010-cu ilin indiyədək olan dövrünə qədər neçə ittiham irəli sürülüb?
- Human Rights Watch təşkilatı hökumət rəsmiləri tərəfindən jurnalist, hüquq müdafiəçiləri və digərlərinə qarşı böhtan və təhqirə görə ittihamların sayında ciddi şəkildə artımı müşahidə etmişdir. Bu durumu siz necə izah edərdiniz?
- Azərbaycan hökuməti böhtan və təhqirə görə cinayət təqibini (defamasiya) mulki məsuliyyətlə əvəz etməklə (dekriminalize) etmək üçün qanunvericilikdə hər hansı islahat aparmağı planlaşdırırmı? Əgər belə bir plan varsa, xahiş edirik görülməli tədbirlər haqda məlumat verərdiniz. Yoxdursa, xahiş edirik niyə olmadığı barədə məlumat verərdiniz?
- Böhtan və təhqirə görə mulki məsuliyyətlə birlikdə müvafiq təminat ödənilməyi təqdirə, bu, nüfuzuna zərər vurulmuş insanlar üçün yetərli hesab oluna bilərmi? Nə üçün bu hesab oluna bilər və bilinməz?
- Beynəlxalq standartlar tələb edir ki, ictimai xadimlər adi vətəndaşlardan fərqli olaraq tənqiddə daha dözümlü yanaşsınlar və defamasiya qanunları hökumətə qarşı tənqidin qarşısının alınması üçün istifadə olunmasın. Azərbaycan hökuməti Cinayət və Mülki Məcəllənin defamasiya ilə bağlı müvafiq müddəalarında dəyişiklik etməyi planlaşdırırmı ki, bu müddəaların hökumət nümayəndələri tərəfindən istifadəsi üçün həssas və yuxarı standartlar tətbiq olunsun? Əgər belə bir plan varsa, xahiş edirik görülməli tədbirlər haqda məlumat verərdiniz. Yoxdursa, xahiş edirik niyə olmadığı barədə məlumat verərdiniz?

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM) *Fətullayev Azərbaycana qarşı* adlı son məhkəmə qərarında Azərbaycanın Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu maddəsini pozduğunu elan etmişdir və ölkənin iki məşhur qəzetinin redaktoru və qurucusu olan Eynulla Fətullayevin dərhal azad edilməsini tələb etmişdir. İyul ayında Azərbaycan hökuməti bu qərarla bağlı Ali Palataya müraciət etmişdir. Azərbaycanla bağlı son hesabatında, Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarı Tomas Hammerberq qeyd etmişdir ki, bu məhkəmə işinin xüsusi özəlliyi olduğunu nəzərə alaraq AİHM-nin qərarı son mərhələ olmasa da, "qərarın dərhal və bütövlükdə icrası Eynulla Fətullayevin təcili azad olunmasıyla nəticələnəcək".

- Azərbaycan hökuməti Eynulla Fətullayevin azad olunmasını təmin etməyi planlaşdırırmı? Əgər belə bir plan varsa, xahiş edirik görülməli tədbirlər haqda məlumat verərdiniz. Yoxdursa, xahiş edirik niyə olmadığı barədə məlumat verərdiniz.
- Azərbaycanın üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərinə hörmətlə yanaşması üçün AİHM-nin tövsiyyələrini icrası ilə bağlı hansı digər tədbirlər planlaşdırılır?

Human Rights Watch həm də jurnalistlərin öz peşə öhdəliklərini yerinə yetirərkən və ya yazdıqları məqalələrə görə zorakılıq və təhdidlərə məruz qaldıqlarını müşahidə etmişdir. Belə qənaətə gəlmək olur ki, jurnalistlər qeyri-zorakı etiraz aksiyalarını müşahidə edərkən və ya ictimai əhəmiyyət kəsb edən məsələlərlə bağlı məlumat toplayarkən hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən zorakılığa məruz qalırlar. Azı 10 belə insidentlə bağlı Human Rights Watch tərəfindən aparılan araşdırma zamanı aydın olmuşdur ki, jurnalistlər zorakılıqla bağlı şikayət etsələr də bu hüquq pozuntularının yetərinə araşdırılması və cinayətkarların məsuliyyətə cəlb edilməsi ilə bağlı istintaq işi aparılmamışdır.

- Jurnalistlərə qarşı edilmiş zorakılıq və təhdidlərə görə rəsmilər tərəfindən araşdırılma aparılıbmı?
- Daxili İşlər Nazirliyinin hər hansı bir əməkdaşı jurnalistə hücuma bağlı istintaqa cəlb olunubmu və ya nizam-intizam qaydalarını pozduğu üçün cəzalandırılıbmı?
- Polis tərəfindən jurnalistlərə qarşı edilmiş zorakılığı və təhdidlərə görə Daxili İşlər Nazirliyində daxili araşdırma aparılıbmı? Bu təhqiqat nə vaxt aparılıb və nəticəsi nə olub?
- İfadə azadlığı ilə bağlı, o cümlədən jurnalistlərin hüquqları ilə əlaqədar polislər üçün hər hansı teryinq keçirilibmi?

Human Rights Watch ölkə qanunvericiliyini 2009-cu ilin martında keçirilən referendumla konstitusiyaya edilən dəyişiklik və əlavələrə uyğunlaşdırmaq məqsədilə Milli Məclisin qəbul etdiyi bir sıra dəyişiklikləri yaxından izləmişdir. İddia olunurdu ki, bu dəyişikliklər fərdin şəxsi həyatının toxunulmazlığını qorumaq məqsədilə həyata keçirilir və edilən bu düzəlişlər həmin şəxsin icazəsi və xəbəri olmadan mətbuat işçisi tərəfindən onun video, fotoçəkilişinin və ya səsinin yazılmasını qadağan olunması ilə nəticələndi. Bu dəyişiklik, ictimai maraq kəsb edən məsələlər üçün heç bir istisna nəzərdə tutmadığı üçün Avropa Şurası tərəfindən tənqid olunmuşdur.

Human Rights Watch tərəfindən aparılan tədqiqatlar nəticəsində aydın olmuşdur ki, bu yeni qanunlar dövlət rəsmiləri tərəfindən cəmiyyətdə baş verən hadisələrin fotoçəkilişinə və səs yazımına qadağa qoymaq üçün istifadə edilir, baxmayaraq ki, cəmiyyətin tam hüquqi marağı var ki, bu hadisələr haqqında xəbər tutsun.

- Avropa Şurasının tövsiyyələrini nəzərə almamaqda hökumətin rəsmi izahı nədir?
- Əgər qanunvericiliyə edilmiş bu dəyişikliklər ictimaiyyətin informasiya əldə etmə hüququnun məhdudlaşdırılması məqsədiylə edilməyibsə, o zaman bu qanunvercilik dəyişikliklərinin mənfi fəsadlarının aradan qaldırılması üçün hökumətin hansı planları var?

Apardığımız araşdırmalar göstərir ki, Mətbuat Şurası mütəmadi olaraq “Reket qəzetlərin qara siyahısı”nı açıqlayır. Hazırda bu siyahıda jurnalistikanın etik standartlarını pozduğu guman edilən 100-dən çox qazetin adı var. Bu qara siyahının nəticəsi olaraq, bir neçə qazet bağlanmağa məcbur edilmiş və digərlərinin də akkreditasiyası ləğv olunduğu üçün onların rəsmi mənbələrdən informasiya alması mümkün olmamışdır.

- Sizin rəhbərlik etdiyiniz orqan bu “qara siyahı”ya əsaslanaraq mətbuat nümayəndəsinin məlumat əldə etmə xahişinə keçmişdə rədd cavabı veribmi?
- Siz bu ideya vasitəsi ilə yüksək jurnalistika standartlarının yaradılacağı fikri ilə razılaşırırsınız? Əgər cavabınız müsbətdirsə, xahiş edirik mövqeyinizi əsaslandırarsınız. Əgər belə düşünmürsünüzsə, bu praktikanın qarşısının alınması üçün görülməli tədbirlər haqda məlumat verərdiniz.

Human Rights Watch hazırladığı hesabatların obyektiv və zəngin informasiyalı olmasına üstünlük verən təşkilatdır. Biz ümid edirik ki, bizim hazırlamaqda olduğumuz bu hesabatda rəhbərlik etdiyiniz nazirliyin fikirlərinin ətraflı və dolğun əks olunması üçün siz və ya sizin tabeliyinizdə olanlar yuxarıda ünvanlanmış suallara cavab verəcəklər.

Yuxarıda cavabı xahiş olunan suallardan əlavə, ölkədə mətbuat azadlığının təmin olunması istiqamətində hökumətin gördüyü tədbirlər, müvafiq məlumatlar və statistik göstəricilər haqda hər hansı materialları da əlavə etməyinizi xahiş edirik.

Hazırladığımız hesabatda sizin verəcəyiniz cavabların öz əksini tapması üçün biz çox məmnun olardıq ki, yazılı cavablarınızı 14 Sentyabr 2010-cu il tarixinədək verəsiniz.

Bu vacib məsələlərə vaxt ayıraraq cavab verəcəyinizə görə təşəkkür edirəm.

Hörmətlə,



Reyçil Denber

Avropa və Orta Asiya Bölməsi üzrə

İcraçı Direktorun səlahiyyətlərinin icracısı

16 Avqust 2010

Daxili İşlər Naziri
Usubov Ramil İdris oğluna

Hörmətli cənab Nazir,

Human Rights Watch beynəlxalq insan huquqları təşkilatı adından Sizi salamlayıram.

HUMAN
RIGHTS
WATCH

www.hrw.org

Human Rights Watch Azərbaycanda ifadə azadlığı ilə bağlı hesabat hazırlayır və bu hesabat nüfuzun qorunmasına görə cinayət təqibi (defamasiya) qanunu, jurnalistlərə qarşı zorakılıq və təhdid və informasiyanın əldə olunmasına təsir edən qanunvericilikdəki dəyişiklikləri özündə əks etdirəcək.

Sizə yazmaqda məqsədimiz budur ki, bizim hazırladığımız hesabatda təhqir və böhtana görə cinayət təqibi müddəalarının və ümumiyyətlə, ölkədə mətbuat azadlığının təminatı ilə bağlı Azərbaycan hökumətinin fikirlərini, siyasətini və necə icra etdiyini ətraflı əks olunsun.

Human Rights Watch təşkilatı 7 ildən çoxdur ki Azərbaycanda ifadə azadlığı ilə əlaqədar baş verənləri yaxından izləyir. Biz Azərbaycanda müxtəlif araşdırmalar aparmışıq və bu tədqiqatlar çərçivəsində jurnalistlər, vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələri və hökumət təmsilçiləri ilə görüşmüşük. Tədqiqatlarımızın nəticəsi olaraq, biz ölkədə mətbuat azadlığı ilə bağlı vəziyyətin pisləşdiyini sübut edən bir sıra hal və meyarları müəyyən etmişik.

Bizim qənaətimizə görə bizim inandırıcı dəlillərimiz var ki, böhtan və təhqirə görə cinayət təqibi (defamasiya) və digər şübhəli ittihamlar hökumət nümayəndələri tərəfindən istifadə olunaraq müxalifəti susdurmaqla yanaşı, alternativ fikir səsləndirən müstəqil jurnalistlərə, o cümlədən hökuməti açıq tənqid edən QHT nümayəndələrinə qarşı istifadə olunub. Xüsusi ittiham qaydasında Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən qaldırılmış çoxlu sayda böhtan və təhqirə görə ittiham aktlarını biz qeydə almışıq.

Azərbaycanın beynəlxalq tərəfdaşlarının müraciətlərinə baxmayaraq, Azərbaycan Avropa Şurasının az sayda üzvlərindən biridir ki, böhtan və təhqirə görə cinayət təqibi qanunlarından istifadə edir və bir vasitə kimi jurnalistləri həbs etmək üçün bu qanunlardan istifadə edir.

- Böhtan və təhqirə görə cinayət təqibini hələ də istifadə etməni siz necə izah edirsiniz?

- Böhtan və təhqirə görə 2006, 2007, 2008, 2009 və 2010-cu ilin indiyədək olan dövrünə qədər neçə ittiham irəli sürülüb?
- Human Rights Watch təşkilatı hökumət rəsmiləri tərəfindən jurnalist, hüquq müdafiəçiləri və digərlərinə qarşı böhtan və təhqirə görə ittihamların sayında ciddi şəkildə artımı müşahidə etmişdir. Bu durumu siz necə izah edərdiniz?
- Azərbaycan hökuməti böhtan və təhqirə görə cinayət təqibini (defamasiya) mulki məsuliyyətlə əvəz etməklə (dekriminalize) etmək üçün qanunvericilikdə hər hansı islahat aparmağı planlaşdırırmı? Əgər belə bir plan varsa, xahiş edirik görülməli tədbirlər haqda məlumat verərdiniz. Yoxdursa, xahiş edirik niyə olmadığı barədə məlumat verərdiniz?
- Böhtan və təhqirə görə mülki məsuliyyətlə birlikdə müvafiq təminat ödənilməyi təqdirə, bu, nüfuzuna zərər vurulmuş insanlar üçün yetərli hesab oluna bilinərmə? Nə üçün bu hesab oluna bilinər və bilinməz?
- Beynəlxalq standartlar tələb edir ki, ictimai xadimlər adi vətəndaşlardan fərqli olaraq tənqiddə daha dözümlü yanaşsınlar və defamasiya qanunları hökumətə qarşı tənqidin qarşısının alınması üçün istifadə olunmasın. Azərbaycan hökuməti Cinayət və Mülki Məcəllənin defamasiya ilə bağlı müvafiq müddəalarında dəyişiklik etməyi planlaşdırırmı ki, bu müddəaların hökumət nümayəndələri tərəfindən istifadəsi üçün həssas və yuxarı standartlar tətbiq olunsun? Əgər belə bir plan varsa, xahiş edirik görülməli tədbirlər haqda məlumat verərdiniz. Yoxdursa, xahiş edirik niyə olmadığı barədə məlumat verərdiniz?

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM) *Fətullayev Azərbaycana qarşı* adlı son məhkəmə qərarında Azərbaycanın Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu maddəsini pozduğunu elan etmişdir və ölkənin iki məşhur qəzetinin redaktoru və qurucusu olan Eynulla Fətullayevin dərhal azad edilməsini tələb etmişdir. İyul ayında Azərbaycan hökuməti bu qərarla bağlı Ali Palataya müraciət etmişdir. Azərbaycanla bağlı son hesabatında, Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarı Tomas Hammerberq qeyd etmişdir ki, bu məhkəmə işinin xüsusi özəlliyi olduğunu nəzərə alaraq AİHM-nin qərarı son mərhələ olmasa da, “qərarın dərhal və bütövlükdə icrası Eynulla Fətullayevin təcili azad olunmasıyla nəticələnəcək”.

- Azərbaycan hökuməti Eynulla Fətullayevin azad olunmasını təmin etməyi planlaşdırırmı? Əgər belə bir plan varsa, xahiş edirik görülməli tədbirlər haqda məlumat verərdiniz. Yoxdursa, xahiş edirik niyə olmadığı barədə məlumat verərdiniz.
- Azərbaycanın üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərinə hörmətlə yanaşması üçün AİHM-nin tövsiyyələrini icrası ilə bağlı hansı digər tədbirlər planlaşdırılır?

Human Rights Watch həm də jurnalistlərin öz peşə öhdəliklərini yerinə yetirərkən və ya yazdıqları məqalələrə görə zorakılıq və təhdidlərə məruz qaldıqlarını müşahidə etmişdir. Belə qənaətə gəlmək olur ki, jurnalistlər qeyri-zorakı etiraz aksiyalarını müşahidə edərkən və ya ictimai əhəmiyyət kəsb edən məsələlərlə bağlı məlumat toplayarkən hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən zorakılığa məruz qalırlar. Azı 10 belə insidentlə bağlı Human Rights Watch tərəfindən aparılan araşdırma zamanı aydın olmuşdur ki, jurnalistlər zorakılıqla bağlı şikayət etsələr də bu hüquq pozuntularının yetərinə araşdırılması və cinayətkarların məsuliyyətə cəlb edilməsi ilə bağlı istintaq işi aparılmamışdır.

- Jurnalistlərə qarşı edilmiş zorakılıq və təhdidlərə görə rəsmilər tərəfindən araşdırılma aparılıbmı?
- Daxili İşlər Nazirliyinin hər hansı bir əməkdaşı jurnalistə hücuma bağlı istintaqa cəlb olunubmu və ya nizam-intizam qaydalarını pozduğu üçün cəzalandırılıbmı?
- Polis tərəfindən jurnalistlərə qarşı edilmiş zorakılığı və təhdidlərə görə Daxili İşlər Nazirliyində daxili araşdırma aparılıbmı? Bu təhqiqat nə vaxt aparılıb və nəticəsi nə olub?
- İfadə azadlığı ilə bağlı, o cümlədən jurnalistlərin hüquqları ilə əlaqədar polislər üçün hər hansı teryinq keçirilmə?

Human Rights Watch ölkə qanunvericiliyini 2009-cu ilin martında keçirilən referendumla konstitusiyaya edilən dəyişiklik və əlavələrə uyğunlaşdırmaq məqsədilə Milli Məclisin qəbul etdiyi bir sıra dəyişiklikləri yaxından izləmişdir. İddia olunurdu ki, bu dəyişikliklər fərdin şəxsi həyatının toxunulmazlığını qorumaq məqsədilə həyata keçirilir və edilən bu düzəlişlər həmin şəxsin icazəsi və xəbəri olmadan mətbuat işçisi tərəfindən onun video, fotoçəkilişinin və ya səsinin yazılmasını qadağan olunması ilə nəticələndi. Bu dəyişiklik, ictimai maraq kəsb edən məsələlər üçün heç bir istisna nəzərdə tutmadığı üçün Avropa Şurası tərəfindən tənqid olunmuşdur.

Human Rights Watch tərəfindən aparılan tədqiqatlar nəticəsində aydın olmuşdur ki, bu yeni qanunlar dövlət rəsmiləri tərəfindən cəmiyyətdə baş verən hadisələrin fotoçəkilişinə və səs yazımına qadağa qoymaq üçün istifadə edilir, baxmayaraq ki, cəmiyyətin tam hüquqi marağı var ki, bu hadisələr haqqında xəbər tutsun.

- Avropa Şurasının tövsiyyələrini nəzərə almamaqda hökumətin rəsmi izahı nədir?
- Əgər qanunvericiliyə edilmiş bu dəyişikliklər ictimaiyyətin informasiya əldə etmə hüququnun məhdudlaşdırılması məqsədiylə edilməyibsə, o zaman bu qanunverciliyin dəyişikliklərinin mənfi fəsadlarının aradan qaldırılması üçün hökumətin hansı planları var?

Apardığımız araşdırmalar göstərir ki, Mətbuat Şurası mütəmadi olaraq “Reket qəzetlərin qara siyahısı”nı açıqlayır. Hazırda bu siyahıda jurnalistikanın etik standartlarını pozduđu guman edilən 100-dən çox qazetin adı var. Bu qara siyahının nəticəsi olaraq, bir neçə qazet bađlanmađa məcbur edilmiř v  digərlərinin də akkreditasiyası l đv olunduđu üçün onların rəsmi mənbələrdən informasiya alması mümkün olmamıřdır.

- Sizin r hb rl k etdiyiniz orqan bu “qara siyahi”ya əsaslanaraq mətbuat nümayəndəsinin məlumat əldə etmə xahiřin  ke miřd  rədd cavabı veribmi?
- Siz bu ideya vasitəsi ilə yüksək jurnalistika standartlarının yaradılacađı fikri ilə razılařsınızmı? Əgər cavabınız müsbətdirsə, xahiř edirik mövqeyinizi  saslandırassınız. Əgər belə d ř nm rs n zs , bu praktikanın qarřısının alınması üçün görüləcək tədbirlər haqda məlumat verərdiniz.

Human Rights Watch hazırladıđı hesabatların obyektiv və zəngin informasiyalı olmasına üstünlük verən t řkilatdır. Biz  mid edirik ki, bizim hazırlamaqda olduđumuz bu hesabatda r hb rl k etdiyiniz nazirliyin fikirlərinin ətraflı v  dolđun əks olunması üçün siz və ya sizin tabeliyinizdə olanlar yuxarıda ünvanlanmış suallara cavab verəcəklər.

Yuxarıda cavabı xahiř olunan suallardan əlavə, ölkədə mətbuat azadlıđının təmin olunması istiqamətində hökümətin gördüyü tədbirlər, müvafiq məlumatlar və statistik göstəricilər haqda hər hansı materialları da əlavə etməyinizi xahiř edirik.

Hazırladıđımız hesabatda sizin verəcəyiniz cavabların  z əksini tapması üçün biz çox məmnun olardıq ki, yazılı cavablarınızı 14 Sentyabr 2010-cu il tarixinədək verəsiniz.

Bu vacib məsələlərə vaxt ayırıb cavab verəcəyinizə görə t ř kk r edirəm.

Hörmətlə,



Reyçil Denber
Avropa və Orta Asiya Bölməsi  zr 
İcra i Direktorun səlahiyyətlərinin icracısı

16 Avqust 20010

Azərbaycan Respublikasının
Baş Prokuroru
Zakir Qaralov

Baş Prokurorluq
Nigar Rəfibəyli küçəsi 7
Bakı, Azərbaycan

H U M A N
R I G H T S
W A T C H

www.hrw.org

Hörmətli cənab Baş Prokuror,

Human Rights Watch beynəlxalq insan huquqları təşkilatı adından Sizi salamlayıram.

Human Rights Watch Azərbaycanda ifadə azadlığı ilə bağlı hesabat hazırlayır və bu hesabat nüfuzun qorunmasına görə cinayət təqibi (defamasiya) qanunu, jurnalistlərə qarşı zorakılıq və təhdid və informasiyanın əldə olunmasına təsir edən qanunvericilikdəki dəyişiklikləri özündə əks etdirəcək.

Sizə yazmaqda məqsədimiz budur ki, bizim hazırladığımız hesabatda təhqir və böhtana görə cinayət təqibi müddələrinin və ümumiyyətlə, ölkədə mətbuat azadlığının təminatı ilə bağlı Azərbaycan hökumətinin fikirlərini, siyasətini və necə icra etdiyini ətraflı əks olunsun.

Human Rights Watch təşkilatı 7 ildən çoxdur ki Azərbaycanda ifadə azadlığı ilə əlaqədar baş verənləri yaxından izləyir. Biz Azərbaycanda müxtəlif araşdırmalar aparmışıq və bu tədqiqatlar çərçivəsində jurnalistlər, vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələri və hökumət təmsilçiləri ilə görüşmüşük. Tədqiqatlarımızın nəticəsi olaraq, biz ölkədə mətbuat azadlığı ilə bağlı vəziyyətin pisləşdiyini sübut edən bir sıra hal və meyarları müəyyən etmişik.

Bizim qənaətimizə görə bizim inandırıcı dəlillərimiz var ki, böhtan və təhqirə görə cinayət təqibi (defamasiya) və digər şübhəli ittihamlar hökumət nümayəndələri tərəfindən istifadə olunaraq müxalifəti susdurmaqla yanaşı, alternativ fikir səsləndirən müstəqil jurnalistlərə, o cümlədən hökuməti açıq tənqid edən QHT nümayəndələrinə qarşı istifadə olunub. Xüsusi ittiham qaydasında Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən qaldırılmış çoxlu sayda böhtan və təhqirə görə ittiham aktlarını biz qeydə almışıq.

Azərbaycanın beynəlxalq tərəfdaşlarının müraciətlərinə baxmayaraq, Azərbaycan Avropa Şurasının az sayda üzvlərindən biridir ki, böhtan və təhqirə görə cinayət təqibi

qanunlarından istifadə edir və bir vasitə kimi jurnalistləri həbs etmək üçün bu qanunlardan istifadə edir.

- Böhtan və təhqirə görə cinayət təqibini hələ də istifadə etməni siz necə izah edirsiniz?
- Böhtan və təhqirə görə 2006, 2007, 2008, 2009 və 2010-cu ilin indiyədək olan dövrünə qədər neçə ittiham irəli sürülüb?
- Human Rights Watch təşkilatı hökumət rəsmiləri tərəfindən jurnalist, huquq müdafiəçiləri və digərlərinə qarşı böhtan və təhqirə görə ittihamların sayında ciddi şəkildə artımı müşahidə etmişdir. Bu durumu siz necə izah edərdiniz?
- Azərbaycan hökuməti böhtan və təhqirə görə cinayət təqibini (defamasiya) mulki məsuliyyətlə əvəz etməklə (dekriminalize) etmək üçün qanunvericilikdə hər hansı islahat aparmağı planlaşdırırmı? Əgər belə bir plan varsa, xahiş edirik görülməli tədbirlər haqda məlumat verərdiniz. Yoxdursa, xahiş edirik niyə olmadığı barədə məlumat verərdiniz?
- Böhtan və təhqirə görə mulki məsuliyyətlə birlikdə müvafiq təminat ödənilməyi təqdirə, bu, nüfuzuna zərər vurulmuş insanlar üçün yetərli hesab oluna bilinərmı? Nə üçün bu hesab oluna bilinər və bilinməz?
- Beynəlxalq standartlar tələb edir ki, ictimai xadimlər adi vətəndaşlardan fərqli olaraq tənqiddə daha dözümlü yanaşsınlar və defamasiya qanunları hökumətə qarşı tənqidin qarşısının alınması üçün istifadə olunmasın. Azərbaycan hökuməti Cinayət və Mülki Məcəllənin defamasiya ilə bağlı müvafiq müddəalarında dəyişiklik etməyi planlaşdırırmı ki, bu müddəaların hökumət nümayəndələri tərəfindən istifadəsi üçün həssas və yuxarı standartlar tətbiq olunsun? Əgər belə bir plan varsa, xahiş edirik görülməli tədbirlər haqda məlumat verərdiniz. Yoxdursa, xahiş edirik niyə olmadığı barədə məlumat verərdiniz?

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi (AİHM) *Fətullayev Azərbaycana qarşı* adlı son məhkəmə qərarında Azərbaycanın Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasının 10-cu maddəsini pozduğunu elan etmişdir və ölkənin iki məşhur qəzetinin redaktoru və qurucusu olan Eynulla Fətullayevin dərhal azad edilməsini tələb etmişdir. İyul ayında Azərbaycan hökuməti bu qərarla bağlı Ali Palataya müraciət etmişdir. Azərbaycanla bağlı son hesabatında, Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarı Tomas Hammerberq qeyd etmişdir ki, bu məhkəmə işinin xüsusi özəlliyi olduğunu nəzərə alaraq AİHM-nin qərarı son mərhələ olmasa da, “qərarın dərhal və bütövlükdə icrası Eynulla Fətullayevin təcili azad olunmasıyla nəticələnməli”.

- Azərbaycan hökuməti Eynulla Fətullayevin azad olunmasını təmin etməyi planlaşdırırmı? Əgər belə bir plan varsa, xahiş edirik görülməli tədbirlər haqda

məlumat verərdiniz. Yoxdursa, xahiş edirik niyə olmadığı barədə məlumat verərdiniz.

- Azərbaycanın üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəliklərinə hörmətlə yanaşması üçün AİHM-nin tövsiyyələrini icrası ilə bağlı hansı digər tədbirlər planlaşdırılır?

Human Rights Watch həm də jurnalistlərin öz peşə öhdəliklərini yerinə yetirərkən və ya yazdıqları məqalələrə görə zorakılıq və təhdidlərə məruz qaldıqlarını müşahidə etmişdir. Belə qənaətə gəlmək olur ki, jurnalistlər qeyri-zorakı etiraz aksiyalarını müşahidə edərkən və ya ictimai əhəmiyyət kəsb edən məsələlərlə bağlı məlumat toplayarkən hüquq mühafizə orqanlarının əməkdaşları tərəfindən zorakılığa məruz qalırlar. Azı 10 belə insidentlə bağlı Human Rights Watch tərəfindən aparılan araşdırma zamanı aydın olmuşdur ki, jurnalistlər zorakılıqla bağlı şikayət etsələr də bu hüquq pozuntularının yetərinə araşdırılması və cinayətkarların məsuliyyətə cəlb edilməsi ilə bağlı istintaq işi aparılmamışdır.

- Jurnalistlərə qarşı edilmiş zorakılıq və təhdidlərə görə rəsmilər tərəfindən araşdırılma aparılıbmı?
- Daxili İşlər Nazirliyinin hər hansı bir əməkdaşı jurnalistə hucumla bağlı istintaqa cəlb olunubmu və ya nizam-intizam qaydalarını pozduğu üçün cəzalandırılıbmı?
- Polis tərəfindən jurnalistlərə qarşı edilmiş zorakılığı və təhdidlərə görə Daxili İşlər Nazirliyində daxili araşdırma aparılıbmı? Bu təhqiqat nə vaxt aparılıb və nəticəsi nə olub?
- İfadə azadlığı ilə bağlı, o cümlədən jurnalistlərin hüquqları ilə əlaqədar polislər üçün hər hansı teryinq keçirilibmi?

Human Rights Watch ölkə qanunvericiliyini 2009-cu ilin martında keçirilən referendumla konstitusiyaya edilən dəyişiklik və əlavələrə uyğunlaşdırmaq məqsədilə Milli Məclisin qəbul etdiyi bir sıra dəyişiklikləri yaxından izləmişdir. İddia olunurdu ki, bu dəyişikliklər fərdin şəxsi həyatının toxunulmazlığını qorumaq məqsədilə həyata keçirilir və edilən bu düzəlişlər həmin şəxsin icazəsi və xəbəri olmadan mətbuat işçisi tərəfindən onun video, fotoçəkilişinin və ya səsinin yazılmasını qadağan olunması ilə nəticələndi. Bu dəyişiklik, ictimai maraq kəsb edən məsələlər üçün heç bir istisna nəzərdə tutmadığı üçün Avropa Şurası tərəfindən tənqid olunmuşdur.

Human Rights Watch tərəfindən aparılan tədqiqatlar nəticəsində aydın olmuşdur ki, bu yeni qanunlar dövlət rəsmiləri tərəfindən cəmiyyətdə baş verən hadisələrin fotoçəkilişinə və səsyzəsinə qadağa qoymaq üçün istifadə edilir, baxmayaraq ki, cəmiyyətin tam hüquqi marağı var ki, bu hadisələr haqqında xəbər tutsun.

- Avropa Şurasının tövsiyyələrini nəzərə almamaqda hökumətin rəsmi izahı nədir?
- Əgər qanunvericiliyə edilmiş bu dəyişikliklər ictimaiyyətin informasiya əldə etmə hüququnun məhdudlaşdırılması məqsədiylə edilməyibsə, o zaman bu qanunverçilik dəyişikliklərinin mənfi fəsadlarının aradan qaldırılması üçün hökumətin hansı planları var?

Apardığımız araşdırmalar göstərir ki, Mətbuat Şurası mütəmadi olaraq “Reket qəzetlərin qara siyahısı”nı açıqlayır. Hazırda bu siyahıda jurnalistikanın etik standartlarını pozduğu guman edilən 100-dən çox qazetin adı var. Bu qara siyahının nəticəsi olaraq, bir neçə qazet bağlanmağa məcbur edilmiş və digərlərinin də akkreditasiyası ləğv olunduğu üçün onların rəsmi mənbələrdən informasiya alması mümkün olmamışdır.

- Sizin rəhbərlik etdiyiniz orqan bu “qara siyahı”ya əsaslanaraq mətbuat nümayəndəsinin məlumat əldə etmə xahişinə keçmişdə rədd cavabı veribmi?
- Siz bu ideya vasitəsi ilə yüksək jurnalistika standartlarının yaradılacağı fikri ilə razılaşırırsınız? Əgər cavabınız müsbətdirsə, xahiş edirik mövqeyinizi əsaslandırarsınız. Əgər belə düşünmürsünüzsə, bu praktikanın qarşısının alınması üçün görülməli tədbirlər haqda məlumat verərdiniz.

Human Rights Watch hazırladığı hesabatların obyektiv və zəngin informasiyalı olmasına üstünlük verən təşkilatdır. Biz ümid edirik ki, bizim hazırlamaqda olduğumuz bu hesabatda rəhbərlik etdiyiniz nazirliyin fikirlərinin ətraflı və dolğun əks olunması üçün siz və ya sizin tabeliyinizdə olanlar yuxarıda ünvanlanmış suallara cavab verəcəklər.

Yuxarıda cavabı xahiş olunan suallardan əlavə, ölkədə mətbuat azadlığının təmin olunması istiqamətində hökumətin gördüyü tədbirlər, müvafiq məlumatlar və statistik göstəricilər haqda hər hansı materialları da əlavə etməyinizi xahiş edirik.

Hazırladığımız hesabatda sizin verəcəyiniz cavabların öz əksini tapması üçün biz çox məmnun olardıq ki, yazılı cavablarınızı 14 Sentyabr 2010-cu il tarixinədək verəsiniz.

Bu vacib məsələlərə vaxt ayıraraq cavab verəcəyinizə görə təşəkkür edirəm.

Hörmətlə,



Reyçil Denber

Avropa və Orta Asiya Bölməsi üzrə

İcraçı Direktorun səlahiyyətlərinin icracısı



**AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASININ
BAŞ PROKURORLUĞU**

AZ 1001, Bakı şəhəri, N. Rəfiyaylı küç., 7
Tel.: (99412) 492-97-03
Faks: (99412) 492-00-19

01.09.2010 il № 12/2694-10

il tarixli №-yə cavab

“Human Rights Watch” təşkilatının
Avropa və Orta Asiya bölməsi üzrə
icraçı direktorunun səlahiyyətlərini
icra edən

xanım Reyçil Denberə

Hörmətli xanım Denber,

Azərbaycan Respublikasında söz azadlığı ilə bağlı hesabatın hazırlanması barədə Baş Prokurorluğa ünvanladığınız 16.08.2010-cu il tarixli məktubla əlaqədar bildirilir ki, dövlət müstəqilliyi bərpa olunduqdan sonra Azərbaycanda aparılmış köklü islahatlar nəticəsində plüralizmi, söz və məlumat azadlığını məhdudlaşdıran maneələr aradan qaldırılmış, kütləvi informasiya vasitələrinin fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilik bazası təkmilləşdirilərək beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1998-ci il 6 avqust tarixli Fərmanı ilə Nazirlər Kabineti nəzdində fəaliyyət göstərmiş mətbuatda və digər kütləvi informasiya vasitələrində dövlət sirlərini mühafizə edən qurum ləğv edilmiş, bununla da mətbuata tətbiq edilən senzura aradan qaldırılmış, milli mətbuatın inkişafı yolunda yeni perspektivlər açılmışdır. 2003-cü ildə Azərbaycan Jurnalistlərinin Birinci Qurultayında mətbuatın özünü-tənzimləmə orqanı və dövlət qurumları ilə mətbuat arasında münasibətlərin nizamlanması funksiyalarını yerinə yetirən Mətbuat Şurası yaradılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 1998-ci ildə qəbul edilmiş “Məlumat azadlığı haqqında”, 1999-cu ilin dekabrında qəbul olunmuş və sonrakı illərdə beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq şəraitində təkmilləşdirilmiş “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında”, 2005-ci ildə qəbul edilmiş “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunları söz və məlumat azadlığına, mətbuatın və jurnalistlərin müstəqil fəaliyyətinə tam təminat vermişdir.

Məktubunuzda göstərilmiş Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun səlahiyyətlərinə aid olan məsələlərlə əlaqədar bildirilir ki, jurnalistlərin qanuni peşə fəaliyyətinə mane olma, yəni zor tətbiq etməklə və ya belə zor tətbiq etmə hədəsi ilə onları məlumat yaymağa və ya məlumat yaymaqdan imtinaya vadar etmə 01.09.2000-ci il tarixdən qüvvədə olan Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 163-cü maddəsində cinayət əməli kimi təsbit edilmiş, həmin əməllərin vəzifəli şəxs tərəfindən öz qulluq mövqeyindən istifadə etməklə törədilməsi isə məsuliyyəti ağırlaşdıran hal kimi müəyyən olunmuşdur.

Jurnalistlərin qanuni peşə fəaliyyətinə mane olma cinayətinin ibtidai istintaqı Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosessual Məcəlləsinin 215.3.1-ci maddəsinə əsasən prokurorluq orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilmişdir.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun "Xüsusi məlumatların verilməsinə dair" 03.03.2006-cı il tarixli 09/18 nömrəli əmri ilə «Xüsusi məlumatların verilməsi nəzərdə tutulan hadisələrin və cinayətlərin Siyahısı» təsdiq olunmuş, ictimai təhlükəlilik dərəcəsi və xarakteri nəzərə alınmaqla peşə fəaliyyəti ilə əlaqədar jurnalistlərin təqib edilməsi və onlara zor göstərilməsi ilə bağlı cinayətlər həmin siyahıya əlavə olunmuşdur.

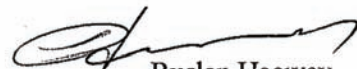
Azərbaycan Respublikasında medianın özünü tənzimləməsini həyata keçirən Mətbuat Şurasının məqsədi jurnalistlərin öz peşə fəaliyyətlərində qanunvericiliyin tələblərinə, peşə prinsiplərinə əməl etməsinə ictimai nəzarətin həyata keçirilməsi, dövlət orqanları və ictimaiyyətlə mətbuat arasında əlaqələrin və etimadın möhkəmləndirilməsi, söz, fikir və məlumat azadlığına daha geniş imkanlar yaradılmasından ibarətdir. Mətbu orqanının Mətbuat Şurasının qərarına əsasən "reket nəşri" elan edilməklə xüsusi siyahıya daxil edilməsi ictimai qınaq növü kimi peşə prinsiplərinə tam laqeyd yanaşan, yazılarında tənqid obyektinin şərəf və ləyaqətini ləkələyən, işgüzar nüfuzuna bilərəkdən ziyan vuran KİV-lər haqqında tətbiq edilir.

Göstərilənlərlə yanaşı qeyd edilməlidir ki, KİV tərəfindən Azərbaycan Respublikasının prokurorluq orqanlarına ünvanlanmış sorğular Baş Prokurorluq üzrə "Prokurorluq orqanlarının kütləvi informasiya vasitələri və qeyri-hökumət təşkilatları ilə əməkdaşlıq məsələləri haqqında" 27.06.2005-ci il tarixli 09/62 nömrəli əmrin tələblərinə uyğun olaraq müvafiq qaydada cavablandırılır.

Məlumat azadlığının həyata keçirilməsinə əlverişli şərait yaradılması, xüsusi maraq kəsb edən, cəmiyyətdə geniş əks-səda doğuran cinayət işlərinin istintaqı barədə mütəmadi olaraq ictimaiyyətə dolğun və obyektiv məlumat verilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunda Mətbuat Xidməti və prokurorluğun rəsmi internet sahifəsi təsis edilmiş, KİV və qeyri-hökumət təşkilatları ilə əlaqələrə görə məsul olan prokurorluq əməkdaşlarının siyahısı müəyyən olunaraq ictimaiyyətə təqdim edilmişdir.

Hörmətlə,

Beynəlxalq əlaqələr idarəsinin rəisi



Ruslan Hacıyev

İnsan Hüquqları Təşkilatı Human Rights Watch tərəfindən göndərilmiş məktubda əhatə edilmiş suallar haqqında

H E S A B A T

Dünya ailəsinin tam bərabər hüquqlu üzvü kimi Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra dünyəvi dəyərlərin üstünlüyünü qəbul edərək dünyəvi, demokratik, hüquqi dövlət sistemi yolunu seçməyi qərara almışdır və insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi və inkişafı dövlət siyasətinin prioritet məsələsinə çevrilmişdir.

Hüququn aliliyini, hüquqi, dünyəvi və demokratik dövlət sistemi quruculuğunu bəyan edən Azərbaycan Respublikası hər bir şəxs üçün hüquq və azadlıqların bərabərliyini, şəxsi toxunulmazlığı, şərəf və ləyaqətin müdafiəsini, seçki hüququ, informasiya, söz və ifadə azadlığını təmin edir. Bu konstitusional normaların pozulması Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi ilə cəzalandırılır (XXI bölmə). Şəxsi təhlükəsizlik, şərəf və ləyaqətin daha etibarlı müdafiəsi məqsədilə təhqirə və böhtana görə cinayət məsuliyyətinin saxlanması beynəlxalq hüquq normaları ilə də normal sayılır. Qeyd edilməlidir ki, Cinayət Məcəlləsinin 147 və 148-ci maddələri ictimai bəyanat, ictimai qaydada və ya mediada təqdim edilmiş məzmunadakı böhtan və təhqirə görə cinayət məsuliyyətini müəyyən edir, digər hallarda isə bu məsələ mülki qaydada həll edilir.

Jurnalistlərin peşə fəaliyyətlərinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi haqqında fikirlər həqiqətə uyğun deyildir. Fərdlər qurbanlar tərəfindən şikayətlər əsasında kütləvi informasiya vasitələrində onlara qarşı təhqir və böhtan xarakterli məlumatlara görə qanunvericiliyə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmişlər.

Belə ki, 2006-2010-cu illər ərzində mətbuatda Daxili İşlər nazirliyinin zabitlərinə qarşı yüzlərlə böhtan xarakterli məlumat dərc edilmişdir və yalnız 10 belə bəyanat və fərdi ittihamlar məhkəməyə çıxarılmışdır.

Nazirliyin rəhbərliyi siyasi mövqeyindən və təmsil etdiyi mətbu orqandan asılı olmayaraq istənilən media nümayəndələrinin peşə fəaliyyətlərinin icrasına edilən müdaxiləni yolverilməz hesab edir. Cinayət Məcəlləsinin 163-cü maddəsi jurnalistlərin qanuni peşə fəaliyyətlərinə mane yaratmağa görə cinayət məsuliyyəti müəyyən edir və belə halların istintaqı prokurorluq orqanları tərəfindən həyata keçirilir.

Vətəndaşlar, qeyri-hökumət təşkilatları və jurnalistlər şikayət etdikləri, kütləvi informasiya vasitələri qanun pozuntusu, həmçinin digər insan hüquq və azadlıqlarının polis tərəfindən pozulması haqqında məlumat verdiyi halda Daxili İşlər Nazirliyinin nəzdində müstəqil qurum olan Daxili Təhqiqat İdarəsi dərhal və obyektiv təhqiqat apararaq nəticəni hesabat şəklində nazirlik rəhbərliyinə təqdim edir.

İstintaq zamanı aidiyyəti şəxslərin "Polis Haqqında" Qanunu , "Daxili İşlər Orqanlarının Etika Məcəlləsini" və digər daxili normativ aktlarının pozulması müşahidə olunduqda, bununla bağlı ciddi addımlar atılır. Fəaliyyət zamanı cinayət xarakterli hərəkətlər müşahidə olunduqda, bununla bağlı əldə edilmiş materiallar prosesual qanunvericiliyə uyğun və ədalətli hökmün çıxarılması üçün müvafiq istintaq idarəsinə təqdim olunur. Bundan əlavə, şikayətçilər qəbul edilmiş qəraralardan narazı qaldıqda onlara hüquqlarını və məhkəməyə müraciət prosedurunun izah etməklə rəsmi məlumatlar və məsləhətlər verilir.

Azərbaycan dövləti özünün hər bir vətəndaşının, eləcə də jurnalistlərin təhlükəsizliklərini təmin etmək üçün bütün addımları atır və onların hər birinin cinayət əməllərindən əziyyət çəkdikləri təqdirdə bununla bağlı hüquqi prosedurlar əsasında dərhal cinayət işi açılır.

Cinayət Məcəlləsinin müvafiq bəndlərinə əsasən 06.03.2006 tarixində Azadlıq qəzetinin müxbiri Fikrət Hüseynli, 25.12.2006 tarixində həmin qəzetin müxbiri Nicat Hüseynov və Bizim Yol qəzetinin baş redaktoru Bəhəddin Həziyevə naməlum şəxslər tərəfindən edilən təcavüz ilə bağlı istintaqın aparılması üçün cinayət işi açılıb və hal-hazırda onlara təcavüz edən şəxslərin müəyyən edilməsi üçün əməliyyat-axtarış tədbirləri davam edir.

Təhqiqata Millət qəzetinin baş redaktoru Əli Orucovun ona qarşı edilən təcavüzlə bağlı təqdim etdiyi şikayət ərizəsi ilə başlanılıb. Bununla belə o, bu işdə təqsirli bilinən Elsevər Şabanovu bağışladı və artıq onun Elsevər Şabanova qarşı şikayəti yoxdur. Bu səbəbdən Elsevər Şabanov 08.01.2007 tarixində cinayət məsuliyyətindən azad edildi.

Jurnalistlər tərəfindən sonrakı zorakılıq hadisələri ilə bağlı təkrar şikayət ərizələrinin daxil olmasına baxmayaraq, bu faktlar müəyyən olunmuşdur:

29.12.2009 tarixində Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Penitensiar Xidmətinin 12 sayılı cəzaçəkmə müəssisəsində saxlanılan məhbusları və onların yatdıqları yerləri yoxlayarkən, müvafiq qanunlara əsasən törətdiyi cinayətkarlığa görə saxlanılan E.Fətullayevin üzərindən 0.223 q heroin aşkar edilərək götürülmüşdür. Faktla bağlı cinayət məəcəlləsinin 234.1-ci bəndinə əsasən cinayət işi açılmış və məhkəmə tərəfindən E.Fətullayevə həbs hökmü verilmişdir. Hamıya məlum olan bir cinayətdə söz və ifadə azadlığının təqibi və siyasi motivlərin axtarılması doğru yanaşma deyildir.

İctimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi və kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələri ilə güclü münasibətlərin qurulması zəmnində vətəndaş cəmiyyəti ilə qarşılıqlı münasibətlərin təmin olunması üçün bütün lazımı tədbirlər görülür.

Bu il Daxili İşlər Nazirliyi respublikanın müxtəlif regionlarında "Jurnalistlər Ekstremal Şəraitdə" ictimai birliyi və ATƏT-in Bakı ofisi ilə birgə "Polis və Mətbuat Münasibətlərinin

Təkmilləşdirilməsi” layihəsi əsasında birgə müzakirələr keçirdi. Son 4 il ərzində, respublikanın müxtəlif regionlarında Prezident Yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun rəhbərliyi altında Demokratik Jurnalistlər Liqasının və Yeni Nəsil jurnalist birliyinin təşəbbüsü ilə analoji tədbirlər və treninqlər keçirilmişdir. Kütləvi informasiya vasitələrinin nümayəndələrinin və regional polis işçilərinin iştirak etdiyi bu tədbirlərin keçirilməsində əsas məqsəd qanun keşikçiləri ilə jurnalistlər arasında münasibətləri gücləndirmək, həmçinin jurnalistlərin polis işçilərinə aid məlumatlara daxil olmalarına yardımçı olmaq və söz və mətbuat azadlığı sahəsində geniş müzakirələr aparmaqdan ibarət idi.

Yerli və beynəlxalq kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən gündəlik təqdim olunan müraciət və tövsiyələr Daxili İşlər Nazirliyinin Mətbuat Xidməti tərəfindən operativ və ətraflı şəkildə cavablandırılır. Mətbuat Şurası tərəfindən “qara siyahıya” salınan kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinə fərq qoyulmur.

Mətbuat Şurası tərəfindən “qara siyahının” təşkil olunması şantajçı qəzetlər tərəfindən irəli sürülən müraciətlərin azalmasına və ümumilikdə, jurnalistikanın imicinə müsbət təsir göstərdi. Ölkədə insan hüquqları və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində görülən işlər səmərəli şəkildə həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi
11 sentyabr 2010